

Sri Sivanand Sahitya Prasar Samiti,
Gujarat Vibhag, Publication No 24

Divya Jivan Granthmala-Year 1962-Book No 2

PRACTICE OF BHAKTI YOGA

By

Sri Swami Sivanand Saraswati

Translator

Sri Nanlal M. Shah M A

Sivanand Sahitya Prasar Samiti

[Sivanandnagar, Rishikesh]

Gujarat Vibhag

894, Tokersha's Pole, Jamalpur, AHMEDABAD-1

Published by
Sri Swami Krishnanand
'Akhl Bharat Sivanand' Sahitya Prasara Samiti
Sivanandnagar, Rishikesh.

First Edition [Gujarati]
Copies : 2000
All Rights Reserved by
The Divine Life Trust Society

Price 1 : 75 N. P.

Printed by
Sri Mahendrakumar Gokaldas Patel
Khadayta Mudran Kala Mandir
Gheekanta Road, AHMEDABAD-1

श्री स्वामी शिवानंद सरस्वती
कपिलेश

ત્રણે લોકમાં આગેય
વીણા માયે વિચરતા

શ્રીમન્નાગવણ નાગવણ નાગવણ તુ
ગાન ગતા

અસંખ્યા
દેવર્ષિ નાગદને

સમર્પણુ

પ્રકાશકની નોંધ

* આ નવું પુસ્તક 'ભક્તિ-આધના' શ્રી સ્વામીજીનાં ગ્રેષ્ઠ પુસ્તકોમાં એક વધારે છે એમના આગળના પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તકમાં પણ સ્વામીજીએ સમગ્ર મન અને આધ્યાત્મિક બળવાથી અનુપમ ભાવાનો પ્રયોગ કર્યો છે ભક્તિયોગ જેવા શ્રમભાષ્ય અને ગૂચવણભર્યા વિષયનું જ્ઞાનનિષ્ઠોત્સાહ સાથે આવું સુદૃઢ મર્તાગી આકર્ષન કરનાર આવું પુસ્તક આગળના જન્મને જ દોષ છે 'ભક્તિ-આધના' ના પ્રકાશનનું આ પ્રમુખ કારણ છે એમ જાણવાનાં અમે ખરેખર ગૌરવ અનુભવીએ છીએ.

* આ પુસ્તકના પાને પાને એ ઉચ્ચ ધ્વનિ રજી છે કે આજના યુગની સૌથી મહત્ત્વની આવશ્યકતા છે પ્રેમ માત્ર પ્રેમ જ સ્વામીજી કહે છે પ્રેમ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વિનાનું જીવન સાચું નિર્લયક છે એ સાચાત્ મૃત્યુ છે પ્રેમ દિવન છે પ્રેમ વિશ્વની સૌથી મહાન શક્તિ છે એનો પ્રતિકાર નથી થઈ શકેલો એનું ઉપર આવેલો વિનય તો પ્રેમ જ અપારી શકે એની શક્તિ અતત છે એની ગુણવત્તા અભાષ છે એની પ્રકૃતિ અચામ છે એના તે / અચર્ચનીય છે પ્રેમ એટલે ધર્મનો અર્ક સ્વામીજી આપણને આ પ્રેમ વિભાવના પ્રેરે છે એ પ્રેમનો મેઠ નાનકડો કિશ્કિય પલ્લ તમામ દુ ખોને દૂર કરીને સાચો આનંદ અને સુખ ધરસાવી દેશે

* નિશ્ચય એવું કે જોના નરમુખત્યારોના હાથમાં સત્તેજ વશાત્ આ પુસ્તક જલ અને જે ઉત્સાહ સાથે આ મહેશ પ્રગળાવ્યો છે એ જ ઉત્સાહ સાથે એ એના સીધાર મેરે તો રત્નમાન વિશ્વના નર્ક દુ ખો એમી આવ ઓગળી જલ ને કરી એક વખત આ ધરતી પર દિવ્ય ન દનન સરગર્ભ જલ

* મર્ત પ્રેમનું આદિધ્યાન, તપશ્ચર્ય પ્રેમરાસિ રાધાના પ્રિય ને પાનિનોતા ઉદ્ધાત્ક એવ જાગરાન શ્રીકૃષ્ણ આ સુદે ધેરારોના વિશ્વ ઉપર શાંતિ આનંદ મુખ સમૃદ્ધિ અને દીર્ઘજીવન યુગયુગ સુધી વરસાવ્યા મેરે

- સ્વામી કૃષ્ણાનંદ

પ્રવેશક

દિવ્ય જીવન ગ્રંથમાળાનું સને ૧૯૬૨ ની સાલનું આ બીજું પુસ્તક છે. શ્રી ચિવાનંદ સાહિત્ય પ્રસાર સમિતિ, ગુમ્ફાન વિભાગ તરફથી પ્રગટ થતાં પુસ્તકોમાં સર્ગંગ રક્ષુ પુસ્તક આપની સમક્ષ સાદર કરતાં અમે ધણે જ આનંદ અનુભવીએ છીએ.

આ પુસ્તકનું અંગ્રેજી નામ Practice of Bhakti Yoga છે. પણ ગુમ્ફાનીમાં થયું જ કુંકું નામ “ભક્તિ સાધના” આપવામાં આવ્યું છે. નામ કરતાં ગુણ પરત્વે જ વિચારવાનું રહ્યું. જો આ પુસ્તકનું નામ “ભક્તિયોગ સાધના” આપવામાં આવ્યું હોત તો કદાચ એ વધારે મોખ્ય ગણાત. પણ અખિલ ભારત ચિવાનંદ સાહિત્ય પ્રસાર સમિતિએ જે નામ આપવાનો નિર્ણય લીધો હતો તે જ આપવામાં આવ્યું છે.

મુખ્ય ચાર યોગોમાંનો એક યોગ તે ભક્તિ યોગ છે અને તેની સાધનાના અંગ ઉપાંગો આ પુસ્તકમાં સ્વામીજી મદારાજે સ્પષ્ટતાર, ધણી જ સહેલાઈથી સમજ શકાય તે પ્રમાણે સમગ્રવ્યાપ્ત છે. જો કે સ્વામીજી મદારાજ તો બધા જ યોગના સમન્વયમાં માને છે. પણ કોઈ પણ એક યોગની સાધના પોતાની પ્રકૃતિની વિશીષ્ટતા માગી લે છે. સાગર્ગીપ્રધાન પ્રકૃતિવાળી વ્યક્તિ માટે ભક્તિ એ ઉત્તમ સાધન છે અને તેની જ સાધના ભક્તિમાર્ગી સાધકને અતિમ ખ્યેવ મુખી પહોંચાડી શકે છે. ભક્તિની જુદી જુદી દૃષ્ટિ અને જુદાં જુદાં સાધનો જુદા જુદા શાસ્ત્રકારોએ વર્ણવ્યાં છે. પણ સામાન્યનઃ નવધા ભક્તિને પ્રમુખ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. મદર્ગિ નારદે તેમના ભક્તિ-સૂત્રમાં આ વિષયને ખૂબજ ઝીણવટપૂર્વક ચર્ચો છે. જો કે આ પુસ્તકમાં નારદ ભક્તિ-સૂત્રનો મૂલો આપવામાં આવ્યો છે, અને તેનો અર્થ પણ આપવામાં આવ્યો છે. જતાંપ જેમને હંસ અભ્યાસની ઇચ્છા હોય તેમજો જુદા ગુમ્ફાત દિવ્ય જીવન સંધ તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ નારદ ભક્તિ સૂત્ર વાંચવા અમારી ભલામણ છે.

સાધનામાં સૌથી મળ જો કોઈ માર્ગ દોષ તો તે ભક્તિમાર્ગ છે ભક્તિ કળીયુગમાં આત્મસાક્ષાત્કારનું અમોઘ માધ્યમ છે ભક્તિ કમળ છે, મમ-ધેનુ છે એની સળંગતા, માધુર્ય અને સારંગિતા સહેજે મમલ તકાવ તોમ છે ઈશ્વર તરફ આકર્ષણ પ્રેમ, આરાધના, આત્મિક રિતુદિ અને કૃત્રીગ્રાથી કામનનું પ્રાગ્મ્ય કરનાર ભક્તિ સાધના ત્રિયાત્મા દર્શન દ્વારા આત્મસામાત્મ્ય સુધી પહોંચા વાને સમર્થ છે ભક્તિમાં પ્રેમનું અનન્ય સ્થાન છે દુઃખા ભક્તિ એવેનેજ પ્રેમ અને પ્રેમ એજ ઈશ્વર

જ્ઞાન માર્ગે અને અન્ય માર્ગે સાક્ષાત્કાર પામેનાના ઉદાહરણ બહુ જ જૂઝ છે અને ઘણાખરા તો સામાન્ય જનતાની બાજુ બદાર છે પણ ભક્તિ માર્ગે આત્મમર્મણું કરી સાક્ષાત્કાર પામેના ભક્તો સદાજ રીતે જીવીતા છે ક્રુપ, પ્રદાદ અભિમિત, દ્રોષદી આદિના દહાતો આપડી નજર સમક્ષ છે આપણા યુગના ભક્તો મીરા, નરસિંહ મહેતા, તુમારામ આદિને કાલુ જાણવું નથી ભક્તિ સાને જ અનિવાર્ય છે ભક્તિ રિતાનું જ્ઞાન પણ શુદ્ધ છે સાથેસાથ એનું કહેવું પણ જરૂરી છે કે ભક્તિ જ્ઞાનદાતા છે આપણા ભક્તોએ જે જે કહ્યું છે અને ગાયું છે તે પરાચીનો પૂરાવો છે

અખિત ભારત સિવાનદ આદિત્ય પ્રસાર સમિતિના નિર્ણય અનુસાર આ વર્ષે આ એક જ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનું હરાવવામાં આવ્યું છે અને તે ગુરુપૂર્ણિમા ઉપર પ્રગટ કરવું જોઈએ તે આદેશ અનુસાર ગુરુપૂર્ણિમા ઉપર પ્રગટ થઈ ગયું છે જે ગુરુદેવનું છે તે ગુરુદેવને પુરસ્કારનિતે સમર્પણ કરતાં અમે કૃત્યકૃત્યના અનુભવીએ છીએ આવા અમૂલ્ય પુસ્તકના પ્રકાશનનો આ યાદગાર દિવસ બની ગયેશે સમિતિના કેટલાક અનિવાર્ય સભ્યો દોવા છતાં આ પુસ્તક સમયમર બદાર પડે છે તે કેવળ ગુરુપાથી જ છે

આ પુસ્તકનો અનુવાદ સદગુણી અને પ્રેમ પૂર્વક વહેદાના બાઈ થી નાનાણાએ એમ. શાહે કર્યો છે. તેઓ અધ્યાત્મવિદ્યાના ક્ષેત્ર અધ્યાત્મી છે અને શિક્ષણ દ્વેષે અગ્રગણ્ય સ્થાન ભોગવે છે. તેઓ વહેદાનાની સરકારી માધ્યમિક શાળાના પ્રીન્સીપાલપદે દત્ત અને તેમની ઉચ્ચગણ્ય કારકિર્દી ખરેખર અનુકરણીય છે. અંગ્રેજ તેમજ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ તેમણે સારો ફાળો આપ્યો છે. તેમણે ખરેખર મુંદર અનુવાદ કર્યો છે અને તેને માટે તેમને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો એટલો છે. પૂજ્યપાદ શ્રી ચંચામી શિવાનંદ તરફ તેમને ખૂબજ માન અને પ્રેમ છે. દાંડિયા પુરસ્કાર સ્વીકાર્યો વગર આ મુંદર કાર્ય તેમણે કર્યું તેને માટે અમે તેમના ધન્યજ્ઞ આભારી છીએ.

આ પુસ્તકના ખર્ચની બેઠ મેળવવા માટે અમારાથી બનતો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમાં ફળીભૂત થયા નથી. એટલે સમિતિ તરફથી આ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવે છે. છતાં ય આ પુસ્તકના ખર્ચમાં જે દાતા બાઈ અગર બહેન યથાવિચાર ફાળો આપશે તેમનો અમે અમારા વાર્ષિક અહેવાલમાં અવલમ્બ આભાર માનીશું. આપનો ઉદાર દાન અવલમ્બ સંખ્યા-વશી કે જેથી આવા મોટા ખર્ચમાં સમિતિને મદદ મળે.

આ પુસ્તક છપાવવાનો પ્રયત્ન તો હોવા બે એક મદિનાથી ચાલતો હતો. પણ શિક્ષણ અંગેના પુસ્તકો છાપવામાં પ્રેમી 'શાકાઈ' ગયેલાં હોવાને કારણે કામ અટક્યું હતું ત્યાં શુભકૃપાથી એકા-એક પ્રે. શ્રી પ્રકાશભાઈ ગજમરનો સપર્ક સધાયો અને તેમણે આ પુસ્તકને ગુરુપૃથ્વીના ઉપર બદાર પાડવાનું બીકુ ઝડપ્યું. ફક્ત દસ દિવસ પહેલાં જ તેમને મેટર સુપ્રત કરવામાં આવ્યું. તેઓ ધણી પ્રેમીમાં ગયા પણ સહસાગ્રે એક જ પ્રેસ 'અકાપના મુદ્રણ ક્ષેત્ર દિર' મળ્યું જે આદવા દુકા સમયમાં પુસ્તક છાપી આપવા તૈયાર થયું. ભાઈશ્રી પ્રકાશભાઈએ પણ રાતદિવસ બેઠાં નથી અને પ્રેસમાં જાતે હાજર રહી મુદ્ર તપાસી આપ્યું છે અને જરૂરી ચેક આર્જિશન આપ્યું છે.

ભાઈશ્રી પ્રકાશભાઈ ઉગતા છતાં પીડા અધ્યાત્મનારક છે. આ પ્રકાશન તે તેમના અદ્યત્ત ઉત્સાહના ફળરૂપ છે. કાર્તિક પુસ્તકાલયની

અ શા કે પુરસ્કાર વગર મેજાનાને પ્રેમપૂર્વક, ગાનદિવ્યતા ઉભર કરી
 નિ ગમનાવે દોડાડેની કરી - આ પુત્રના પ્રમજનના આપ્તોય ભાગ
 નીધો છે તેને માટે અમે નેમનો જેને આખા માનીએ તેનો જોઈ
 છે તેઓ આમીજ મનારાજના સપ્તમા તો છે જ પગ સ્વામીજી
 મનારાજના ૧૪મા પગે ઉઠે ગસ થતાવે છે મનિતિતા મર્ધમા
 ગ્વેગાએ નેમજો મર્ધમા સથ અને સદાર આપનાનું નહીં પુ છે
 તે માટે તમને અનેકાનેક ધન્યવા

આ ગાનપતના અતિ ઉપોગી મર્ધમા આપ આપનો સાથ
 અને મનકા આપના ગ્વેશો મેનુ જ નદિ પગ આપના સર્ગસબધી
 અને ધી મિત્રોને પ્રેરણા આવી તેમનો મનકર મગરી આપના તો
 પવિત્ર કાર્મમા અમ્મ મેવા બાજરી મશુગે પગેવાલી સર્ગસબધી
 જોની પુણ્ય અતિમા આવા મુ ર પ્રમાસોમા અર્થ આપી સદકા
 આપવો તે બન્ને મદ આત્મચાણુનો મર્ગ છે

અતમા આપણા સર્વના ઉપર પૂત્યપાદ શ્રી સ્વામી ચિવાનદજી
 મહારાજના આશીર્વાદ ઉતરે એ જ અભિર્થના

પૂર્ણિમા
 પચવટી આંગાવાડી
 એનિસાઓ
 અમદાવાદ

અતુભુજદાગ નીમનવાય
 પ્રમુખ
 શ્રીશિવાનંદમાધિત્ય પ્રસાન્સમિતિ,

ગુરપૂર્ણિમા તા ૧૭ ૭-૬૨

મુગરાતરિભાગ

નોંધ - સુતાના દહિન પેર ઉપર આપવામા આવેનું
 મર્ધાન્યનું સન્નામું મ્કત પત્રવચ્ચાર મ્કત છે રજૂ મુખા
 માતનુ રચન - શ્રી શિવાનંદ એમ્પોનિયમ ૧૭૧૧,
 જોગાવ મી નામ ગામપુર નં ૧ અમદાવાદ ૧ ટેપીશિન
 ન પરરફ૦

લાગણીઓને સંસ્કાર આપવાની જરૂર છે.

(સ્વામી શિવાનંદ)

ભક્તિ દરેક પ્રાણીમાં જોવામાં આવે છે, એક નાસ્તિકને પણ પોતાની નાસ્તિકતામાં આસક્તિ હોય છે. પ્રેમ દરેક પ્રાણીના હૃદયમાં હોય છે જ. પ્રેમ વિના જીવનું અસકલ છે. ધણા દૂર માણસો પણ કોઈને કોઈ વસ્તુ પર પ્રેમ રાખે છે.

ખીન પદાર્થોની માફક આ પ્રેમને પણ સંસ્કાર આપવાની જરૂર છે. વન અને ઉપવન (ખાન)માં જો ફેર હોય છે તે જંગલમાં ખનુ આકાશ હોય છે, ફળફૂલ હોય છે. છતાં માણસને વનમાં પેસતાં બીક લાગે છે. કારણ કે તેમાં કાંટા હોય છે. જાંખરાં હોય છે, બચકર ગાડીઓ હોય છે અને તેમાં જંગલી પ્રાણીઓ સંતપેલાં હોય છે. ત્યાં ઝાડો પણ અવ્યવસ્થિતપણે બેઠેલાં હોય છે, અને જો વાવાઝોડ થાય તો ત્યાં દાવાનળ સળગી જોઈ છે અને સારાં વનનો નાશ થાય છે. ખાગની ગિચાઈ આથી જુદી જ હોય છે, ત્યાં ઝાડો અને શેપાઓ સારા આકારમાં યજ્ઞાત્મક રીતે બેઠેલાં હોય છે. તેમાં અવારનવાર કાપકૂપ કરી તેમને અવસ્થિત રાખવામાં આવે છે. ત્યાંની દુર્ગંધ દૂર કરવામાં આવે છે અને ચોતરફ સુવાસ ફેલાય છે.

પ્રેમનું પણ આમ જ સમજવું અમાની માણસના હૃદયમાં પ્રેમ હોય છે. પણ તે જંગલી અવસ્થાનો હોય છે. તેના હૃદયના એક ખુણામાં પ્રેમનું રસાળ ફળ હોય છે, પણ આખા હૃદયમાં ઈર્ષ્યા, તિરસ્કાર વગેરે દુર્ગુણોના કાંટા એટલા બધા જવાગેલાં હોય છે કે પ્રેમની મજા તેમાં મારી નાખે છે. તેમાં રાગ, દેવ, ક્રોધ, લોભ વગેરેની ગાડીઓ પથરાયેલી હોય છે અને તેમાં જંગલી પ્રાણીઓ વસેલાં હોય છે. આ બધામાં પ્રેમ તો ક્યાંક તળિયે અને દુઃખાધ્ય રીતે યજ્ઞાત્મક બેસે.

પ્રેમ સરના ઉપર શાંત રીતે ખસાયેલો હોય છે. તે જ પ્રમાણે તમે અંતરમાં શાંતિપૂર્વક ધ્યાન ધરીને પ્રભુને ચાહો તેને શાંતલાવ કહે છે.

હવે, જ્યત્માં તમે વધારે કાને ચાહો છો એ શોધી કાઢો, અને તે જ જાવથી તમારું હૃદયપ્રદેશમાં રહેલા અંતર્ધામી પ્રભુને તમે ચાહો. સુગંધ સંબંધીઓ અને મિત્રો મારેનો પ્રેમ એ મોદ છે અને તે તમને સંસ્કારમય સાથે વધારે જોરથી બાંધે છે. તે નશ્વર છે અને દુઃખપ્રપંચ-વસાથી છે. પરંતુ પ્રભુપ્રેમ મોક્ષદાયી હોઈ તમને અનંત સુખ અને અમરત્વ તરફ લઈ જશે. આત્મા અને પરમાત્માને સમુચિત સંબંધ જોનાર પ્રેમ તે ભક્તિ છે. તેનાથી તમે પ્રભુમય બની જશો.

અનુક્રમણિકા

પ્રમથબ્દી નોંધ આમી કુશાનદ

પ્રવેશક

ભાગ્યજીઓને સંગ્રહ આપવાની જગત છે

૬ ભક્તિનો ઉપદેશ :

૧ પન્થાના કાળ છે ?	૧
૨ પ્રભુ અસ્તિત્વ	૩
૩ પરમાત્મા સર્વમા રહેનો છે	૮
૪ ભક્તિ એટલે શું ?	૧૦
૫ ભક્તિનું રૂપ	૧૧
૬ ભક્તિના ૭ પ્રકાર	૧૨
૭ પાંચ પ્રકારની ઉપાસના	૧૬
૮ ઉપાસનાના પ્રકાર	૧૭
૯ પાંચ પ્રકારના ભાવ	૧૭
૧૦ ભક્તિમાર્ગમાં પાંચ સ્તર	૧૭
૧૧ પાંચ આંતરણગુણો	૧૮
૧૨ બાહ્ય યત્નગુણો	૧૮
૧૩ ભક્તિની ચાર આગળો	૧૮
૧૪ પ્રેમના ચાર વિભાગ	૧૮
૧૫ મુક્તિના ચાર પ્રકાર	૧૮
૧૬ ભક્તિના આઠ લક્ષણો	૧૮
૧૭ સ્વરસાદાત્મક માર્ગ આવશ્યક લક્ષણો	૧૮
૧૮ ભક્તિનાં લક્ષણો	૧૯

૨. નામ, શ્રદ્ધા અને પ્રેમ :

૧ રામનામનો મહિમા	૨૧
૨ શ્રદ્ધા બડી ચીજ છે.	૨૪
૩ નિશ્વપ્રેમનો યોગ	૨૮
૪ શ્રીકૃષ્ણની ભક્તી	૩૩
૫ જગજીવનની રાધા	૩૮

૩. ભક્તિ અને જ્ઞાન :

૧ પ્રતિભાનું તત્ત્વજ્ઞાન	૪૩
૨ જ્ઞાની જે મહાન ભક્ત છે	૪૪
૩ અનારવાદ	૪૬
૪ ભક્તિ અને જ્ઞાન પરસ્પરાવળી છે	૫૦
૫ અકલ્પરના ચાર પ્રકારો	૫૧
૬ ભક્તિ અને જ્ઞાનની સરખામણી	૫૨

૪. ભક્તિ સાધના :

✓ ૧ જપયોગ	૫૫
૨ ભગવાન દર્શન આપે છે	૬૩
૩ રામાયણનું ગદ્ય	૬૫
૪ મદામત્રનો જપ	૬૭
૫ ગાયત્રીનું ધ્યાન	૬૮
✓ ૬ ધ્યાન કેરી રીતે કરવું	૭૭
✓ ૭ માનસિક પૂજન	૭૮
✓ ૮ અનુવાન	૭૯
૯ ભક્તિનો કેમ વિકાસ કરવો	૮૬
૧૦ આત્મનિવેદનનું રહસ્ય	૮૦

૧૧ વિચારોની મશાદૂબૂ	૮૪
૧૨ ભગવાનની દર્શન કેમ કરા	૮૬
૧૩ ભગવાન શકરનો જન્મ હો	૮૮
૧૪ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને તેમનો ઉપદેશ	૯૪
૧૫ સકીર્તનની અગવડ	૯૯
સધની આવશ્યકતા	૧૦૩
સકીર્તનના લાભ	૧૦૬
નકીર્તનધ્વનિ [ધૂન]	૧૧૦
૧૬ રંગઅમાના	૧૧૨
૧૭ ઉપાસનાનું શાસ્ત્ર	૧૧૫
૧૮ ભક્તિરોગ સાધના	૧૨૧
૧૯ ચિત્રકૂના ભક્તો	૧૨૫
૨૦ શા માટે આપમે ઈશ્વરના અહા રાખી જોઈએ	૧૨૫
૨૧ પ્રભુના અસ્તિત્વના નહીં માનવાથી શી ફાળિ છે	૧૨૬
૫. શ્રી નારદ ભક્તિસૂત્ર	૧૨૯

પ્રકરણ ૧

સાક્ષિનો ઉપદેશ

૧. પરમાત્મા કોણ છે ?

પરમાત્મા સત્ય છે. પરમાત્મા પ્રેમ છે. પરમાત્મા મદાન્યોતિ છે. પરમાત્મા અનંત સુખ, પરમેશ્વરોતિ અને જ્ઞાનની ભૂતિ છે. તે સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન, સર્વવ્યાપક અને સર્વ પ્રત્યે દયાવાન છે. તે અનાદિ અને અનંત છે. એને જ ગીતામાં પુરુષોત્તમ અથવા બ્રહ્મેશ્વર કહેલા છે. તે સર્વવિદ છે. તે સમગ્ર વિશ્વનો, તેમ જ હેડ, મન, હૃદયો અને પ્રાણનો આધાર છે. તેના વિના એક અણુ પણ દાઢી શકે નહિ. તે વેદોનું મૂળ છે. હૃદય, અગ્નિ, વરુણ, વાયુ, યમ એ બધા પરમાત્માના કાર્યમાં સદાયક છે. પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ એ તેની શક્તિઓ છે. માયા એ એની મોદક શક્તિ છે.

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ એ પરમાત્માના ત્રણ સ્વરૂપો છે. બ્રહ્મા સર્જનું ઉત્પાદક સ્વરૂપ છે, વિષ્ણુ રક્ષક સ્વરૂપ છે, શિવ એ વિનાશક સ્વરૂપ છે. પરમાત્માનાં બીજાં પણ ત્રણ સ્વરૂપો છે. વિરાટ એ વ્યક્ત રૂપ છે, દિગ્વ્યગર્ભ મૂક્ય રૂપ છે. હૃદય એ કારણ રૂપ છે. વિરાટ એ સર્વ ભૌતિક દેહોનો સમૂહ છે, દિગ્વ્યગર્ભ એ સર્વ મનનો સમૂહ છે. તે વિશ્વ-મન છે; અને હૃદય એ સમગ્ર કારણ શરીરનો સમૂહ છે.

સૃષ્ટિ, સ્થિતિ, સંહાર (વિનાશ), તિરોધાન કે તિરોભાવ, અને અનુગ્રહ એ ભગવાનની પાંચ પ્રવૃત્તિઓ છે.

પરમાત્મા એ શરબતમાં રહેલો મિષ્ટ સ્વાદ છે; તે સુંદર ધ્રુવતિની વાણીમાંની મિદાસ છે; તે પહેલવાનમાં રહેલું બળ છે; તે દિગ્માલ્યનાં આકૃતિક દર્યોમાં રહેલું સૌંદર્ય છે; તે સંગીતની અદ્ભુત મધુરતા છે; તે જીર્ણ અને ચંપાની સુગંધ છે; તે મખમલની ગાદીની અને શીમળાના

પ્રાપ્તિમા ભક્તિ ધણી મ'દ કરે છે તેથી, આ પ્રુતકમા ભક્તિની સાધના માટે, અને એ ગીતે પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કરના તથા તેના અખંડ સાન્નિધ્ય રૂપી અમૃતનો આપ્વાદ કરના લિજ્જ લિજ્જ રીતો ચર્ચા છે. મનુષ્ય કલ્પનનું અને માનવ પ્રપત્તનું અંતિમ ધ્યેય આ જ છે તે માટે પરિન થાઓ. ઈશિયો પગ ચપમ રાખો પ્રભુના નામનું કીર્તન કરો. સર્વત્ર પ્રભુ વ્યાપક છે એનો અનુભવ કરો પ્રભુના મરિનો જપ કરો પ્રભુના સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરો તેના દર્શન કરો અને તેમાં આનંદો તેથી જ તમને સુખ, શાંતિ અને અમૃતત્વ પ્રાપ્ત થશે.

૨ પ્રભુનું અસ્તિત્વ

આ જગતના પ્રત્યેક પદાર્થને જોતા તેની પાછળ ચોજનાપૂર્વકની સુદિ રહેતી છે એમ આપણને લાગ્યા વગર રહેશે નહિ આપણા ચરીની નસોમા લોહી પ્રાણ ધકેને છે ? આપણે આધેના પદાર્થોને આમગસ અને લાન લોહીના રૂપમા પ્રાણ દેરે છે ? અન્ન નાળી મારફતે આતરડા અને જલરમા અન્નને પહોંચાડી તેના હયાને પુરુષ અને ઉપમ્ય હાગ કાણુ બહાર કાઢે છે ? આપણી નાભુક આમોમા ધૂળ ન જમ તે માટે આપણી પાંપણોને કાણુ ઉઘાડવાસ કરાવે છે ? લોહીમાથી પાચન ગ્મ, પિત્ત, રીમ્ નગેરે ઉત્પન્ન કરી લુદા પાડવા દેરો અને અધિઓને કાણુ પ્રેરણા આપે છે ? વીરીહને આગળ વધી સ્ત્રી અડ આધે જોડાઈ ગર્ભ ધારણ કરાવવાની શક્તિ કેણે આપી ? વાળના અગ્રભાગના દરેક ટંકરમા લાગ જોડવાસુક્ષ્મતમ આ જીવને માનાપના જેવા દૈરિગ અગ, આમગ અને રગ ધીમે ધીમે ધારણ કરવાની શક્તિ કેણે આપી ? માતાના ઉત્તમા રહેના ગર્ભને પ્રુષ્ટિ આપી શક્તિ કરાવ નાનું મધી શક્તિ દરે ? મામા જન્મતાની સાથે જ તેની માતાના ન્નનમા દૂધ ઉત્પન્ન કરનાર પ્રાણ દરે ? પગ ની ફરોમા સતાર્થ રહેના નાના દંડખને કાણુ ખોગ પૂરો પાડતું દરે ? બહારના જીવુઓ અદ ન પેમે તે માટે ફોજો ઉપર ગુદદ જાન ઉત્પન્ન કરનાર કાણુ

રજે ? માનુષ્યોની વ્યવસ્થા કાળે ફરી ? દિમાનવના ગોરીકુડ વગેરે બેઝકના પ્રદેશોમાં જમ્મુ તમે પાણીમાં મોડ્યાઓને જીવા રા માટે પ્રજે ૮૬ (ગરમી) પે । ફરી રજે ? સંદેશાઈથી મળે ॥ જાહે એવા આની-ગન મા (પ્રાચુરાણમા) ચાલ જાગ નાઈટ્રોજન (નાવાયુ) કાળે બેઝકો દર્શે ?

કોની આસાથી દરોજ અનારમા મૂર્ખ વખતસર તમે હ અને સાળે આપમે ડે ? મૂર્ખ આપણી પૃથ્વીમાં કરોડો માઈન દુર છે, હતા પણ આપને દુન્યા પૃથ્વી પર નેનાર હોવાને પ્રમાણ, ગરમી, નુનિ અને હવતપણુ તે આપી રાહે છે એ મોટું આશ્ચર્ય નથી ? અરે, આપણે જે નૂયને જોઈ શકીએ છીએ તેવા અને તેના કરતા પચુ મોટા ખીજા અનેક સૂર્યો છે, પરંતુ તે ઘણે ઘણે દુર મેડાને કીચે તે આપણને નોના તાના જેવા લાગે છે । એ તારંગિયામાંથી આપણી પૃથ્વી પર પ્રકાશને આવતાં કરોડો વર્ષો લાગે છે । પ્રકાશનો વેગ એક મેગના ૧,૮૬,૦૦૦ માઈલનો છે, હતા પણ ઘણે આરેના તીંગઓના પ્રમાણ હજુ પણ આપણને મળ્યો નથી । આ આશ્ચર્યોના કાઈ પાત્ર છે ? આ બધા તારાઓ, ગ્રહો અને ઉપગ્રહો પોતાને નિયત કરેલી કક્ષાઓમાં ફિવસરાત, મહિનાઓ અને વર્ષોથી ફેરી નિયમોને આધીન રહી ફર્યા કરે છે ।

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે આ બધી વ્યવસ્થા પાછળ કોઈ સુદ્ધિશાળી ઉત્પાદક છે ? અથવા તો જ- પ્રકૃતિના આયુષ્યો પરમાણુઓ કે ફેરી અણુઓ અનિર્મિત રીતે બેંગા થઈ આ બધું ચલાવે છે ? આપણી સુદ્ધિમા તો આખાની પ્રથમ દર્શન જિનરે લેવી છે અને આ સુદ્ધિમા જ 'દની'ને વેદોનુ પણ સમર્થન છે વેદોમાં રપમ્ કથન છે કે મૂર્ખ અને ચંદ્ર આકાશ અને પૃથ્વી ઇશ્વરે સંજેવા છે

અગ્નિમાં જાગેના આકાશ અને દુગ્ધવને પાણી કાણુ આપે છે । વેતન કે બદનીની આશા ગળ્યા વગર અથામ શ્રમ લેનાર આ અદૃષ્ટ

માણી કાણુ હશે ? પશુ પક્ષીઓ, માછલા, છવજ તુઓ, અને ઝાડખાનને
પ્રાણ બોગક પૂરો પાડે છે ? ફક્ત મનુષ્યોમાથી જ મનુષ્ય, પશુમાથી
જ પશુ, પક્ષીમાથી જ પક્ષી, હાથીમાથી જ હાથી, યોડામાથી જ યોડા,
સિંહમાથી જ સિંહ, દૂતરામાથી જ દૂતરા, છીડીમાથી છીડી-અને તે
પણ પોતાના માતાપની આબેદુન નહન જેવા જ-ઉત્પન્ન થાય છે એ
ચિંતાગપ્તિર વસ્તુ નથી ? એક નાના બીજમાથી વિશાળ વૃક્ષ ઉત્પન્ન
થાય છે જે હજારો પ્રાણીઓને આશ્રય આપે છે ! એ નાની ગો-
લીમાથી મોટું આનાલુ ઝાડ થાય છે જે મેઢડો સ્વાદિષ્ટ ફરીઓ જગ-
તને પૂરી પાડે છે, એની ઈશક્તિ છે કે જે આ વૃક્ષને ઉગાડે છે
અને તેમનો વિકાસ કરે છે ? સીધાં એક બારીક બિંદુમાથી હાથપગ,
નાક, દાન, હાન, નખ, વાળ સગેરેથી સુખ જેનાથી મોટો દેહ મળ્યાન
પામે છે એ હૃદ અને અદ્ભુત ઈશક્તિ હશે ? નાના બીજમાથી
ફળ, ફાર, ળીઓ અને પાઠાવાણુ મોટું ઝાડ ઉત્પન્ન કરનાર ઈશ-
ક્તિ હશે ?

વગી, આ માનુષી યજ્ઞ (ગરીઁ) કેવું અદ્ભુત છે ? હૃદયની
વ્યવસ્થા પ્રમાણે એની બધી દૃષ્ટિો ફેરી સુખમતપમે લાભ પીગઢી
છે ! ભગવદ્ગીતામા આ શરીરને નવદ્વારુમ્ (નવ દરવાઝાના ગુપ્તર)
હેતુ છે ઉનાળામા આપણા નર્ગની આમડી, ધરીગમા રહેલી બધી
અનુદિઓને ખૂબ બગથી બદાવ નહે છે ચિપાળામા રમતી અનુદિઓ
બાળ દાવા તથા આમડીને રાત્રી આપણ આપણી પીની (Kittens)
ખૂબ જોડી કામ કરે છે

મગ્નિજ્વલા તાપમા ગી કામ કરનાર નાનકડા તથા કરોડજનુમા
આનર અને ખાલ દાનચત્રન ની તાણીઓએ ખરેખર અદ્ભુત
વસ્તુઓ છે ! મગ્નિ કમા આ એક લઘુ વિદ્યુતમેન્દ્રી છે જેને
સીધમેન્દ્ર તથા તારો વગાડેના છે આને ચનાસનાર અત્યાંબી છે, જે
આ બરાને નિયમમા રાખી તેના પર દેખરેખ રાખે છે તે જ ઉપદેશ,

અનુમના અને મહેશ્વર છે વળી, મસ્તિષ્કના નિર્ધનજીમાં રહી કામ કરનાર પ્રથમ અને દ્વિતીયા કદિ વિચાર કર્યો છે ? શરીરમાંના આ મમરેશાનો કેટલાં અદ્ભુત છે ! કોઈ પણ વૈજ્ઞાનિક પોતાની પ્રયોગ-શાળામાં તેની અર્ધિત શુદ્ધિથી આયુષ્યો, રેસાઓ, આત્રિ, કોમો તથા હૃદયો બનાવી શકે તેમ છે ? શરીરમાં આ જિન્ન જિન્ન યત્રો કેવાં અપ્રમણીતે અવિગ્ન ગતિએ કામ કરી ગયા છે ! મસ્તિષ્કના જિન્ન જિન્ન કેટલો બેટો કે દટિકેડ, ચરણુકેડ, પ્રાણુકેડ વગેરે કેવી સરસ રીતે પોતપોતાનું કાર્ય કર્યાં કરે છે ! આ નાનુક શરીર્યત્ર વિશે જાણીપણે વિચાર કરના આપણને તેના વિશે આશ્ચર્ય અને માન દા આપ છે. અવ અદ્ભુત યત્ર આયુષ્યો કે પગમાલઓના આ-રિમક જોગી-ગગથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે એમ માનવું એ અરેખ્ય અણુકિત અને હાત્યાન્ય છે. જે શરીર્યે વિચારપૂર્વક આ યત્ર બનાવ્યું છે તે સામાન્ય મકાનો અને બગલા આપનાર કારીગર કરતાં અનંત મણે હોશિયાર, શુદ્ધિશાળી અને શક્તિશાળી હોવો જોઈએ એમા જરાયે શંકા નથી. ધ્યાનમાં રાખો કે એ અદ્ભુત કારીગર તે ધંધર છે, પગમાંના છે તેને ગમે તે નામથી બોલાવો તેમાં હગ્ગત નથી.

વળી મનની અદ્ભુત શક્તિઓનો વિચાર કરે. કેનોપનિષદના પ્રથમ શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

એવેપિતં પ્રેતિ પ્રેવિત મન : મન કોની પ્રેરણાથી આવે છે ?

આ પણ દેરી ગમ્તિનું જ કાર્ય છે. ગમે તેનો શુદ્ધિમાન માનસગ્રાઓ આ મન બનાવી શકે તેમ છે ? મનની જિન્ન જિન્ન શક્તિઓ જેવી કે ચિત્તેકશક્તિ ન્યાયતો-નનગમ્તિ દીનશક્તિ, ધાગણ શક્તિ, દંપનાશક્તિ, ધ્યાનશક્તિ, વિચારનશક્તિ વગેરેનો તે વિચાર કરો. આનું અદ્ભુત અને શક્તિશાળી મન પરમ આ સિવાય બીજું કોઈ ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ એ નહીં છે.

કર્મ જડ છે કર્મનું જી કાણુ આપે છે ? આયુજ્ય મર્યાદાનો

કાણુ નિયામક ? કેટલાક ૧૦ વર્ષ જીવના નથી, બ્યાર કેટલાક ૧૨૦ વર્ષ સુધી જીવે છે, એ શું ? આવી વિલિન્નતાઓનું તમે શું કારણુ આપશો ? કેટલાક અપંગ અથવા બોડવાળા જન્મે છે, કેટલાક ખૂબ મજબૂત જન્મે છે. કેટલાક રાગઓ અને લક્ષ્યાધિપતિઓ હોય છે. તો કેટલાક ગરીબ અને સિપાહી હોય છે. કેટલાક અધિગા, ખહેરા, અને મૂળા હોય છે. કેટલાક ફાગળા હોય છે, તો કેટલાક બેકાળા હોય છે. કેટલાક મૂર્ખ હોય છે, તો કેટલાક મહાબુદ્ધિશાળી હોય છે. કેટલાક કુચ્છા લક્ષ્મી હોય છે. તો કેટલાક પ્રામાણિક અને પવિત્ર હોય છે. આ બધી વિલિન્નતાઓનો એક જ રહિયો હોઈ શકે, અને તે એ કે દરેકને તેના પોતાના ક્ષેત્રે પ્રમાણુ પરમાત્મા અદ્વલ ઇન્સાફ આપે છે. અને તેનું જ ફળ તે બોગવે છે.

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સૃષ્ટિના આરંભથી જ દરેક દેશમાં અને દરેક સુખમાં એક અદ્વિતીયશક્તિ આ કાર્ય કરી રહેલી છે અને તે શક્તિ અનંત કાળ સુધી આ કાર્ય કરશે. આને તમે 'મૂલશક્તિ' કહો, કે 'સર્વવ્યાપી ચિત્શક્તિ' કહો, કે તેને મમે તે નામ આપો. તેને અતરિક્ષમાં રહેતો પિતા કહો, મહેત્વા કહો, અલ્લા કહો, તત્ત્વ કહો સત્ત્વ કહો, અહુરમઝદ કહો કે બ્રહ્મ કહો. પણ તે એક જ શક્તિ આ સમગ્ર તંત્ર ચલાવે છે.

આ ચિત્શક્તિ એ જ સત્ય છે, એ ગ્રેમ રૂપ છે એજ ઇશ્વર છે. તે જ્ઞાન છે. તે જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, જ્ઞાનમય છે. તે સ્વયંજ્યોતિ છે. સ્વયંભૂ છે, સ્વતંત્ર છે. તે જૂનવર્તમાન-અવિષ્યમાં હોઈ ત્રિકાળાવધિન છે, તે નિર્વિકાર છે. અચાનકનસત્રોત્તર (વાણી અને મનથી પેલેપાર) છે. તે સચ્ચિદાનંદ છે. તે સર્વજ્ઞ, સર્વવ્યાપી, સર્વશક્તિમાન છે.

તેનો સાદ્ગાતકાર કરવા માટે હૃદયમાં એકાગ્રતાથી ધ્યાન ધરવાની જરૂર છે. મિત્રો, હજી પણ તમે શંકામીલ, નાસ્તિક અને ભૌતિકવાદી રહેશો કે પવિત્ર મહાત્માઓ બનશો ? પરમાત્માના ચરણકમળમાં

નમના અને નજીનાથી આ મસમર્પણ કુટાઃ અને તેને તેનો અનુગ્રહ પામશે. આમાં એક દાગની પેલું દીન મરેલા નદિ. હૃદયને પરિત્ર બનાવી પ્રાર્થના કરે બા-ન ને ધ્યાન ધરે અને પ્રભુનો આશાકાર કરે

૩ પરમાત્મા સર્વમાં રહેલો છે

મે પડેનાં મનુ કે પરમાત્મા એ વિશ્વનો અદૃશ્ય સ્વામી છે તે આ હમ્મમાન સર્વપ્રાણીપતર્યોમા ગુમ રહેલો છે તે મવની અંત છે તેની દાગરી સર્વત્ર છે એજ સત્ત્વ ર છે એ વિશ્વતુ C પાત્ર ચિત્ત તત્ત્વ છે સર્વેશ્વરવાદનો આજ મન સિદ્ધાંત છે શ્વેતાશ્વતઃ ઉપનિષદનો નીચેનો મોખ તપાસો

एको देव सर्वभूतसु गूढ सर्वव्यापी सर्वभूतान्तराम् ।

कमन्दकसु मर्कसाभिदास लक्षा धत्ता ऋषयः निर्गुणधः ॥

“એક જ દેવ (મર્કિત) સર્વ બૂતોમા હ રહેલો છે તે સર્વમાં વ્યાપ છે નનખામો અતર્યોમી છે કનની નિરામ છે બર્માં તેનો નિવાસ છે તે મરની સાક્ષી છે, અ ત કરમુરૂપ છે, સ્વત્ર અને નિર્ગુણ છે, ”

જેમ તમમા તેન દૂધમા ઘી મન્તિ કમા મન, ગર્ભમા શુભ વાળની પાળા સુર્ નાક મા અમિ જળમા યોગી મેન આકર અગર મીઠું, પુષ્પમા સુવાસ મેલોમા શુભ અને પ્રામેદિનની રમ્બોમાં રામદ હપાયેના છે તેમ પરમ તમા સર્વ નાગી પતર્યોમા નિગૂ રહેલો છે જેમ દૂધની વડે આપજો કાલેરા, મેતેરિયા ટાન વગેરે શીંગાના જ તુઓન પ્રત્યે । જોઈ મમીએ છીએ તેમ આપજો જ્ઞાનચમુ વડે પરમાત્માને જોઈ શકીએ

ઈશાવાસ્ય-ઉપનિષદના પડેના મોકનુ પાત્ર નજી આ છે દેશાવાસ્યમ્ દદ તર્વમ્- આ બધું જ પરમાત્માથી ભરેલું છે કોપનિષદમા મટેનું છે કે સર્વભૂતસુ ગૂઢ ન પ્રચાક્ષ । પરમાત્મા સર્વ પ્રાણી પતર્યોમા છપારેલો છે-પ્રત્યક્ષ જગૃતો નથી ’ જેને પચિત્ર અને તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે તેજ તેને જોઈ શકે છે

પ્રભુ દયા અને પ્રેમથી ભરપૂર છે. તેને “ દયામાગર ” કહે છે, ગંગા-ન્યુનાના પ્રવાહોની માફક તેની દયા અર્ચવ વધા કરે છે. તે ભક્તોને આધીન છે. તે ભક્તોનાં દુષ્ટો દૂર કરવા માટે વ્યવસ્થા કરીએ રહેઝાપૂરું અનેક દુષ્ટો સ્વદન કરે છે ભૃગુનાથિએ વિષ્ણુની છાતીમાં માથેથી લાનને તે આજીવન તરફ પાંચુ કરે છે, તે ભક્તોની ખોપરીઓની આગા મગામાં પડે છે. દીરવોની રાખમાં શીપડીના વસ્ત્રાદન્ન વખતે તેને જ મિત્રનવેગે ઘેરીને મનીની સાગ ગળી હતી.

પ્રભુએ નિમિત્તા શબ્દોમાં પ્રદાહતી માફી માગી હતી—

“ વત્સ, તારા ઉદન પિનાના વનનથી નારે જે પ્રખર નપ કશું પડ્યું તેને માટે નાગી ઉમર અને મરીઝ ખરેખર નાનુક દતા. આને શપ્થો ને કદિ વેનંથા નથા જે નાગ મશ્નુ માટે અને આવનાં વાર મધિ દોય તેા અને મારે કન્થે ”

ત્યારે શવનુ મીનાનુ રમ્બુ ફગી તેને આકાશમાંએ સ્થિતો હતો ત્યારે તેની પામેથા સીવાને હોઝાવના ગમખજા જટાયુએ કેવા મગનો કપાં દના । એ વુદમાં લેળીનુદાનુ થર્મ જટાયુ પડ્યો હતો. ત્યારે શી ગમથ કે તેની પાને જર્મ પોતાની જટાવડે તેના મગના શરીર પગની મર લગી હતી અને તેના પં પ્રેમથીસાય કેગ્યો હતો. પોતાના ભક્તો માટે પ્રભુને કેટલા નેપ પ્રેમ છે ।

પ્રભુ ભક્તોનો દામ છે શ્રીકૃષ્ણ અગવન કરે છે કેવું અનંત નથી. હું અપૂર્ણ મને ભક્તોને આધીન છું. મારા સમગ્ર લક્ષ્યનો દમને ભક્તોએ લીધેલો છે. જેમણે મારે માટે અર્ચવનો ત્યાગ કર્યો છે એવા ભક્તોનો હું શી રીતે ત્યાગ કરી શકું ?

મહાન પ્રખ્યાત બજનિક ભક્ત (ત્રિપેપારનિવાસી) શ્રી ત્યાગ રાજની પાવખી શ્રી ગમગદ્ગએ ઉપાડી હતી । ભક્તના અનાન માટે પ્રભુએ તેમને વાસાનુમા પાણી આણી આપ્યું હતું. તે જ પ્રમાણે તમને મદદ કરવા પ્રભુ સર્વદા તત્પર જ છે. પ્રભુના શુભાશિષ્ય આપણા સૌ ઉપર હોય ।

૪ ભક્તિ એટલે શું ?

ભક્તિ એ નાનુક પ્રેમ દોગી છે, જે ભક્તના હૃદયને પ્રભુના ચમત્ક્રમ સાથે વ્યાપે છે. ભક્તિ એ પ્રભુ વિશેની પદ્મ આસક્તિ છે, પદ્મ પ્રેમ છે, હૃદયની સ્વાભાવિક અભિલેષિની છે શુદ્ધ પ્રેમ, પવિત્ર, નિઃસ્વાર્થ અને ક્લિપ્ત છે એ પ્રેમની ખાતર પ્રેમ છે તેમાં જરા પદ્મ સ્વાર્થ કે કામદૃષ્ટિ હોતી નથી આ પ્રેમનું વર્ણન શબ્દોમાં થઈ શકે તેમ નથી ભક્તો જ તેનો અનુભવ કરી શકે તેમ છે ભક્તિ એ પરમાત્મા પ્રત્યેની પરિત્રાસન પ્રવૃત્તિ છે

શાસ્ત્રે ભક્તિની વ્યાખ્યા આમ આપી છે—સા પરાગુક્તિ ર્દશરે : “પ્રભુ પ્રત્યે પદ્મ આસક્તિ અથવા પ્રેમ એ જ ભક્તિ છે” નારદ પાતરાયણ કથા છે કે—પ્રભુ પ્રત્યેનો નિઃસ્વર્ગ અને અનન્ય પ્રેમ જેનાથી પ્રભુ એ “મારા” છે એમ સામાન્યકાર થાય તેને ભક્તિ કહે છે.

પાછળના ભક્તિ સારિત્યમાં ભક્તિ અને પ્રેમ એ એમાં તફાવત બતાવેલો છે ભક્તિ એટલે પ્રભુ પ્રત્યે અવ્યસ્થિત આસક્તિ, જેનાથી ભક્ત પ્રભુમાં તદ્દતીત ચર્ચ જાય છે પ્રેમ એ ભક્તિની પરિપૂર્ણ દશા છે, જેમાં ભક્ત પ્રભુમાં તદ્દતીત ચર્ચ પવિત્ર બની જાય છે પ્રભુપ્રેમ એ ભક્તિનું પરિપૂર્ણ રૂપ છે

પતિપત્ની વચ્ચેના પ્રેમ એ દૈદિક છે, સ્વાર્થમય છે, દોગી છે તે અનિત્ય છે તેને કામવિકાર કહી શકાય તેમાં કદાચી લાગણીઓને અવકાશ છે એ પશુદૃષ્ટિ છે એ કાષ્ઠિ છે ક્લિપ્ત પ્રેમ તે નિત્ય, અનંત, પવિત્ર અને મર્ત્યાપી છે તેમાં વિયોગ કે વિચ્છેદનો પ્રશ્ન જ નથી દુનિયાના ધણા ખરા સ્ત્રીપુરુષોની માન્યતા જાણાને કે તેમના હૃદય પ્રેમથી એ ૧ થયેલા હોતા નથી, અન્યથાન-મારિત્રી તથા અત્રિ અનન્યતાના પ્રેમ વ્યા કિયેમાં નિ-૧ જ છે પતિ અને પત્ની પોતાના સ્વાર્થી હેતુ માટે જ પરસ્પરના ખુદ નિકળ્યા આવીને રહે છે, અને તેથી હૃદય અને જાણ પ્રેમની વાગણીઓ તેમનામાં દેખાય

હે, ખજુ તે માત્ર દેખાય જ છે તેમના હૃદયોની ખરેખરી એકતા થયેલી દેખી નથી, તેથી તે બેની વચ્ચે હમેશા કાંઈને કાંઈ કડચો, તકરાર, દરો રિસાદ ચાલ્યા જ કમના દોષ છે અને ધણી બેરીને તેની હૃદય પ્રમાણે સારી અને ધોખા ન આપે, તેને સિનેમા જેવા ન વર્ષ જન તો પ્રમા કહ્યાનો વાત રહે છે આ માથો પ્રેમ કની શખાય? આ તો ગ્રામીણો આપણ એવાય કામચલાનથી આકર્ષાય તો પુરુષો પ્રમાણિતતા, ન્દન તા અને ઉત્તતા ગુમાવે છે તેમજો બોમોના શુનામ માર્ક ગો છે આ ગ્રામીણ ગિયનિ નથી? તિજોગની ચારી નો પામે ગુરુ ? અને મે આના માટે પણ પુરુષો લેની આનગ દાય ધરવો પડે છે? હા ખજુ જમ અને મોદથી એ કદ છે કે 'મારી પત્ની બહુ મેનાગ છે તે મીરાંતાર્ક જેવી છે તે પૂજને પાત છે "

મદાન તત્વશાની રોગર્દ જે ઈન્દ્રસૌંચ પ્રેમની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપે છે

જીવનના કાળા વાદળામા પ્રેમ એ મેધધનુષ્ય છે, શુકનો તારક છે પ્રેમ એ આગમના પાગળા પર તેમજ સાત કબર પર પોતાનો પ્રકાશ ફેંકે છે તે ક્યાની જનની છે, અને કવિ, રેશમજ તથા તત્ત્વજ્ઞાનને પ્રેમલા પાય છે પ્રેમે જ સૌ પ્રથમ અમરત્વનુ અપ્તુ મેનુ છે તે જનનને સગીતથી ભરી દે છે, મારણ કે સગીન એ પ્રેમની વાણી છે પ્રેમ એ હૃદયથી અદ્ભુત પ્રાપ્તી મુગધ છે પ્રેમ મિનાતો માણસ મનુષ્યો જિનન્તો છે, ખજુ પ્રેમથી પૃથ્વી સ્વર્ગ બને છે અને મનુષ્યો દેવો બને છે

૫. ભક્તિનું રૂપ

ભક્તિ હૃદયને નર બનાવે કે ભક્તિથી કામ, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, અસૂયા, અહતા નાન પામે છે ભક્તિ જીવને આનંદ મસ્તી મુખ, શાંતિ અને જ્ઞાનથી ભરી દે છે તેથી બધી ચિતાઓ, અને ભયો

નાશ પામે છે. ભક્ત, જન્મ-મરણના સાંસારિક ચક્રમાંથી છૂટી જાય છે. તે અનંત મુખ્ય, શાંતિ અને જ્ઞાનના અમર સ્થાને પહોંચી જાય છે. ઈશ્વરી પ્રેમ એ અમર જેવો મિષ્ટ છે, અને તેના આસ્વાદથી માણસ અમર મની જાય છે. જે સદા, પ્રભુમાં જ રહે છે અને રાગે છે તે અમર થઈ જાય છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના તીથેના શ્લોકો જુઓ,

જગદ્વજોદ્ધર હયુક્તસ્તમાદુઃ પરમાં ગતિમ્ ।

એ પ્રાપ્ય ન વિવર્તેત નદમમ્ પરમં, મમ ॥

એ અન્યક્તા 'અક્ષર' એમ કહેવાય છે, અને તેને (શ્રુતિઓ) પરમગતિ કહે છે; જેને પામી શાંતિઓ (સંસારમાં) પાછા ફરના નથી, તે મારું પરમ ધામ છે. (અ. ૮, શ્લો. ૨૧)

તત્પ્રસાદાત્ પરાં શાન્તિં દશનં પ્રવરણિ રાધનમ્ ।

તેની કૃપાથી તું પરમ શાંતિ અને જ્ઞાનન સ્થાન (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરીશ (અ. ૧૮, શ્લો. ૬૨)

અમરવચ્ચવિનિર્મળા; પદં ગગદન્ત્યદામરમ્ ।

(ભક્ત) જન્મ રૂપ બંધનથી મુક્ત થઈ ઉપવરદિન (મોક્ષ) પહોં પામે છે. (અ. ૨, શ્લો. ૫૧)

ઉપરના શ્લોકોમાં આવેલા 'પરમધામ', 'શાંત સ્થાન' તથા 'અનામય પદ' એ બધાં એક જ વસ્તુનો બોધ કરે છે.

૬. ભક્તિના ૭ પ્રકારો

ભક્તિના નીચે પ્રમાણે ૭ પ્રકારો છે

- (૧) અપરા અને પરા ભક્તિ.
- (૨) રાગાત્મિકા અને વિધિ ભક્તિ.
- (૩) સકામ અને નિષ્કામ ભક્તિ.
- (૪) વ્યભિચારિણી અને અવ્યભિચારિણી ભક્તિ.
- (૫) મુખ્ય અને બીજી ભક્તિ.
- (૬) સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિક ભક્તિ.

રાગાત્મિકા ભક્તિને મુખ્ય ભક્તિ પણ કહે છે. પરા ભક્તિને પણ મુખ્ય ભક્તિ કહે છે. સકામ ભક્તિ એ ઝોંઝુ ભક્તિ છે. નિષ્કામ, અન્યનિયાશિષી અને પરા ભક્તિને અનન્ય ભક્તિ કહે છે.

અપરા ભક્તિમાં ભક્ત એ નવીન એવો છે. તે વિધિઓ અને ક્રિયાઓ કરે છે. તે ઘંટડી વગાડે છે, મૂર્તિને ચંદન ચોપડે છે, અને ધુપ ધૂપ તથા નેવેલ અર્પણ કરે છે. તે એક સાંપ્રદાયિક બની જાય છે અને અન્ય દેવોને ભજનાર શ્રીમ ભક્તો તરફ અણગમો રાખે છે.

પરા ભક્તિ એ નિર્ઘણ ભક્તિ છે અને તે ત્રણ ગુણોથી પર છે. એ પ્રભુ પ્રત્યેના વિશુદ્ધ પ્રેમનો સ્વાભાવિક અને સતત પ્રવાહ છે. એ 'અદેહુકી' (કોઈ જથ્થા વગરના સ્વાર્થ દેતુ વિનાની) અને 'અગ્ર-વદિત' (નૈસર્ગિક) છે. આવા ભક્તને દિવ્ય વિમૂર્તિઓ આપવામાં આવે તો પ્રભુ તે સ્વીકારતો નથી. તે તો કેવળ પ્રભુચરણભજનને હ્મ્મ છે. તેને કેવળ મુક્તિ પણ ખપતી નથી. તે પ્રભુની શેવા, દર્શન અને વિશુદ્ધ પ્રેમ માગે છે. પરા ભક્તિ કરનાર ભક્ત માટે પ્રભુ એ જ સર્વસ્વ છે.

આવો ભક્ત એ વિશ્વપ્રેમી હોય છે. તેને માટે આત્મ વિશ્વ એ વૈશ્યવન છે. તે ભક્તિ કરવા મહિશમાં જતો નથી, તે પોતાના ઈષ્ટ-દેવને સર્વત્ર વ્યાપેલો જુએ છે. તે સમર્થ છે, તેને કાઈને માટે રાગદ્વેષ નથી. તે સર્વને, રાગ તથા દુઃખને પ્રભુના પેગંબરો ગાની આવકારે છે. તેનું મન હમેશાં પ્રભુચરણમાં સ્થિર રહેતું છે. તેવની ધાર માફક તેનો પ્રેમ સતત વજ્રા કરે છે. પરા ભક્તિ એ જ રાગ-ભક્તિની આ ચરમ અવસ્થા છે. નામદેવ, તુકારામ, રામદાસ, તુલસી-દાસ અને હાસીજીમાં આ પરાભક્તિ હતી.

રાગાત્મિકા ભક્તિમાં સમાજનાં બધાનો કે રીતરિવાજોને સ્થાન નથી. એમાં તો દિવ્ય પ્રેમનો સતત સ્રોત વજ્રા કરે છે. આવો ભક્ત.

લોકોની મુતિનિદાયો પર છે તે બાળ જોવો મળે છે, અને વિનય પ્રેમમાં મગ્ન રહે છે રેખી (વિધિપૂર્વકની) ભક્તિમાં ભક્તને અને વિધિઓ કાંવાની હોય છે, તથા કેનાં બંધનો સ્વીકારવા પડે છે વૃદ્ધાવનની સળગેલીઓ તથા ગીરાગાઈમાં ગગામિષ્ટ ભક્તિ હતી. જો કે મીરા ગાંધારી હતી છતાં પણ તેણે જોખમનો કે સમાવડાવા ઝોના કે પતિના અનિપ્રાપ્તે મગ્ન આપી નથી જ્યારે તે કૃષ્ણપ્રેમની મગ્નીમાં આવી જતી ત્યારે મગ્નમાં તેમજ સામાન્ય માણુનોની નજીક પણ નૃત્ય કરવા લાગતી તેના હૃદયનું નિઃશ્વસ્યમાં માણુમની મગ્નમાં આવતું નહિ તેના હૃદયમાં ઉભગતા અનન્ય કૃષ્ણપ્રેમનું અતરંગન બીજા ભક્તો પણ પારખી શકતા નહિ. તેના ભક્તિરમના કાંચે કૃષ્ણપ્રેમમાં તરમોગ છે અને આજે પણ તે સાંભળનાર ઓના જનોની આંખો અશ્રુભીની થયા વગર રહેતી નથી મેરેનો ગિંધર ગોપાલ દૂસરો ન કાઈ એ પતિ મીરાના ઉદાત્ત કૃષ્ણપ્રેમની છાતમાં છે સામાન્ય મનુષ્ય આ પ્રભુની મીરાને સમજી શકે ?

ધન માટે પુત્ર માટે અમ કુલ નિવારણ મટે કરનામાં આવી ભક્તિને સમિ ભક્તિ મટે છે સકામ ભક્તિમાંથી અતે નિષ્કામ ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે પ્રહવાદના હૃદયમાં નયમથી જ નિષ્કામ ભક્તિ હતી કુરમાં સકામ ભક્તિ હતી આગળમાં અપરમાના વ્યવસ્થા નાગજ થઈ તે મન્ય મેળવવા મટે જગતમાં નય કરવા મરણ ગયો પણ વાહ્યાથી એને પ્રભુના દશન થયા પછી એ સકામ ભક્તિ નિષ્કામ ભક્તિમાં પરિણમી અને તેની મન મામનાઓ શમી ગઈ

થોડા વખત પ્રભુની ભક્તિ મગી પછી પુત્ર દારા અને વિત્તમાં રાયપુ એ ઝાલિયાગિરી ભક્તિ છે આદિ મધ્ય અને અતર્માં મગ્ન પ્રભુની જ ભક્તિ કરી એને અઝાલિયારિ કુ ભક્તિ મટે છે

સાન્વિક ભક્તિ સત્યગુણ પ્રધાન છે આમાં ભક્ત પ્રભુ

પ્રસન્ન હવા તથા વામનાનો નાચ કરવા ભક્તિ કરે છે સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિક એ ત્રણ પ્રકારની ભક્તિ ગૌણ ભક્તિ છે

રાજસિક ભક્તિ રત્નેશુ પ્રધાન છે તેમા ભખ યશ, કીર્તિ, ધન, વગેરે મેળવવા કશ્વર ભક્તિ કરે છે

તામસિક ભક્તિ તમોગુણપ્રધાન છે આમા ભક્ત કામ, ક્રોધ, ઈર્ષા, અમુધાધી ઇન્ધ્રભક્તિ કરે છે. સત્ત્વનો નાશ કરવા માટે તથા પોતાના કાર્યમાં અધર્મ સાધનોથી રક્ત મેળવવા માટે જે ભક્તિ કરવામા આવે છે, તે તામસી ભક્તિ છે એક પ્રાર્થના કહે છે “હે ગણપતિ મહાગજ, જો આજે રાત્રે મને આઠ ધન મળશે તો તને ૧૦૦ નાણિયેર બેટ ધરીશ” આ તામસી ભક્તિનો પ્રકાર છે

પશુ સાંસિય મુખ્ય અને ગૌણભક્તિનો નિર્દેશ કરે છે મુખ્ય ભક્તિ એટલે પ્રભુ પ્રાપ્તિની આસક્તિ, અનન્ય ભક્તિ, એકાન્ત ભાવ ધીજી ભક્તિ ગૌણ ભક્તિ છે

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામા ચાર પ્રકારના ભક્તોનો ઉલ્લેખ કરેલો છે

ચતુર્વિધા ભક્તિ માં જના મુક્તિનોર્જન ।

માર્ગો વિદ્યમુરખાર્થો જ્ઞાનો વ ભક્તવર્મ ॥

“હે ભરતશ્રેષ્ઠ અર્જુન । ચાર પ્રકારના યુધ્ધશાળી મનુષ્યો મને ભજે છે આર્ત (દુખી), નિરાશ, ધનની ઇન્છાવાળો અને નાની, (અનુ-૭ ક્ષેત્ર ૧૬) આમા પહેલા ત્રણની ભક્તિ ગૌણ છે ત્રણેય કે તે આર્થબુદ્ધિથી પ્રેરાયેલી છે, પરંતુ ત્રીજા ભક્ત (જ્ઞાની) પવિત્ર અને નિઃસ્વાર્થ છે ત્યાં જાની નિત્યકુલ દાનમર્ચિર્વિદિખતે । (આ આરેમા સદા ભક્તિમા મમ્મ નેવાગે અને એકનિદ ભક્તિવાળો જ્ઞાની ઉત્તમ છે) આ પદ્ય ભક્તિ છે આમા ભક્તને પ્રભુ માટે અખતિ અને અનન્ય પ્રેમ હોય છે તે પ્રભુથી અલિન છે તે પ્રભુનો ભાડીનો છે, અને પ્રભુ તેના ભાડીના છે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે

ઉદારા સર્વં ઈદં જ્ઞાની સ્વાત્મજ મે ગતમ્ ।
 આરંભિત તા દિ મુક્તામ્મા માનવાતુ નામં ગતિમ્ ॥

“ એ સ્વાય ઉત્તમ છે પરંતુ જ્ઞાની તો મારા આ મર્બલ છે, એવો મારા મત છે, કેમ કે તે એકાગ્ર ચિત્તરાયો થઈ શ્વેતાત્મ ગતિ રૂપ અને જ આશ્રય કરી ન્હોતો ” (અ-૭, પંતે ૧૮) પાળાળી પ્રજ્ઞાદે મોનાના આ જાને જ પગમાત્મા ગમ્પી તેનું ધ્યાન વ્યુ આને અનેક ભક્તિ કહે છે આ ભક્તિની એક પદાધારા છે

ત્યારે માર્ગ ભક્તિ ની દરિ શિવ દેવી, ગમ કે શ્રી કૃષ્ણના ભક્તિ રાખતો હાય અને શ્રી દરિ એ જ શિવ છે, દેવી છે, રામ છે, શ્રી કૃષ્ણ છે એવી થકા રાખતો હોય ત્યારે તેને સમ મ ભક્તિ કહેવાય એ સમર્પી ભક્ત છે અને નેની ભક્તિ એ એક પદાધારા છે તેને મન ગમ અને કૃષ્ણ શિવ અને દરિ કૃષ્ણ અને દેવીમા કાઈ ભેદ નથી તે જાણે છે અને અનુભવે છે કે રાધા ગે શ્રી કૃષ્ણની, સીતા એ રામની અને કુર્મી એ શિવની અનિન્ય સખિ છે નારદ પણ ભક્તિના મે પ્રકાર પાડે છે મુખ્ય અને ગૌણ ગૌણ ભક્તિના પણ ભક્તોના મત, વસ્ત્ર અને તમસ્ત્ર ગુણે પ્રમાણે નવ પ્રકાર અને છે અથવા આર્ત, નિન્દામુ અને અર્થાથી એમ પણ ભક્તોના નવ પ્રકાર પડે છે

એમ આપણે ખુશી ટેમન, બારણા બારી ખાટલા વગેરેમા સાકડુ જ નેત્રીએ છીએ તથા થકા માન્યા અને દૂનર્મ માટી જ નેત્રીએ છીએ, તે જ પ્રમાણે આ સર્વ નામરૂપમા આપણે શ્રી કૃષ્ણ તે જોડા નેત્રીએ એને અનન્ય ભક્તિ કહે છે પરા ભક્તિ અનન્ય ભક્તિ અને અવ્યભિચારિણી ભક્તિ એ ત્રણે એક જ છે

૭. પાત્ર પ્રકારની ઉપાસના

પ્રાચીન સમિપુનિઓએ મનુષ્યમા યચમદ્યજૂતાના તત્વોની ન્યુ-

નાધિક્ષના પ્રમાણે ઉપાસનાના પાત્ર પ્રકાર પાડ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે : ગણેશ, શિવ, હનિ, ચમ્પિ અને મૂર્ધની ઉપાસના જેનામાં પૃથ્વી તત્ત્વ વિગેરે હોય તેણે શ્રીચણ્ડેનોપાસના કરી જેનામાં જ્વલનત્વ વિશેષ હોય તેણે હનિ-ઉપાસના કરવી જેનામાં અમિતત્વ વિશેષ હોય તેણે મૂર્ધનોપાસના કરી જેનામાં વાયુતત્ત્વ વિગેરે હોય તેણે ચમ્પિની ઉપાસના કરી જેનામાં આગ્નિતત્ત્વ વિગેરે હોય તેણે શિવની ઉપાસના કરી

૮. પાંચ પ્રકારની ઉપાસના

મનુષ્યની શમ્પિ પ્રમાણે પાત્ર પ્રકારની ઉપાસના મહાવેદી છે. ઇંદ્રવાદ પંચમહાભૂતની અને ભૂતપ્રેતની ઉપાસના કહે છે આ તામસી ભેદો છે. ઇંદ્રવાદ પિતૃઓ, ઋષિઓ અને દેવોની ઉપાસના કરે છે. ઇંદ્રવાદ રામ, કૃષ્ણ જેવા અવતારોની ઉપાસના કહે છે. ઇંદ્રવાદ સગુણુ શક્તિની ઉપાસના કરે છે જેઓ ખુબ આગળ વધેલા છે, તેઓ ઉપર નેહૈંશ કહેવા નિગાકાર, નિર્ગુણુ, અવ્યક્ત, સમ્યક્દાનદ શક્તિની ઉપાસના કહે છે આ પાંચ પાત્ર પ્રકારની ઉપાસના છે.

૯. પાંચ પ્રકારના ભાવ

ભાવ પાંચ પ્રકારના છે શાન્ત, દામ્ય, સખ્ય, વાત્સલ્ય, અને માધુર્ય. આરબ કરનાર માટે દામ્ય ભાવ છે માધુર્ય ભાવ સૌથી કઠિન છે. એ એક પ્રકારની વેદાન્તી સાધના છે તેમાં પ્રિય અને પ્રિયાની અભિનનનાનો ભાવ છે શાન્ત, દામ્ય અને સખ્ય એ ત્રણે ભાવો વાત્સલ્યમાં અતર્કિત છે શાન્ત અને દામ્ય ભાવ એ સખ્યમાં અતર્કિત છે, અને શાન્ત ભાવ એ દામ્યમાં અતર્કિત છે.

૧૦. ભક્તિમાર્ગમાં પાંચ કંટક

ભક્તિમાર્ગમાં પાંચ કંટક રહેલા છે તે આ પ્રમાણે : જાતિનુ અભિમાન, વિદ્યાનુ અભિમાન, સ્થાનનુ અભિમાન, સૌન્દર્યનુ અભિમાન,

વૌતનનુ અભિમાન. સારી પ્રભુભાવના મેળવરી ફોપ તે આ પાત્ર પ્રગટુ અભિમાન પ્રથમ દર મુજુ લેઈએ.

૧૧. પાત્ર આંતરશત્રુઓ

ભગિનિમાત્રમાં જે પાત્ર આંતરશત્રુઓ ખા. છે તે આ પ્રમાણે કામ ક્રોધ નામ મોલ ઈર્ષ્યા આ પાત્ર શત્રુઓને અનુક્રમે ક્ષત્રવર્ષ, કામા, નિઃસ્વાર્થતા, વિચાર અને પ્રેમ-મેદાથી દુર કરા લેઈએ

૧૨. બાહ્ય શત્રુઓ

ભગિનિના પાત્ર બાહ્ય શત્રુઓ આ ક્રિતિનેના દુઃખ મ ગદા ગાયો. નાતી એકા અને ભગીર આકર્ષણ દર નેવુ ઉત્તેજા વાચન જે ભગિનિના વિશ્વાસ ને ફોપ તે આ પાત્રનો સ્વરૂપ ત્યામ મુજો લેઈએ

૧૩. ભગિનિની ચાગ ક્રમાઓ

ભગિનિની ચાગ ક્રમાઓ આ પ્રમાણે છે ક્રમ. લાગણી તીવ્ર આકર્ષણ ઉ ન પ્રેમ, પ્રેમનો જરૂર ત નાવેગ અથવા નમુને માટે માનની લાગણી આપણે આસક્તિ બને પરમ પ્રેમ

૧૪. પ્રેમના ચાર નિભાગ

પ્રેમના ચાર નિભાગ આ પ્રમાણે છે પોતાનાથી જન ના પ્રાપ્તિ (જેવા કે ભાગી) કરે એ ની પ્રતિ જેવા માટે પ્રેમ માનાપ અને શુરુએની આ ને પોતાની અધિકાર તરફ અદાની લાગણી અને ઈર્ષ્યા કરે ભગિનિમાત્ર

૧૫. શુભિના ચાર પ્રકાર

જે લોકો માં નગરના રિત વમે છે ત્યાં ભક્તોને નિવાસ થાય એ એની સાનોદ્ય શુભિ રાજની પાને મેવક રહે તેમ ભક્ત પ્રમુદી

એક અમીષમા ગેરે તે અમીષ્ય સુધિ ગમના આઈની માફ અમ
પર અમુના જેવુ જ પ ધારમ કરે તેને આઈપ્ય સુધિ મેરે છે જેમ
પામીમા મીફ આગમી એમપ યઈ જાય તેમ જત અમુમા એકરપ
યઈ જાય તેને આયુજ્ય સુધિ મેરે છે ભકિતોગમા આ અમ
સિદ્ધિ મીરે યમાય

૧૬. ભક્તિનાં આઠ લક્ષણો

અમુપાન, પુનઃ (શેમાય ખા યાય તે) કરપ કલ, દાસ્ય,
પ્રવેદ મૂર્ધા અને ગરભગ—આ ઉ ન દ્યામા પ્રાપ્ત થયેલા
ભક્તના લક્ષણો છે

૧૭. હૃદયસાક્ષાત્કાર માટે આવશ્યક ગુણો.

(૧) નિમ્મમ ભકિત (૨) અન્યભિચારિ મો ભક્તિ, (૩) તૈનધારા
વત્ ભક્તિ—જેમ એમ વામ અમીથી ખીજ વાસ સુમા રે તા તેની ધાર
સનન પડ્યા કરે છે તેની સનન ભકિત (૪) મલવાર, (૫) અમુના
દર્શન માટે ઉપદેશ મીરે તૈન ધેરામ અને રિચાર ભક્તનો દેખ
ઈન ડેની દોઈ શકે ન જેમ આખમા કાઈ જમ્યુ પચુ દોઃ અને
તે ફર કરવા આપમે ડામ્મ માટે અમીરા ધર્મ જઈએ, પાણીમા પડેતુ
આગક જેમ જાર નીમગવા તરફિયા માર અને જૂમ ડામુ મી મૂકે
પાણીની બધાર પડેની મીજની જેમ પાણીમા પડે તરફિયા મારે ધેર
આગ લાગી હેલ ત્યારે જેમ માનિ જબ્બરાગાને ખમર મરના દોઃ
ધામ મે લામે મામે પડેલથી અધારતા પતિને જાગવા જેમ પુરાન
પડે તનમ્મા અનુભવે—તે જ રીતની ઉ ના ભક્તમા દોષ તો
તેને અમુના દર્શન યાય છે

૧૮. ભક્તના વધુલો

ભક્તમા સમદષ્ટિ દેલ છે તેને અઈને માટ રાગમ, હેતો

નથી તેનું શાસ્ત્ર આ ચંડપ છે તેને કોઈ વ્યક્તિ સ્થાન કે પાયા માટે આમનિ નથી તે આદના અને મનસાથી પડે છે ગુપ્ત, ખશીન-કિંમ, મુનિ-નિન્દા-એ પણ તેને મન મમાન છે ધનને ને લોભને માને કે તેને કામકે શાં પાત્રના નથી સર્વ જોડો તેને મન ખાતે સમાન છે તેની પ્રેમ પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ નામી જાણે આનંદ છે તેની વૃત્તિ દમેગા અતર્ક્ય પડે છે તે ભ્રમેશા વાનિ અને આનંદને અનુભવ કરે છે

આ સાચા ભક્તો મદિ ભગવન્નામમ્મ છું નરનાં મદન કરે છે, કદિ દમે છે મિ આનંદ છે, મિ ગન્વાનુ બોલે છે, મદિ ખસીયા આવી નૃત્ય કરે કે મિ પ્રાપ્તિ થયો મુર અવાજે ગાય છે, કદિ પ્રાપ્તિ આપ્યોનું અનુભવ કરે છે, અને કદિ આત્માનંદમા મમ્ બનીને શાન્ત બેસી રહે છે

શ્રીમદ્ ભાગવત્મા સ્વયં ભગવાનું ઉદ્ધવને કહે છે—

વાતમદદા દ્રવત યસ્ય વિષ્ણુ ।

દન્ત્યમાકૃત હસતિ કાચિચ્ચ ।

વિલગ્ન ઉદ્ગમ્યતિ ત્યક્ત ચ

મદ્મક્તિન યુક્તો મુક્ત પુનઃ ॥ (મુ ૧૧ અ. ૨૪ શ્લો ૨૪)

પ્રકરણ ૨

નામ શ્રદ્ધા અને પ્રેમ

૧. રામનામનો મહિમા

રામ કરતાં પણ શું વધારે ઉચ્ચ છે ? ગામનું નામ ફરી રીતે ? શ્રી દત્તમાને એક વખતે શ્રી રામચંદ્રને કહ્યું. “ ભગવાન, આપના કરતાં પણ એક જગતુ વધારે ઉચ્ચ છે. ” આ સાંભળી રામચંદ્રને આશ્ચર્ય થયું. તેમણે પૂછ્યું. “ દત્તમાન, મારા કરતાં વધારે ઉચ્ચ કોી વસ્તુ છે ? ” દત્તમાને ઉત્તર આપ્યો. “ આપ તો હોદીમાં બેસીને નહીં ઓળખ્યા દના. પણ હું તો રામનામથી સમગ્ર ઓળંગી ગયો છો. તો આપનું નામ આપના કરતાં વધારે ગ્રંથું છે. ”

મહાત્મા ગાંધીએ કહ્યું છે કે—

“ તમારે રામનું નામ મંત્રી શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી લેવું જોઈએ. રામાયણનો અભ્યાસ કરો. તો તુમ્હોદામ તમને રામનામનો દિવ્ય પ્રભાવ સમજાવશે. ”

તમે કદાચ મને પૂછો કે હું તમને રામનું જ નામ લેવાનું શા માટે કહું છું, અને ભગવાનના બીજાં નામો કેમ નહિ ? વાત ખરી છે કે ભગવાનનાં નામો સામા આડ ઉપર આવેલા પાદ્યં જેટલાં અગર તેથી પણ વધારે છે. તેમાંથી ગમે તે એકાદ નામનો જપ કરવા કહું, દા. ત. God શબ્દનો જ જપ કરવા કહું. પણ એ જપ કરવાથી તમારા મનમાં શો બોધ થશે અગર કોી સંબંધક લાગણીઓ ઉત્પન્ન થશે ? ‘ ગોડ ’ શબ્દનો જપ કરતી વખતે તમારા મનમાં કાંઈક ખાસ

લાગણી ઉત્પન્ન થાય એમ ક'વા માટે મારે તમને થોડુંક અગ્રિય થીખવવું જો, તેમજ તે સાથે અગ્રિય પ્રત્યક્ષ વિચારો અને તત્ત-
વથી વાગ વિશે સમજાવવા પડે.

પ્રથમ ગમનામો જાણ કરવાનું કહેતાં હું તમને એવું નામ આપુ છું કે જે આ દેશના અનાદિમગથી લાખો લોકોને પરિચિત છે, જે આ દેશના પ્રમુખ ખીઓને, આગે પચ્ચરોને પણ પરિચિત છે અદત્તાની વાત તો તમને યાદ છે ને ? અને લાગે છે કે નમે એ વાત જાણવા નથી દા, પણ નામ જુ વચિતા જ તમને એ વાત સમજાઈ જશે. તે પછી તમે જાગી શકો કે ગમના ચરણનો અર્થ થતા રહ્યા પડે. એક પથ્થર જેવો ઉત્તમ બની ગયો. તમે રામનામનું રહસ્ય એટલી મીઠાઈ અને ભક્તિભાવથી કરો કે યજુષ્ઠીઓ પણ એ સાંભળવા ધીરમર થઈ જાય અને, રામનામના દિવ્ય સંગીતથી કપ અનુભવી ગયો. પણ તમાના પગ પુ જાગે કમળે જ્યારે તમે આ કરવાને શક્તિમાન થશો ત્યારે હું તમને સાંભળવા માટે પગે ચાલોને મારા આશ્રમથી તમારે ત્યાં આવીશ આમ મને યાત્રાનું ફળ મળશે. એ મિષ્ટ નામમાં એવો પ્રભાવ છે કે તે જ્યાં કહેને કાંઈ નાખશે.

એક વખત કચીરના પુત્ર કમાને એક ધનિક વેપારીને તેનો પતરોગ દૂર કરવા રામનું નામ જે વખત જાણા ઉપદેશ કર્યો. આથી કચીરે તેને કહ્યો આપ્યો. કમાને તે વેપારીને રામનું નામ જે વખત જાણા મળે. છતાં પણ તે વેપારીનો રોગ ગયો નહિ. આથી મોગને બહુ દુઃખ થયું અને તેમણે કમાવો કહ્યું “તે જેવા વેપારીને રામનું નામ જે વાર જાણાનો ઉપદેશ આપ્યો તેથી તે આપકા કુટુંબને કનક ત્રગ થુ છે રામનામને એક જ વાર જાણ બમ દત્તો તો હવે તે વેપારીના માથા પર બોરથો લાકડોનો પ્રચાર કર અને તેને ગણાજાળમાં ઊભા રહી ખરા અત્યંતુથી એક જ વાર રામનામને

જપ કરવાનું કહે ” કમાલે પિતાની આજ્ઞા માથે ચઢતી પેલા વેપારીના માથામાં લાકડીના ખૂબ પ્રકાર થયાં અને તેથી તેના માથામાંથી ખૂબ લોહી વહેવા લાગ્યું. પછી તે ખરા અંત કરણથી એક જ વાર રામનામ બોલ્યો અને તેનો રોગ મટી ગયો !

એક વખત કબીરે કમાલને તુલસીદાસજી પાસે મોકલ્યો, તુલસીદાસજીએ એક તુલસીપત્ર પર રામનામ લખ્યું. કમાલે એ પત્ર પાંચસો રક્તપીતિયાઓ ઉપર છાંટ્યું અને તે બધા નીચેથી બની ગયા. આથી કમાલને ખૂબ આશ્ચર્ય લાગ્યું. વળી, એક વખત કબીરે કમાલને સૂરદાસજી પાસેની નદીમાં તરતા એક મગદાને લઈ આવવા તેને કહ્યું તે પ્રમાણે કમાલે એ મગદા લઈ આવ્યો. સૂરદાસજીએ તે મગદાના એક દાનમાં કકત ‘રા’ કહ્યું (જ્યાં ‘રામ’ શબ્દ નહિ) અને તે મગદા, છવતું થઈ ગયું ! કમાલ આ જોઈને દિલમૂઠ બની ગયો. રામનામનો આ પ્રભાવ છે. ખારા મિત્રો, સુસિદ્ધિત કોલેજબુદ્ધા, વકીનો, ન્યાયાધીશો, અધ્યાપકો, તમારા નિર્ણય સિદ્ધિથી કુસાર જરો નહિ. ખરા અંત રક્ષણથી ખૂબ ભાવ અને પ્રેમપૂર્વક લગવાનું નામ લો, તો તમને આજીવન પરમ સુખ, શાંતિ, જ્ઞાન અને અમરત્વનો અનુભવ થશે.

કબીરે કહે છે “ જો કોઈ સ્વપ્નમાં પણ રામનામ લેશે તેને હું મારી આમંત્રણ લેશ બનાવીને પહેરાવીશ ”

પ્રભુના નામનો મહિમા કોણ વર્ણવી શકે ? પ્રભુનાં પવિત્ર નામોનો મહિમા અને પ્રભાવ કોણ મનજી શકે ? અરેખર પ્રભુના નામનો મહિમા પાર્વતીજી પણ પૂજે વર્ણવી શક્યા નથી ત્યારે માણસ પ્રભુના નામ ગાય છે અજર સાબળે છે ત્યારે તે અજગૃપણે એક હિમ્મત પવિત્ર સ્ત્રીમાં જઈ પેળે છે. તે દેહતું જ્ઞાન જુની જ્ય છે તે આનંદમાં મગત બની પ્રભુનામનું અમૃત પીએ છે. પ્રભુના નામનો જપ કરવાથી

ભક્તને મરત્ર પ્રભુનું આનિધ્ય જાણાય છે. પ્રભુનું નામ કેવું મરત્ર છે! તેનો પ્રભાવ કેટલો બધો છે! પ્રભુનું નામ લેનારને કેટલો આનંદ, કેટલો માનિ અને કેટલું બળ પ્રાપ્ત થાય છે! જેઓ પ્રભુનું નામ લે છે તેઓ ખરેખર બહાગી છે, કારણ કે તેઓ જન્મમરણના ફેરામાંથી મુક્ત થઈ પરમ આનંદ પ્રાપ્ત કરે.

૨. શ્રદ્ધા બહી ચીજ છે.

પરમાત્માના સાત્ત્વકાર માટે શ્રદ્ધા એ મોટી પડેવું પગથિયું છે. શ્રદ્ધા વિના આ પવિત્ર મર્મમાં એક પગયું પણ આગળ વધી શકાય નહિ. આ શ્રદ્ધા તે જીવંત શ્રદ્ધા જોઈએ, અનન્ય શ્રદ્ધા જોઈએ. શ્રદ્ધાની જરા પણ ખામી આ નામમાં દાનિકતા છે. શ્રદ્ધાથી ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રભુના ધામમાં જવા માટે શ્રદ્ધાનો દરવાજો ખોલે છે તે પછી પરમાત્માના માનનું એ પ્રથમ પગથિયું છે. શ્રદ્ધાથી માણસને બળ પ્રાપ્ત થાય છે અને ચિંતાઓ નષ્ટ થાય છે. શ્રદ્ધા એ અકબીર માનસિક દવા છે.

આધ્યાત્મિક માર્ગમાં વિચરનાર દરેક નિત્યામુ માટે શ્રદ્ધા એ આવશ્યક ગુણ છે. ક્રમયોગ, ભક્તિયોગ, રાજયોગ કે જ્ઞાનયોગ ગમે તે યોગનામર્ગે વિચરનાર માટે શ્રદ્ધા ખૂબ આવશ્યક છે. જેનામાં શ્રદ્ધા નથી, તેનામાં ભક્તિ નથી શ્રદ્ધા નહિ તો જ્ઞાન નહિ. દરેક નિત્યામુને પ્રભુના અભિનયમાં, ગુરુના ઉપદેશમાં, વેદોમાં અને પોતાનામાં શ્રદ્ધા હોવી જ જોઈએ. આપણું વિષ કદા શ્રદ્ધા ઉપ- જ ચાલે છે. રાત્રને પોતાના દિવાન ઉપર શ્રદ્ધા છે. પતિને પત્ની ઉપર શ્રદ્ધા છે. દુકાનદારને પોતાના પરોડા પર શ્રદ્ધા હોય છે દરેકને દાકન પર, અસીયને વધીય પર અને ઈજનેરને પોતાના કાર્ટન પર શ્રદ્ધા હોય છે.

જ્ઞાનમાર્ગમાં મુક્તિને માટે સાધનચતુષ્ટય આવશ્યક છે તેમાં એક સાધન તરીકે શ્રદ્ધાએ પાત્રતા મળી છે અને તેમાં પણ શ્રદ્ધા

એ મુખ્ય મપતિ કે ગાંધીયોગના પ્રયોગ મદ્યર્થે પાનવિદ્યો શ્રદ્ધા પર ખૂબ ભાર મૂક્યો છે તેમજો કહ્યું છે કે—

શ્રદ્ધા ચીયંસ્તુશ્ચિમાધિપ્રાપ્તૃકં ક્તરેષામ્ ।

—શ્રીમદ્ભગવતે (આ સમાધિ) શ્રદ્ધા, વીર્ય, અભિતિ, યોગ્યતા અને સદ્મત્ત વિવેકમાયી આવે છે (પ્ર૦ ૧-૨૦) તેમજો આ સુખી શ્રદ્ધાને ઔચી પ્રથમ મૂકેલી છે, અને આ રીતે તેને અમર્યાદા આપેલું છે જો આશુસમા શ્રદ્ધા હોય તો નીર્ધ, સ્મૃતિ વગેરે પોતાની મેજે જ તેને પ્રાપ્ત થાય કે શ્રદ્ધાવાન મનુષ્ય પોતાની બધી શક્તિઓ ભેગી કરશે અને અગમ તત્ત્વ જાણી શકે તેનો સાધ્ય કરા પ્રાપ્ત કરશે આ અખંધમા ગીતાના રાખે આ શ્રદ્ધા

શ્રદ્ધાનૈલભતે નામ તાપર મયનેન્દ્રિય ।

જ્ઞાન સ્વરૂપ પરા જ્ઞાતિમધિરેલ્લિગ્નિગ્નિતિ ॥

અજ્ઞાતશ્ચદ્વાનન્ન મદ્યવાત્મા વિનશ્યતિ ।

નામ તાજોદ્ધતિ ન પાત ન મુદ્ધ સદ્યત્તન ॥

(અ ૪, મે. ૩૬-૪૦)

શ્રદ્ધાવાન, તત્ત્વર અને નિતેન્દ્રિય પુરુષ જ્ઞાન મેળવે છે જ્ઞાન પામીને તત્ત્વ તે પગ જ્ઞાનિ પામે છે (૩૬) પરંતુ અનાની તથા શ્રદ્ધા વિનાનો માણસ સશક્તમ રહી નાજ પામે છે અશક્તનાગોને આ લોક નથી, પરનો નથી અને મુખ નથી (૪૦)

ધ્યાનેનામનિ પજન્તિ ન્નચિદાત્માત્માત્મના ।

અન્ય સંસ્કારેન યોગેન વર્ણયોગેન તાપરે ॥

અન્યે ત્વેનમજ્ઞાનન્ત અત્વાન્ધ્ય અપાસતે ।

સૌક્યિ જાતિતરત્યે વ મ્યુ શ્રુતિપરાયણા ॥

આ પરમાત્માને ટેટલાક મનુષ્યો પોતાની મેજે ધ્યાન દ્વારા પોતાનામાં જુએ છે કેટલાક ગાંધ્ય યોગથી અને ટેટલાક અમિયથી જુએ છે

પરંતુ આ પ્રમાણે નહિ જાણનાગએ બીજા ટેટલાક પામેથી (ઉપદેશથી) સામગીને ઉપાસના કરે છે અને આમ સામગીનાર આધીન મૃત્યુને તરી જાય છે (અ ૧૦, શ્લો ૨૫-૨૬)

કુરો પોતાની માતાના વચનમાં બદા હતી. તેથી તે અરણ્યમાં ગયો અને પ્રખર નૃપ કરી હરિના દર્શન પામ્યો. જ્યારે પતિ ઉપદેશ આપ્યો કે—“ભગવાનનું નામ વર્ષ હજારે માનુષો સહેવાઈથી સમ્મત તરી ગયા છે, તો તુ આ નાની નદી તરી શકીશ નહિ?” આ ઉપદેશ સામગીને ભરવાઈથી ભગવાનનું નામ લઈ ની તરી ગઈ. પણ અશ્રદ્ધાનું પતિ જે ભરવા છુને રામનામનો ઉદ્દેશ આપ્યો. હતો તે જ્યારે નદીમાં જિતયો ત્યારે તે હજાર લાખા પ્રદૂષાને નારાયણમાં અપૂર અક્ષા હતી તેથી તેને નારાયણનો અનુબદ્ધ મળ્યો. હરિના નામથી અમ્મિ જરૂર જેવો શીતળ બની ગયો. મીરનિ પોતાના ગિરધર ગોપાલમાં અમાપ અક્ષા હતી તેથી તેને આપેને ઝેરનો ધ્યાનો અમૃતનો ધ્યાનો બની ગયો.

જીવન એવું જ અક્ષા અને પ્રકાશ અક્ષા વિનાનું જીવન પાગલું છે અને પ્રકાશ વિનાનું આપલું છે. આજે આ અક્ષાના સર્જનાત્મક બળની આપણને જાગ છે. આ અક્ષા એવી તોડી જેઈએ કે તેને દેવીની વરૂડ ગહેલી અક્ષા નથી આપણામાં વિષ્ટુ અચાત્ર કરે છે, આપણા માર્ગમાના બધા જ વિધોતો નાશ કરે છે, આનદથી જીવનને ભરી દે છે, અને મનુષ્યમાં રહેલી શિવતાને પ્રગટાવે છે. સપૂર્ણપણે અક્ષાવાન શાઓ નમાગ હરિના પરિપૂર્ણ પ્રકાશ થયે. જે શુદ્ધ જીવનના આરો શોધી શકે છે તો અક્ષા તે આજેને જીવન ગણે છે આદરને.

સાચા ૧૨ કરવાનો સતત પ્રયત્ન એ જીવનનો આનંદ છે અને જ્યાં સુધી આ શ્રીમ શ્રદ્ધાનો ઉદય આપણામાં નહિ થાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ નવીન પ્રાપ્તિ, સાચા ૧૨ કે નૂતન જીવન પ્રાપ્ત થવાનું નથી.

કુસમ, કામ લોભ, પુત્રાદ અને ચિત્તનો મોહ, તથા અપથ્ય મોહાદિ એ શ્રદ્ધાના શત્રુઓ છે તેઓ વિવેકને કુતુષિત કરે છે અને નિમિત્તો નાશ કરે છે તેઓ મન પર કુમઝકારો પાડે છે અને તેને અપવિત્ર બનાવે છે શ્રદ્ધાનું બીજું નીચેના આધનો વડે ન જાય છે, વિદ્યો છે અને મુદ્ધ છે અને તે સાગરનું સમાવણું, ગીતા યોગસાસિનનું અપરાધન, સાધુઓ અને ન્યાયાઓનો નમાગમ પ્રયાગ, સ્પર્ધિતા અરાધ્યા, વૃથાવન, ગિતા ધર્મનારાયણ જેવા તીર્થક્ષેત્રોમાં નિરામ અને સતોની મેલા પ્રાર્થના જળ, મન્ત્રોચ્ચારણ પ્રભુના નામોનું ભજન અને કીર્તન, 'જ્ઞાન, જેમણે આત્મસાક્ષ કર્યું છે એવા મહાત્માઓનું સમગ્ર અને તેમના ઉપદેશોનું અનુગમન, ઉપવાસ યાત્રા અને શરૂનો સમાગમ.

બાળક નામદેવની સપૂર્ણ શ્રદ્ધાનો વિચાર કરો! તેના બાપે વિદેશોમાં નેવેલ ધરાવવાનું કહેતું તે પ્રમાણે નામદેવે વિદેશોમાં મૂર્તિ આગળ નેવેલ મૂક્યું અને કહ્યું કે 'હવે બાપો' પણ જ્યારે મૂર્તિએ નેવેલ ખાધું ત્યારે તે રવાનાગો ખૂબ રડ્યો આખરે મૂર્તિમાંથી સગરને વાળસ્વરૂપે નીકળી નેવેલ આરોગ્ય જ્યારે નામદેવ ખાની થાળી રાત્રી નહ જ્યો ત્યારે તેના પિતાએ પૂછ્યું 'નામદેવ, નેવેલ યાત્રા નામદેવે ઉત્તર આપ્યો વિદેશોમાં જમી ગયા' આ સાચી શ્રદ્ધા છે!

વિશ્વામિત્ર સ્પર્ધિ અદ્ભુત તર યોગસિદ્ધિઓ રણમેદના નેપો નિયમની જીતો મહાત્મા ગાંધીજીની મર્યાદા અને યમનિયમની

નિહિમ્બો તુલસીનાથ, રામનાથ, શ્રીવત્સારેવ, શ્રી ગણેશ, વાનદેવ અને
જગન્નથ જેવા મહામાએના અયોગિય ચરિત્રો એ બધાનું એક જ
સારી વ્યક્તિ છે અને તે શ્રદ્ધા.

શ્રદ્ધાથી અનેક ગમનપદો થઈ શકે છે. શ્રદ્ધાથી પરિતો દાણી
જનક છે. જ્યાં જુલિ કુરિત ચર્ચ જનક છે ત્યાં શ્રદ્ધા કામ આપે છે.
શ્રદ્ધાવાળા માણસ નારે આ પૃથ્વી પર કશું અશક્ય નથી મારે મિત્રો
પરના માર્ગ, રામનાથના પ્રભાવમાં, જેને રાખો અને શુભના ઉપદેશમાં
અને ઉપર તમારા પેતાનાનાં અટ્ટક શ્રદ્ધા નાખો. જીવનમાં અને
આ પ્રસાદાત્મકમાં આ એક જ મહાન આશ છે.

૩. વિશ્વપ્રેમનો યોગ

પ્રેમ કરના બીજે કોઈ મોઠો અરુણ નથી પ્રેમ કરના અધિક
કોઈ બંધનો નથી પ્રેમ કરના ઉચ્ચત કોઈ જ્ઞાન નથી પ્રેમ કરના
મહાન કોઈ દર્શન નથી પ્રેમ અન્ય છે, પન્થેશ્વર છે આ જગત
પ્રેમથી ઉપન્ન થયું છે, પ્રેમથી જીવે છે અને અતિ પ્રેમમાં જ સ્વ
પામશે જગતનું પ્રેમનું અવરૂપ છે જગતનાના આ જગતમાં અણુએ
અણુમાં તેનો પ્રેમ રહેલો છે.

તમારી તરફ છીપાવનાર પ્રાણિ દુઃખોને રક્ષ, તમારી અખ
મગડનાર રક્ષાદિષ્ટ શાકપાન અને આદ્ય પાંચો, તમારા શરીરને દાખનાર
રેશમી વસ્ત્રો, જગતને પ્રમથ આપનાર સૂર્ય ચંદ્ર અને નારાયણ, હિન્દ
મદિમા દર્શાવનાર પદ્મિ અને સત્યના, હિન્દી લોકો, તમારા બાગેશમાં
ખિનના રંગબેરેની અન્ન દૂધો અને અને અન્ય મુલ્યવાન, તમને દાન નિદા
લાવનાર સગીન અને જગતમાં આનંદ આપનાર દરેક દરેક વસ્તુ
અણુએ સર્જેલી છે જ્યારે થાળે તમે રાત્રે સૂઈ જાઓ છો ત્યારે

પ્રભુ તમને અધારામાં ટાંકી દઈ તેમના મધુર પ્રેમમાં તમને લઈ
 લેખ છે અને તમારો પાક ઉતારી તાજગી બેસે છે. રાના અધારમાં
 પ્રભુ તારાઓનું ૩૫ લઈ તમારા માર્ગમાં પ્રકાશ પાથરે છે. પ્રભુ
 પ્રેમનો મદાસાગર છે. એજી ઉત્પન્ન કરેલા આ અદ્ભુત વિશ્વનું મદ-
 એ તમને સમજાય છે ? પ્રાણી માત્ર તરફની તેની અનુપમ ઉદારતા
 અને અદ્ભુત પ્રેમનો તમને ખ્યાલ આવે છે ? તે નોકર ચાકરના
 રૂપમાં તમારી સેવા કરે છે. દાકનરના રૂપમાં તે તમને ક્યા આપે છે.
 તમારી જરૂરીયાતો માટે તેજી અંધધિઓનું રૂપ ધારણ કર્યું છે.
 પ્રભુ એ જ દવા, દર્દી, દાકનર, ગેમ અને ચમચ છે જ્યાં પરમ
 પ્રેમથી તમારું હૃદય ઉતારાઈ જશે ત્યારે આતુ રહસ્ય તમારી આખ
 આગળ હતું થશે.

માનવપ્રેમ એ જ પ્રભુપ્રેમ છે. મનુષ્ય એ પ્રભુની જ પ્રતિકૃતિ
 છે. મનુષ્ય પ્રભુનો અંશ છે. મીનામાં જ્યું છે કે—

મમૈરાશી જીવલોકે જોવમ્ભૂત તનાત્ન ।
 મન વગ્ગાનીન્દિવાનિ પ્રકૃતિસ્વાનિ કર્તિતિ ।

(અ. ૧૫, શ્લો. ૭)

“આ હૃદયોકમાં મારો જ સનાતન અંશ જીવ લઈને પ્રકૃતિનાં
 રહેણી પામ્ય હૃદયો અને મનને (પોતાના તરફ) આકર્ષે છે.”

અધિયક્ષ્મદ્દેવવાજ્ઞ વેદે વેદમૂળા વર ॥

(અ. ૮, શ્લો. ૪)

“હે દેવધારીઓમાં એક (અર્જુન), હું વાસુદેવ જ આ દેવમાં
 અધિપત્ય છું” પ્રેમ એ ધર્મની પરાકાષ્ઠા છે જ્ઞાન, સમાજસેવા,
 માનવતા, સમાજત્યાગ, સામ્યવાદ અને આવા બીજા ‘વાદો’ નો ગૂણ
 હેતુ વિશ્વપ્રેમ નિઃસાવવાનો અને હૃદયની વિસ્તારતા કરવાનો હોય છે.
 ધિયોઓશી વિશ્વજીવનની ભાવના વિશે કહે છે અને વિશ્વપ્રેમના રત્નભૂધી

વિશ્વપ્રેમની વાતો કબી સહેલી છે પણ બ્યવદારમાં તો તમે નિર્ભય જાઓ છો. જે કાઈ તમારી નિન્દા કરે અને કહો સન્દેષોએ તો તમે તગત જ મગજનું મમતોનપણુ ગુમાવી બેઓ છો. ઉમેરાર્થ નાઓ છો, શુભે થાઓ છો અને તેને તેવો જ સામો જવાબ આપવા મડો છો. આ વિશ્વપ્રેમ કહેવાય ? જ્યારે બીજાઓને દુખી જુઓ છો ત્યારે તેમને પૈસા કે વસ્તુઓ આપતાં તમે અચકાઓ છો. જે સાધક વિશ્વપ્રેમ વિકસાવવા, અને તે દ્વારા પ્રત્યેક સામાન્યકર કરવા ઈચ્છે છે તે જીવવા પૂરતા સાધન ઉપરાત કશું જ પોતાની પામે રાખી શકે નહિ અને જરૂર પડે તો તેટલું સાધન પણ અન્યને આપી દઈ સ્વેચ્છાએ અને આનંદપૂર્વક દુખ સદન કરવાને તૈયાર ગહે તેના મનમાં ખજેખરી આનંદ થવો જોઈએ કે પ્રભુએ તેની મેંદા કરવા માટે આપેલ અનન્ય અસર તેને આપ્યો છે એકો વિશ્વપ્રેમની વાતો કરે છે પણ બ્યવદારમાં તે આચરી મળતા નથી જોડ હવાનીને પ્રેમ દર્શાવે એ સારો પ્રેમ નથી, પણ દોષ છે જેમણે શુદ્ધ વિશ્વપ્રેમ જીવનમાં ઉતાર્યો છે એવા તો કોઈકે ચિદમ્ભરતમાં જ તેમ છે જે પોતાનામાં વિશ્વપ્રેમ વિસારના મામના દોષ તેમજે દામા, ધૈર્ય, ખત સદનનીવના, ઉદારતા, આજુના, દયા, નન્ય અદિઆ પ્રત્યક્ષ નિરભિમાનતા વગેરે માલિય-શુભો કેળવવા જોઈએ તેમજે ભામા સમય મુધી નિઃસ્વાર્થપણે જનના-જનાર્દનની અધ્યાત્મ મેવા કરી ને એ આ ગુણો ખજાણ તે જ તેનામાં વિશ્વપ્રેમનો ઉદય થાય આપીતો, બનો મિથ્યા પ્રતાપ જ છે એમ મગજનું

જે વિશુદ્ધ પ્રેમ સંદેશમાં ઉત્પન્ન થઈ જન્મતના સર્વ પ્રાણી માત્રને આવરી લે છે તે ખજાણ આ મહાશક્તિશાસ્ત્રુ કળ છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના આ શબ્દો યાદ કરો

સર્વભૂતસમાયમા સર્વભૂતમિ ચામયિ ।

દેશન ચામયુવનતમા વવન સમરજ્ઞન ॥

ત્રી માં વચ્ચે સ્વચ્છ ગર્ભ જ મળે વચ્ચે ।

જ્યારે ૧ પ્રત્યક્ષ મ મ મ ન પ્રત્યક્ષ ॥

[ગીતા અ ૬ શ્લો ૩૧-૩૦]

સાધન અને પ્રત્યક્ષ અને અધિ નમદિગણો નથી
પ્રા ગીતા પોતાને અને પોતાનામ બરા આલમ્બિત (૧૫) જુએ છે
જે અને પદ્ય જુએ જે અને બરા આમા જુએ છે તેને ૬
અદ્ય ના નથી ગી તે મા અદ્ય ૩ નો નથી

જે વિદ્ય પ્રેમવાળા સમીપે વિશ્વરૂપનુ દર્શન થયું છે તે ગી
રીને બીજાને દિગ્ગે મીલી નિત રે બીજા તક દોષ કે
નિગ્મ દર્શાવે તે પ્રમુદિત છે તેથી શ્રી બુ ભગવાન કે છે
૩— જે અર્જુનોનો દેવ નિ પ્રના નિરભાસ વર્તના દરાગ
મમતા રાગના અદ્ય મનસ્વિત મુખ મ સમા મનસે કમાણો
મારો ભક્ત મન નિષ છે (ભ૦ ગીતા અ૦ ૧૦ શ્લો ૧૩)

સતો મહામાઓ અને રોગ નરોએ પ્રેમને જ જીવનનુ રોપ
અનિમ જેનુ નનેનો ૮ શ્રી કૃષ્ણની રામનીના એ પ્રેમપૂર્ણ, વિશ્વ
અને ચમકાઈ છે જે રીતે વચ્ચે પુ એવું અદ્યતાનો વિનાશ
ભગવાન શ્રીએ પોતાની સીંહાસ પ્રેમનો ઉપદેશ આપ્યો ॥
ભગવાન શુદ્ધ પ્રેમના સાગર દત્તા તેમજે વાવના ૧ માને તેની બૂખ
નિવારના મા પ્રેમના ૨ નુ અર્ધુ પ્રી દીડુ ચિનિરાગને બાજ
પ્રીની બૂખ સંતોષવો કોણના વાળ જેટલુ મામ પાતાના શરીરમાંથી
કાપીને આપી દીડુ ૧ કેવો ઉાર અ મા ભગવાન ભય પ્રેમમય
જીવન જી ગયા નેમના દરે કારમાંથી પ્રેમ નીનગતા દત્તા મારા
પ્રેમાગ મિત્રો આ મના મઓના ચરિત્રામાંથી પ્રેરણા મેળવો પ્રેમ
માર્ગમા પાપજુ પ્રે પ્રમુ સાથે તલાકાર શક્તિ પ્રે અને પ્રેમના
સનાતન મહિમા પહેલથી જાણો આ તમારો સૌથી મહાન ધર્મ ॥
જીવનનો જે આ પ્રેમ-સિદ્ધ કરવા માટે તમે દેઢ ધા જુ કરો છે
એ ધ્યાનમાં ॥

ખામ દોસ્તો! જો તમારે પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવી હોય, અનંત શાંતિ અને સુખ ભોગવવું હોય, અમર થવું હોય તો વિશુદ્ધ દિવ્ય પ્રેમ પ્રેરો. પ્રાણી માનવી સેવક અને તેમના પ્રત્યે પ્રેમ દાખવીને તમે પ્રેમ સાધી શકો છો. ફક્ત પ્રેમ જ તમને સુકિત અપાવશે, પ્રેમ જ તમને સુખ અને અમરત્વને સામે પાર વધી જશે, તમારું કુખ કે શોકનું નામ નિગાન નથી.

પ્રેમમાં શુભો, પ્રેમમાં શામ હો, પ્રેમમાં ગાઓ. પ્રેમમાં ખાઓ. પ્રેમમાં પીઓ. પ્રેમમાં ચાવો. પ્રેમમાં વાનાંવાપ કરો. પ્રેમમાં પ્રાર્થના કરો. પ્રેમમાં ધ્યાન કરો. પ્રેમમાં રિયાર કરો. પ્રેમમાં ફરો. પ્રેમમાં લખો. પ્રેમમાં મરો. પ્રેમના અગ્નિમાં તમારા મન, વાંડી અને કર્મને વિશુદ્ધ કરો. પ્રેમના પરિત્ર નળમાં ખૂન આન કરો. પ્રેમનું અમૃત આરોગ્ય અને પ્રેમમૃતિ બનો.

પ્રેમની દિવ્ય ન્યોન તમારા મોખા પ્રકાશ પાવશે. આપણે બધા વિશ્વમધુર્ય અને વિશ્વપ્રેમ માંથીએ. આપણે સર્વમાં પ્રભુને નિદાણાએ અને તેમના જ દર્શન કરીએ. આપણું સર્વસ્વ પીઠ સાથે વહેવળી આપણે તેનો ઉપભોગ કરીએ. આપણે દમેશા મિષ્ટ અને પ્રેમાળ વાગી બોલીએ. મીઠા પ્રેમથી આપણે જાતતાની સતત સેવા કરીએ. પ્રિય પ્રેમ જો જ આપણા જીવનનું ધ્યેય બોલે. પ્રેમ સ્વરૂપ અને જીવનના આનંદરૂપ બંનેમાં જ જીવવાનું આપણાથી વિશ્વમધુર્ય ન થાય. રાધાની માફક આપણે પણ સર્વદા તેનો ખરિયા ગાઈએ અને ઝોમ્ નમો મગદન વાગુદેવાય જો મનનો જાપ કરીએ. પ્રભુના આશિષ આપણું મો ઉપ જીવશે.

શ્રીકૃષ્ણની બંસી

વૃદ્ધવનમાં યયુનાતીરે વૃદ્ધગજા તરે દાઢમાં બેઠી લઈને જોએવા માગે જીવન સર્વસ્વ, પ્રિય, પ્રેમાળ સખા, સંધ્યાપતિ શ્રીકૃષ્ણનાં

દર્શન કરે. એક ધર્મિયાની ગતિ તેનને મધુબની બાનરી એ બગીચામાં આજગી નગની મી ગાપીઓ પાન પોતના કામ છોડીને ઉછાગતા અને દોડી આવીને પ્રવનતા તમ બની થઈ જગતીક તે પારતા બાગને મળીને આવી હતી જેટલીક પતિની એવા છોડીને આવી હતી બધી જ પાનપોતાનુ કામ અધુરુ મૂકીને બરીની નાદ ગાજગી બનાવ નીકગી મઈ અને ગમે તેરી મિનિર્મા આવીને શ્રીનમ પામે પાડાની મઈ આકૃત્ય એ એમનુ સ્વસ્થ દત્તા શ્રીધ્યુ રિના તેઓ એક કાળુ પજુ ક્યી શકે તેમ દત્તુ નહિ.

શ્રીકૃષ્ણનુ જયુ જ વક લેય છે તે વાકા (ગિબગી) ગમા રહે છે તે બધી પગ વાકી જ માને છે જે જન્દાવનમાં એ રહતા તેની કુજગતીઓ વાળી જ છે યમુના વાળી છે કૃષ્ણનુ અરિન વક છે તેનની રાજગીતિ વક (કુર્મિ) છે તેમનુ તત્ત્વચાન વક છે છતાં પછુ તેમનુ વ્યક્તિત્વ અનોકિડ અને બધ્ય છે તે પ્રેમની મૂર્તિ છે, સપૂર્ણ થોડ્ય છે તે થોડ્ય ક્યાએ પૂછીવતાર છે કૃષ્ણને સમજવા કાળુ સમર્થ છે.

જગત્પદા બધા જ સતો, મના માઓ અને મેગબરોમા શ્રીકૃષ્ણ જ્યને શ્રી શય આર્થ મતો છે તેઓ પરિપૂર્ણ તતા તેઓ સાચા ભક્ત તતા મમયોગી રાજયોગી, જ્ઞાનયોગી કતા તેમજે જમનને કર્મ, ઉપાસના, જ્ઞાન અને વોગનો ઉપેશ આપ્યા છે ગીતામા આ ચારે યોગનો નમન્વષ કરેનો જ્યારે કૃષ્ણ ભક્તવાને મદાભાગનના કુદમા અર્જુનનો રથ તાકતા, જન્દાવનની કુજગતીઓમા ગોપીઓ સાવં વાસ રમ્યા, ઉદ્ધવ જ્ઞાયા અર્જુનને યોગ તથા જ્ઞાન શીખર્વા શ્રી શકરાચારે મીઠોને તથા નનુ રાગનના મૂન શરીરમા પેમી પંદમયાપ્રવેશની સિદ્ધિ મેગરી, ભક્તવાનનાં મોત્રો તથા દક્ષિણમુર્તિ રોત્રો ગાપા, ભાગનની ચાર દિશાએ મદરથાપ્યા અર્ધન વેદાન્તની

પ્રતિગ દત્તી, મહાનિશ્ચનો પાત્રર કરો અને દિગ્વિજય કરો દત્તુ
જ્યતમા મન્દરાચાર્ય જેનો મદાપતિન યથો નથી આતુ નામ
પરિપૂર્ણના કરેવાય એમા ભુદિ, હૃદય અને કર્મનો સંપૂર્ણ વિગત
થોનો જાણાય છે

જ્યતમા કોઈપણ પુરુષ સંપૂર્ણ પુરુષ નથી તેમ કોઈ પણ
સ્ત્રી સંપૂર્ણ સ્ત્રી નથી સર્વન પુરુષ અને સ્ત્રીનું ગુણોનું મિશ્રણ
જ્યતારો જેવાક પુરુષો એવા છે કે જેમનામા ઝંઝૂ ગુણો આગળ
પાના જણાય છે, અને આવા ધણા પુરુષો છે તે જ પ્રમાણે કોઈપણ
માણસ દેવના ભુદિમય કે દેવના વામણીમય હોતા નથી બનેતુ મિશ્રણ
દેવકમા તેાય છે જેવાક વધારે ભુદિમાન તેાય છે, જેમનામા ભુદિ
શક્તિ વધારે વિકસેતા હોય છે જેવાકમા નાગણીઓ વધારે પડતી
હોય છે તેમનું હૃદય વધારે વિકાસ પામેતુ હોય છે જેવાક મૂર્ખ
અને શુદ્ધ વેદાંતીઓ જેઓ પોતાને અલેતચદી કહેવાડાવે છે તેઓ
સંપૂર્ણ અને જુલની નિન્દા કરે છે મદાન વેદાંતી આમી રામતીય
એક રખન મળીમા આતીને પગે ચૂકા બાધીને બ્રહ્મધરી અરજામા
નાચ્યા હતા તેમનામા ભુદિ અને હૃદયનો મુદ્દ મમન્વય થયો હતો,
ગૌરાંગ પ્રમુ મદાન પડિત હતા નૈયાયિક હતા તેઓ પણ સંપૂર્ણ
અને જુલ હરતા તેમના ભુદિ અને હૃદય અને વિગત પામ્યા હતા
જુલ એ જોક્ષમ શાસ્ત્ર છે એ આધ્યાત્મિક અને દિવ્ય છે જુલ
શાસ્ત્રના પ્રણેતાઓ શ્રીકૃષ્ણ અને શિવજી છે જુલમા ૭ લાવો બ્રહ્મ
કરનાના તેાય છે એ લાવો આ પ્રમાણે છે, ઉત્પત્તિ, વિનાશ, ગતિ,
અગતિ, રિવા અને અવિવા હાયમા બસી લઈને જિએલા ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ આ ૭ એ લાવો પોતાનામા બ્રહ્મ કરે છે અરે શુદ્ધ વેદાંતી
મિત્રો, બાણુ છોડી દો અને ગણા યાઓ શુદ્ધ વાદરિવાદનો ત્યાગ
કરો ભુદિ, હૃદય અને કર્મનો વિકાસ સાધી સંપૂર્ણ બને જુલ મુખી

હૃદયનો વિકાસ થયો નથી, ત્યાં મુઠ્ઠી તમાગી મુક્તિ માટે આયાતું એક પાત્ર દિવતું નથી. પ્રિય મિત્રો, આ પાત્ર ધ્યાનમાં રાખો.

શ્રી કૃષ્ણની બમી એ મુક્તિ અથવા પ્રજાવતી સૂચક છે. તેમણે આ બમી દ્વારા પ્રેમનો ઉપદેશ કર્યો છે તેમની જરૂરીયાતો નીકળતા એ પ્રકારના ધ્વનિમાથી જગત પેદા થયું છે. તે જગતના પગના અંગૂઠા પર ખસા છે. આ દર્શનશાસ્ત્રીય, એક અને અદ્વિતીય એ ઔપનિષદિક વચનનું પ્રતિક છે, એ ત્રિભુવન સ્થિતિમાં બિભા રહે છે એ જગતની ઉપલિમાં રહેલા ત્રણ ગુણોનું સૂચક છે. એ રાધા સામે જુએ છે અને પ્રકૃતિમાં અંધાર, યર થાય છે. આમ એ મદાન પ્રતિક છે જે કમળ પર તે બિભા છે તે જગતનું સૂચક છે.

આધ્યાત્મિક અર્થમાં હૃદય એનું પ્રદર્શન છે, મન એ ગદ્યા છે, હૃદયો એ ગોપીઓ છે. હૃદયમાંથી જે અનાદન ધ્વનિ બીકે છે તે કૃષ્ણની બસીમાંથી નીકળતું અધુરું સંગીત છે સન્નિયત એ પરમ ધર્મ છે. શ્રી કૃષ્ણ પરબ્રહ્મ છે પચાસ એ પાંચ દિશા છે. પ્રાણ એ હવાન છે ચતુર્થ એ દેવાન છે અમરત્વ એ યમુના નિ અમરેષ એ કમળરૂપ છે. મન બ્રહ્મમાં લીન થાય છે એ રાધા અને કૃષ્ણનો ભોગ થાય છે આ ગણતરીયા

એક વખત રાધાજીએ કૃષ્ણને પૂછ્યું, "પ્રિય! મારા કરતા બંસી તમને કેમ વધારે વહાવી છે? એણે એવા તે શાં પુણ્ય કર્યા છે કે તે હમેશાં તમારા અધરતુ પાન રહે છે? પ્રેમો, આનું રહસ્ય મને સમજાવો" શ્રી કૃષ્ણે હિન્ન આંખો "આ બમી મને ખૂબ પ્રિય છે, કારણ કે તેનામાં અવોકિક ગુણ રહેયો છે મેં તેને અધર પર મૂકી તે પહેલાં તેણે પોતાની અદ્વતા ખાતરી કરી નાખી હતી તે સપૂર્ણ રીતે પોથી છે અને તેથી મારે એમાંથી જે રસ કે રાગિણી કાદવા હેમ તે કાઢી સકું છું" ને તમારામાં

પણ આજ અતની નિરુદ્ધતા હોય, સંપૂર્ણ આત્મસમર્પણ હોય તો તમને પણ હું બમીના જેટલાંજ ચાહું.”

આપણું શરીર એ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની બસી છે. જે આપણે તેમાંથી અદ્વંતા કદી નાખી સંપૂર્ણ અજ્ઞાનિવેદન કરીએ તો તે આપણી આ બંસીમાંથી સુંદર મધુર રાગો કાઢશે. પ્રભુની દષ્ટિ એ જ આપણી દષ્ટિ હોવી જોઈએ. આપણી અતંત દષ્ટિ હોઈ શકે નહિ. તો જ તે આપણાં સાધનો-મન, શરીર અને હૃદયોને સન્માર્ગે દોરશે. પછી તમને કશી ચિંતા રહેશે નહિ, પણ સંપૂર્ણતાને પ્રાપ્ત થશે. જગતમાં તમે સાક્ષી તરીકે વિચરશો ત્યારે તમારી સાધના બૂબ જસદી આગળ વધશે કારણ કે પ્રભુની દષ્ટિ અચર અતુક પા તમારામાં આવી કાર્યો કરશે. ખરેખર, તમારે કશી સાધનાની જરૂર જ રહેશે નહિ. પણ એ આત્મસમર્પણ સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ, લક્ષ્યના પૂરેપૂરા ભાવથી હોવું જોઈએ. ખસીતુ દર્શન સમજો અને તેનો માર્ગ અપનાવો. જે શ્રી કૃષ્ણના ચરણકમલમાં તમે સંપૂર્ણ સરણાગતિ લીધી હશે તો તમે અનંત શાંતિ, સુખ અને પ્રકાશના પ્રદેશમાં પહોંચી ગયા છો. એમ સમજો ત્યારે તમને એવો આનંદ પ્રાપ્ત થશે કે જેનો અંત નથી. તમે અમર અને અમર બની જરો. તમે એવા અભય સ્થાને પહોંચ્યા છો કે જ્યાં અધકાર, યંકો, રોષ, દુઃખ કે મોલ સંભરી શકતાં નથી.

ક્રિય અમર આત્માઓ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન દર્શન જ્ઞાનની ગતિઓમાં દૂર છે. જે નમે ખરેખર તેના દર્શન ચારે ઉમુક હો તો તે તમને એવાકુળમાં મગજો. એ ચિન્મય અજે જગતનો મદાગમ છે. મોરં, સુદામ અને બીજા અનેક બન્નોની માફક તમને પણ હૃદયના ઉમળકાથી બેટલ તે દાસ લાંબા કરી લિભો છે. તમારાં મનને પવિત્ર બનાવો, વાસ્તવ્યો તથા અદ્વંતાનો દાવ કરો. જ્ઞાનના એ બંસી-

વાળા બાકે બિહારીની બંસીને ફરી ત્રણ કરો, એની ગીતાનું અમર ગીત ફરી સાલો. અને તમારો દેહરૂપી બમીમાથી એને મધુર રાગ કાઢવા દો. આ વિરલ પ્રસંગ છે, એને મુખાવડો નહિ. માનવ શરીર મેળવવું સહેલું નથી.

એક ધ્યાનથી અને ઉત્કટ લગ્નિથી પવિત્ર બની તેનું આવાહન કરો તો તે જરૂર તમારા આગળ પ્રગટ થશે.

હે કૃષ્ણ, આજ, બસી વન વા!

હે કૃષ્ણ, આજ, ગીતા સુનાવન!

હે કૃષ્ણ, આજ, મજાખન ખાન!

હે કૃષ્ણ, આજ, લીના દિખા વા!

આપનો બધા જ્ઞાવનના મુરબીધર શ્રી રાધાકૃષ્ણની બરોડી ફરી સામગીએ! અર્જુનની માફક આપણે પણ એમના શ્રીમુખે ગીતા સામગીએ! ગોપગોપીઓની માફક આપણે પણ તેમની માથે રાસ રમીએ અને તેમનામા સમાઈ પાડીએ! તેમની સાથે ગોપુળમા ફરી આપણે મજાખન મિચી ખાઈએ! ભગવાન કૃષ્ણ આપણા દેહને બસી બતાવે!

રાધાની માફક આપણે પણ “એકમ નમો ભગવતે વાસુદેવાય” નો સતત જાપ કરીએ અને તેની અનુકંપા મેળવીએ જેથી આપણે તેના અનન્ય સુખ આં જાનિના નિરામ રથાકે પહોંચી વળીએ! પ્રભુના આદિત આપણ મો ઉપર લાગે!

૫. જગન્નૃતની નાધા

જ્ઞાવનના બસીધર ભગવાનથી અનન્ય સ્વરૂપ મધુરા નૃત્યની પવિત્ર ગામ જગસાનામા જગ્નિ અને જગ્નિદેવીના અનનારૂપ

જગજ્જનની રાધાને આપણાં સદસ વંદન હવે ! જેમ અગ્નિથી તેની ગરમી અલિપ્ત છે, હિમથી તેની ઠંડક અલિપ્ત છે, તથા શરીરથી તેને પાઝાયો અલિપ્ત છે, તેમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણથી રાધા અલિપ્ત છે. રાધાની ભક્તિ એ ભગવાન કૃષ્ણની જ ભક્તિ છે, અને કૃષ્ણ ભક્તિમાં રાધા-ભક્તિ આવી જ જાય છે. રાધા એ પ્રેમ-ભક્તિની મૂર્તિ છે. તેને કૃષ્ણ સિવાય બીજા કોઈ વિચાર જ નહોતા. તેના મનમાં કૃષ્ણ સિવાય અન્ય કોઈની પ્રતિમા હતી જ નહિ. રાધાનો જન્મ પ્રિય અને પ્રિયસી વચ્ચે સાચો સંબંધ શો હોઈ શકે, વૈદાન્તના એકમાત્ર ૨૯૨-૩૫ માધુર્ય ભાવ અથવા માધુર્યરસ કોને કહેવાય તે જગતને શીખવના માટે હતો.

‘રાસલીલાનો અર્થ’ પરામકિતનો અથવા પ્રિય અને પ્રિયસીના એકાત્મભાવનો સાર છે. રાસલીલાનું રહસ્ય એટલું જ છે કે જગતનાં સ્ત્રી-પુરુષો સાંસારમાં રહીને અને સાંસારિક કાર્યો કરતાં અહીં પ્રભુમય બની શકે છે એ બતાવવાનું છે. તેનો ઉપદેશ આટલો જ છે. “રાધાની માફક તમે તમારું મન પ્રભુને મોંપી દે અને હાથ કામ કરતા રાખો. પ્રભુના આનંદમાં મસ્ત થઈને નાચો, પણ પ્રભુને બૂલશો નહિ.”

સુદીવાનીઓ પણ રાધા-કૃષ્ણ તરફ ખૂબ પ્રેમ અને માન રાખે છે. તેમનું તત્ત્વજ્ઞાન રાધાના કૃષ્ણ તરફના પ્રેમ ઉપર વિકસેલું છે. રાધાને શ્રી કૃષ્ણ તરફ જે ભાવ હતો તે જ ભાવ વિકસાવવા તેઓ પ્રયત્ન કરે છે.

રાધાના દેહનો દરેક ભાગ, દરેક કોષ, દરેક આણુ, અરે તેની ચામડીનું દરેક છિદ્ર કૃષ્ણનામનો પોષાર કરે છે. કાચના લાખમાં ભાગ જેટલા સમય માટે પણ નાંધા કૃષ્ણને બૂલે તેમ નથી. રાત્રે પણ અનિદ્ર રહી તે કૃષ્ણનામને જાપ કરતી અર્જુન અને લલમણની માફક ગાથા ગુણદેશી (નિદાને જિનનાર) હતી. મધ્ય ગત્રે પણ શ્રીકૃષ્ણની બંસીનો સહેજ પણ ધ્વનિ સંભળાય તો તે કૃષ્ણપ્રેમમાં મગ્ન બની

તે મધુર આત્મ-અંગીત, જ્યોત્સના નુ સંગીત સામગ્રીના ગીત અરંભમાં દોરી જતી જગતની કાંઈ પણ શક્તિ તેને અનુભવી શકતી નહિ. તેને ભક્તિની પરકાશ એટલે કે આત્મનિવેદન ભક્તિના ગદેના આત્મ-સમર્પણનું રહસ્ય જાણતો નથી. આ ભક્તિ દમ્પતાવના પ્રથમ પગથિયાથી શરૂ કરી અતર્ક સંપૂર્ણ ચરણાગ્નિમાં પરિણમે છે જેમ હતુમાનુએ પ્રભુની સંપૂર્ણ અને ઉચ્ચતમ સેવા દર્શાવે છે તેમ રાધા આત્મનિવેદન અથવા મન, કલ્પ, આત્મા અને સર્વ ભાસ્તુ સમર્પણ દર્શાવે છે.

રાધા દુર્ગા છે રાધા પાર્વતી છે રાધા ગાન્ધર્વરી છે રાધા એ સમગ્ર વિશ્વની મધુર અને અધ્યાત્મ (યદિ નહિ તેવી) ધાત્રી છે તે જગજગતની છે તેના વિગ્રહ કલ્પમાં મમત્ર વિશ્વ સમારેતુ છે તે સર્વ જગતની ઉપાધિ છે સમગ્ર સીમી તેના આધારે ગઢેલી છે તે પોતાના નણુ ગુણો-આત્મ રણસ અને તમસ્વી જગતને ચલાવે છે.

તે વૈષ્ણ છે દર્શિ છે દેવા છે, દેવતા પ્તાને છે એ જાણ તેના જ અરૂપો છે તે પ્રવર્તક જાત છે શક્તિ છે તેના વિના એક આણુ પણ દાની નહિ સૂર્યનો પ્રભાસ તે છે, તેમ જાણની આદ્યતા પણ તે જ છે તે વિદ્યુત્તી શક્તિ છે ધ્વિજશક્તિ છે તે પુષ્પની સુગંધ અને સૌંદર્ય છે તે તારાઓની યત્નક સિનિજીત વીરત્વ, ભક્તોની ભક્તિ અને પરમાણુઓની ક્રાંતિ છે તે અરિષ્ટા માયા તથા વિદ્યા છે તે વૈશ્વરૂપ છે તમે વિશ્વમાં જે કાંઈ જોઈ શકો છો સૂઝો શકો છો આખી જોઈ છે. આ જોઈ છે તે જાણ રાધા જ છે રાધા સિવાય આ જગતમાં બીજી કાંઈ જ નથી તે સાધકને સમાર્થ દોરે છે તે બાળકોને પોષણ આપે છે સમગ્ર વિશ્વનો તે ધાત્રી છે તેના મહિમા અવર્ણનીય છે તેનું તેજ અકલ્પ છે તેનું સૌંદર્ય, તેના પ્રેમ અને તેની શુદ્ધિ અગમ્ય છે તેના મહિમા વર્ણવવા માટે સદસ ગ્રંથવા

માત્રો શેષ પણ અગતિમાન છે રાધા ભક્તોએ રાધા-તત્ત્વ વિશે અતેક પુરતકો સખ્યા છે. જગાના અભાવે હું અહીં તેનું વિશેષ વર્ણન આપી શકતો નથી.

તેના અનુગ્રહ સિવાય આધ્યાત્મિક પ્રગતિ શક્ય નથી, ભક્તિ શક્ય નથી, કૃષ્ણદર્શન પણ શક્ય નથી તેના આશિષ વિના મન સંયમ ભાગ્યે જ સિદ્ધ કરી શકાય. તેના દ્વારા જ સાચો ઉત્કટ સાધક કૃષ્ણ પાસે જઈ શકે છે. જે સાધક રાધાનો અનુગ્રહ મેળવ્યો હોય તો તે તેની સાધનાનો કાળજી રાખે છે. તે હાથ જાવીને સાધકને આગળ લઈ જાય છે. તે કેટલી દયામય છે! તેનું કાલુ વર્ણન કરી મોક?

જે તમારામા આથી ભક્તિ હોય તો આજ પશુ નમે જન્માવનની મેવાકુજમાં તેનાં દર્શન કરી શકા છો. આજ પશુ તે જન્માવનની ગભી-ઓમાં કદબના વનોમા અને ધમ્પાના તીર પર શ્રીકૃષ્ણની સાથે ફરી રહી છો! જુઓ, હવે તે મદાવનમા પ્રભુની સાથે દેખાય છે! જે તમારી પામે ભક્તિની આખ હોય, આનંદદર્શનની શક્તિ હોય તો તમે રાધા અને કૃષ્ણને જોઈ શકો છો તમારે અથ આંખોને ખોલવા માટે તેની પામે અદ્ભુત અજન છે તે તમારો હૃદયમ દિગ્ધા બિરાજે છે. અત્યારે અર્ચ બાનથી સપૂર્ણ ભક્તિથી તેની પાસે દોડી જાઓ. એકાદ પશુ વાગ કરશે નહિ. વર જે મળ્યું છે એમ સમજો. તે હાથ લાખા કરીને શહ જોઈ રહી છે તેને શોધી કરો તેના દર્શન માટે ઉત્સુક બનો તેના ચરણકમળ પામે જવા માટે લાપક બનો. તેના પ્રેમમા ગળી જાઓ તેના નામનો જપ કરીને તમારા હૃદયને પવિત્ર બનાવો. એકાતમા તેના દર્શન માટે રડો. અત્યારે પ્રાર્થના કરો: “હે માતા, તારા ચરણકમળ આગળ બેસવાનો સુખ દિવસ ક્યારે આવશે? હું તારો છું, સર્વકોઈ તારું જ છે. તારો ઈચ્છ સર્વોપરિ છે. હે માતા, હે કૃષ્ણપ્રિયા, મને તમારા આશીર્વાદ આપો.” તેના

પ્રેમમાં દર્શાયું વદાવે બાવ, શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી આપણે, ચાલો તેનું
નામ ગાઈએ

જય રાધે, જય રાધે, ગયે જય, રાધે જય, શ્રી રાધે
જય કૃષ્ણ, જય કૃષ્ણ, કૃમ્ જય, કૃષ્ણ જય, શ્રી કૃષ્ણ

જગન્નલની, વિશ્વની મધુરધારી શ્રીરાધા આપણામાં ભક્તિ
અને પ્રેમ સિક્કાવામાં મદદ કરે ! આપના શ્રવણના કાર્યોમાં તે આપ
છૂને સર્વદા દેશે ! ગોપર્ધનવારી શાકૃષ્ણ પામે તે આપણને લઈ જાઓ !
રાસધીનાનું સંપૂર્ણ ગદ્ય તે આપણને અમન્તવે ! અત્યાદે પશુ
વધાવનના સેવાકૃત્તમા આવી રહેતા દિવ્ય રામનીનામાં આગ વેગ
માટે અને દુઃખ પ્રેમરસ પીવા આપણને લાયક બનાવે ! શ્રી રાધાકૃષ્ણના
શુભાશિષ આપણ સૌ ઉપર જનશે !

પ્રકરણ ૩

લક્ષિત અને જ્ઞાન

૧. પ્રતિમાનું તત્ત્વજ્ઞાન

પ્રતિમા એ પ્રતિજ્ઞ છે સદ્બ્રહ્માત્મના સાધક મારે પ્રતિમા ખાસ આનંદ્ય છે પ્રતિમા પૂજનથી હૃદય પ્રસન્ન થાય છે, પ્રતિમા પાંચ પદાર્થોની બનેલી છે પ્રભુના દેહમા પાંચ પદાર્થો છે એ પ્રતિમા જ રહે છે, પણ પૂજન પ્રભુની થાય છે જેમ માણુમને પોતાના મિત્રના એક અંગને એટલે કે હાથને, અડધવાથી (રસાધૂનન કરવાથી) ધ્યાનદ આવે છે, તેમ પ્રભુના વિરાટ શરીરના એક અંગને (પ્રતિમાને) પૂજવાથી પ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે જેમ એ બાહ્યમ ચીથરાની ઢીંગલાને ખોળામા નઈ રમટી બચાવવાનો ડોંગ કરી માતૃભાવ પ્રકાશ કરે છે તેજ પ્રમાણે લક્ષ્મી પણ પ્રતિમાનું પૂજન કરી અને તેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી લક્ષ્મીના વિદ્યાભાવે છે મિત્ર, હમી એ પ્રતિમાના જ પ્રકાર છે

ન્યુ યોર્ક ગઢેરનો એ પ્રતિગ્રિત ઉમરાળ એક માન્યે અને મળવા આશ્યો વાર્તાનાય ત્તાં તેજે મ્યુ સ્વામિગી અને મૂર્તિ પૂજના શ્રદ્ધા નવી એ કેવળ નૂર્ણતા છે તે ઉમરાળનો અગત મનો જે તેની સાથે આ પો દત્તો તેની પાને એની ખિત્વા દસીમા એ ઉમરાળની એક હી દત્તી મે ને હમી નઈને ને મનાન તેના પર થુ રા ન્યુ આ સામળી તે મનો તો ભયળીત થઈ ગયા તે વિન્યા મા પડી ગયો અને ઉમરાળની મામે નેસ લ પો મે તેને ફરીથી આના કરી કે જ નદીથી એ છબી ઉપર થુ પદ તેજે મ્યુ 'સ્વામિ' એ ઉમરાળ તો મારા શેઠ છે હુ તેમનો નોકર છુ હુ થી રીતે તેમની

છમી પર ધૂકુ ! આપુ અપમાનગ્નક મ મારાથી નહિ થઈ શકે
 આ છમીને દુ માન આપુ છુ ' મે તેને મનુ " આ તો મગજ
 છે એ કાઈ સચો ઉમરાવ નથી. તે કાઈ આવી કે બોરી શ તો નથી.
 પછી તે મનીએ કહ્યું ' ગમે તેમ પણ આ છમીમા મા । શેર છે
 તેના પર ધૂકવાથી મારી તિમજ્જ તેમની દેહાગમીએ દુમાલ મારાથી
 તેના પર ધૂકારો નહિ પછી મે પેના ઉમરાવો કહ્યું ' પ્રિયમિત્ર
 જોયુઃ તમારો મત્રી તમારી છમીને વદાપ છે અને માન આપે છે
 જો કે તે છમી એક કાગળજ છે છતાં પણ તેમા તમારી દાગરી છે
 એમ એ માને છે આ મુનિપૂજ્ય નહિ તો બીજુ શુ ? તેજ પ્રમાણે
 ભક્ત પ્રમુના મુજોનો આગમ મુનિમા મે છે અને તેમા પ્રમુની
 દાગરી જૂએ છે મુનિ પર ધ્યાન કેદિત કરવાતુ તેને સરળ પડે છે
 આધનાની આરભ દશમા મનને ધ્યાન કરતા માટે કાઈક રૂપ
 આસળાન જોઈએ છે મિત્ર, હવે તમને ગા સ્તુ સમગ્રજી ઉમરાવે
 કહ્યું ' માનનીય સ્વામિજી, તમાર કહેવુ બરાબર છે હવે મારી
 આખ ઉપરી મર્ધ છે અને મને બરાબર સમજાય છે મને ક્ષમા આપેલ '

૨ જ્ઞાની એ મહાન્ ભક્ત છે

ભગવાન શ કરાચાર્ય ભક્તિને ' આ માના પ્રેમ ' તરીકે ગણાવે છે
 ભક્તિને તમે જ્ઞાનથી બિન્ન દિ કરી રહ્યા ત્યારે ભક્તિ મુદ્દક થાય
 છે ત્યારે તે જ્ઞાનરો પરિણમે છે સાચો જ્ઞાની એ હરિનો, કૃષ્ણનો
 રામનો, શિવનો, દુર્ગાનો સરસ્વતીનો વદમીનો હસ્તસનો બુદ્ધનો
 ભક્ત છે એ સમગ્ર ભક્ત છે કેમકાક અજ્ઞાની માણસો એમ માને
 છે કે જ્ઞાની એને શુદ્ધ માયુસ અને તેનામાં ભક્તિમાર નથી
 આ ગભીર ભૂત છે જ્ઞાનીને તો ખુબ વિશ્વાસ હ વટોય છે શ કરા
 ચાર્યકૃત સ્તોત્રો વાચ્યો તો તેમની અગાધ ભક્તિનો ખરાબ આનશે
 શ્રી અપ્પ દીક્ષિતના મથિા વાચ્યો તો તેની અનકદ ભક્તિના બી બુદ્ધનો
 ખ્યાત આનશે

સ્વામી સમક્ષીય જ્ઞાની હતા તે ભવચાન્દ્રધ્વના ભક્ત નહોતા ?
 જે કોઈ વેદાન્તી ભક્તિથી દૂર રહેતો હોય તો બ્રહ્મને કે તે વેદાન્તનું
 હૃદય સમજતો નથી નિર્ગુણ બ્રહ્મ જ ભક્તોને માટે માર્ગોપદેશક
 મની સગુણ બ્રહ્મ તરફ આરિખાર, પામે છે ઈશ્વર એ નિર્ગુણબ્રહ્મનું
 તત્ત્વ ભક્તિ છે

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ્ઞાનીને મોગે ભક્ત માને છે.

સંજો યતો નિત્યયુક્ત એકમક્તિર્નિશિષ્યો ।

પ્રિયો હિ જ્ઞાનિદત્તયથં ગદં સ ચ મમપ્રિય ॥

ઉત્તમ સર્વં એવૈત જ્ઞાની સ્વામૈવ મૈ મતમ્ ।

આશ્વિત ॥ હિ યુગ્તત્મા મામેવાયુગ્તમા ગતિમ્ ।

(મ ગીતા અ ૭, શ્લો ૧૧૮,)

તેઓમા સદા (ધ્યાનમા) નેકાઈ રહેનારો અને એકનિષ્ઠ ભક્તિ
 વાગે જ્ઞાની ઉત્તમ છે, કેમકે જ્ઞાનીને હું અત્યંત પ્રિય છું અને તે
 મને અત્યંત પ્રિય છે

એ બધાય ઉત્તમ છે, પરંતુ જ્ઞાની તો મારો આત્મા જ છે,
 એવો મારો મત છે, કેમકે તે એકાગ્રચિત્તવાગે યદિ સર્વોત્તમ ગતિરૂપ
 મને જ આશ્રય કરી રહ્યો છે ”

ભક્તિ એ જ્ઞાનથી અલગ નથી બચતું, જ્ઞાન ભક્તિને ઘડ બનાવે
 છે જેને વેદાન્તનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું છે તે ભક્તિમાં સ્થિર થયેલો
 જ છે કેટલાક અજ્ઞાની જનો કહે છે કે જો કોઈ ભક્ત વેદાન્તનું
 અધ્યાન કરે તો તેની ભક્તિ ઓછરી જાય છે આ ખોટું કે વેદાન્તનો
 અધ્યાય તો ભક્તિમા વધારે કરે છે અને તેને વિકસાવે છે ભક્તિ
 અને જ્ઞાન એ ખસીની બે પાખો જેવા છે અને તે વડે મુખ્ય બ્રહ્મની
 પામે બી જઈ શકે છે, મુક્તિના સિધ્ધર પહોચી જાય છે

ધ્યાનપૂર્વક આ મ્હા માનગો શુદ્ધેવજી સપૂર્ણ જ્ઞાની હતા
અરધનકના હતા પણ તેમણે ભાગવતનું અધ્યયન કર્યું અને નાજ સંસ્કૃત
માં ભાગવતની મ્હા હી એ શુ ત્યુવે છે ? આ અરેખ મદાન આશય
છે એ જ્ઞાનનિષ્ઠ નાહી જ્ઞાનના ચિખરેથી જાનરી ભગિનિને ઉપદે
આપે છે ! શુ તેમનું આ મનાન પુન થયુ હતું ? તો ખરી આમા
સય શુ છે ? જગતના ઉત્તર માટે મ્હી વેદ-મ્હામે અગત પુતાંગી તખ્ત
તેમણે પ્રવૃત્તિમાર્ગનો મદાન મધ્ય-મદામારત મધુ લખ્યો હતા તેમને
આત્મસંતોષ થયો નહિ. તેમના હૃદયમા અચાનિ રચા મરની ત્યા અ
રખન નારદે આરીને પૂછ્યું ' મદારાજ, શાની ચિતા કરે છે ?
ક્રમ અસાન અને ગ્રામ્યન નોં છે ? ત્યારે પોતાનું કય ખોલી
વ્યામે પોતાની સ્થિતિ જણાવી પરી નારદ જોત્યા તમે કૃષ્ણ
પ્રેમની અને રામનીનાની મ્હા ગાઓ તો તમને પદ્મ શાનિ મળગ
આ પદ્મી બામે થીમ્હા ભાગવતનો મધ્ય સખ્યો જેમા ભગિરથ
અને હરિમીતન જોગજન ભરતાં છે અધિષ્ઠાનિઓએ ભાગવતનું
અધ્યયન મ્હુ અને શુદ્ધેવના આગ્રમ આગળ એમન અરપ્યમ
મ્હાઓ કરી. આ કથા તરફ શુદ્ધેવનું ચિત્ત એમ્હાપુ તેથી તેઓ
પોતાના પિતા વ્યાસજી પામે મ્હા અને ભાગવતનું અધ્યયન કર્યું
ત્યાર પછી તેમણે પરીક્ષિત આગળ એ કથા કરી.

શુદ્ધેવની ભકિત તો બુઝો ! આ પરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે
ભકિત અને જ્ઞાન અજિન છે અને જ્ઞાની એ મદાન ભકિત છે, તથા
જે વેદાનીઓ ભકિતની નિહા કરે છે તેઓ મૂર્ખ અને અમિત
થયેલા છે

૩. અવતારનાદ

જગતનો ઉદ્ધાર મરવા માટે ભગવાન અવતાર ને છે એમને કે
અનુષ્ઠની ઉન્નતિ માટે ભગવાન નીચે જાનર છે ગીતામા મ્હુ છે કે —

“૧. અજ્ઞાના નિર્વિકાર સ્વરૂપ અને સર્વ પ્રાણીઓનો હૃદય
 હો જતા પોતાની પ્રાણિનો આશ્રય કરી ૧ માની માયા નહિ જન્મ
 હો હે ભારત, જ્યારે જ્યારે ધર્મની હાનિ અને અધર્મની વૃદ્ધિ થાય
 છે, ત્યારે ત્યારે હું જન્મ ધારણ કરું છું. મ પુરુષોના મક્ષણ માટે,
 પુણ્યના વિનાશ માટે અને ધર્મની ગ્યાપના માટે ૨ યુગે યુગે પ્રવૃદ્ધ
 છું ” (ભ ગીતા, અ ૪, શ્લોક ૬-૭)

અવતારોના ત્રણ પ્રકાર છે (૧) પૂર્ણાવતાર, (૨) અસાવતાર,
 (૩) અવેશાવતાર તમે જાણો છો તેમ શ્રી કૃષ્ણ એ મોઢે કળાએ
 પૂર્ણાવતાર દત્તા શ્રી ગમચદ્ર ચૌદ કળાએ અવતાર દત્તા શ્રી શકરા
 ચાર એ અસાવતાર દત્તા સ્વાભાવિક દીતે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ
 અવતાર ધારણ કરે છે જેમ એક દરજ્જા બીજાઓના ઘેટ સીવે છે
 તેમ પોતાને માટે પણ કોઈ સીવે છે, તેમ તે અત્યાર નસાર પોતાને
 માટે પણ એમના શરીર ધોડે છે એ તે અર્ચન અને સર્વ શક્તિમાન
 છે જો કે તે દેહ ધારણ કરે છે, છતાં પણ પોતાની માયા શક્તિ
 વડે તે પોતાના દિવ્ય સ્વભાવમા જાગૃત રહે છે, જેમ જતા પણ તે
 અનત અને અવિકારી છે

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ક્ષુ ડે કે—

આ પ્રાચીન અને અધિનાશી યોગ મે પ્રથમ સૂચને સભાગમ્યો.
 સર્વે મનુને અને મનુએ ઇક્ષ્વાકુને કલ્પો દત્તો જેમ પરપરાથી પ્રાપ્ત
 થયેન આ યોગને રાજર્ષિઓ જાણતા હતા હૈ પરતપ ! તે યોગ
 લાખા કાગે આ લોકમા નાશ પામ્યો તે જ આ પુરાતન યોગ આજ
 ૯ તને કહું છું, કરિશું કે તુ મારે ભક્ત અને મિત્ર છે (ભ
 ગીતા-અ ૪, શ્લોક ૧-૨-૩)

કેટલાક અજ્ઞાની માણસો પૂછે છે કે “અજ્ઞાના ભગવાન માનુરી
 દેહ રી રીને ધારણ કરી શકે ? જે વિશ્વનો નિયામક છે તે આ નશ્વર

મનુષ્યદેહમાં શી રીતે આવે ? એ જગતનો સાક્ષી છે તે આ મર્યાદિત શરીરમાં શી રીતે સમાય ?" પણ આ વિનંતવાદ છે, મિથ્યાપ્રકાશ છે, અવતારવાદ એ સંપૂર્ણ બુદ્ધિમત્ત છે, ન્યાયયુક્ત છે અને સમજ શકાય તેમ છે. પ્રભુ-સર્વનો અનંતમાં છે. તે જગતનો સ્વતંત્ર સાક્ષી નથી, તે દુનિયાથી અધો નથી, પરંતુ તે સારા જગતમાં, અણુએ અણુમાં વ્યાપેલો છે. તે મન, ગ્રાણુ અને સર્વ છદ્ધિઓનો સ્વામી છે. આખો સર્વ પ્રભુમાં જ રહીએ છીએ, અને કાપ કરીએ છીએ.

જીવ-મુક્ત એ શંકે પ્રકાશના તારા જેવો છે. તે પોતાનું આલું તેજ પાથરે છે. તે પોતાના તપ નવા સાધનાથી પેલી પાર ગમેલો છે, છે, પણ તે ઘણાં મનુષ્યોનો હૃદય કરી શકે નહિ. જેમ પાણીનો નાનો ઝરો ઘોડાકે જ પાત્રાશુઓની નરસને ઓપાવે, તે જ પ્રમાણે આ જગતજાની ફક્ત ઘોડાકે જ મનુષ્યોને શાંતિ આપી શકે. પરંતુ અવતાર તો મદાન છે. અવતારી પ્રભુ મોટા માનસરોવર જેવા છે. તે દગરો સ્ત્રી પુરુષોના અધિકાર દૂર કરી શકે છે અને તેમને અનંત સુખ-શાંતિ તથા પ્રકાશના આરે પહોંચાડી શકે છે.

ભગવાનના અવતાર માટે કેટલીક પૂર્વ તૈયારી હોય છે. પરિસ્થિતિ અવતાર માટે અનુકૂળ બને છે એકો સંકીર્ણનમાં રસ લે છે અને કેટલાક પવિત્ર માણસો સંકીર્ણન શક્તિનો ખૂબ જ પ્રચાર કરે છે. તે વખતે, કેટલાક મહાત્માઓ પણ જન્મ સર્જ લેખને નિસ્વાર્થ સેવા અને સદાચાર શીખવે છે.

એક વખતે ભગવાને નર-નારાયણનો અવતાર લીધો હતો. એ અવતારનો હેતુ જગતને, પોતાના દાખલા અને ઉપદેશથી નિસ્વાર્થ રીતે ધર્મપાત્રન શીખવવાનો હતો. નર અને નારાયણે જહરીકાથમમાં ઉમ તપ કર્યું હતું. એક વખતે જ્ઞાને આત્મયોગ શીખતવા માટે ભગવાન દસ રૂપે તેમની પાસે આજ્ઞા હતા. દત્તાત્રેય તથા જ્ઞાના

ચાર પુત્રો-કુમારો-એ ભગવાનના અસારતાર છે ભગવાન વિષ્ણુએ હજી સુધીમા મુખ્ય દસ અવતારો ધારણ કર્યા છે દક્ષિણામૂર્તિ એ ભગવાન શિવનો અવતાર છે

જેમ કુદનુ તત્ત્વજ્ઞાન સિધ્ધાન્ત, ચીન, જાપાન અને સિયોન માટે છે તેમ નાગરથના યોગી જિસસ કાઈન્ટનુ તત્ત્વજ્ઞાન યુરોપિયન પ્રજા માટે ઉત્તમ છે તે જ પ્રમાણે અરણી પ્રજા માટે મહામહનુ તત્ત્વજ્ઞાન છે આ બધા ભગવાનના જ પુત્રો હોઈ આ વિશાળ જગતના જુદા જુદા પ્રદેશને સુખશાંતિ અને જીવનના મદમ્યનો પેગામ પહોંચાડે છે.

ભીષ્મ જેવા બહુ યોદ્ધા જ મહાત્માઓએ શીકુષ્ણને ભગવાનના અવતાર તરીકે ઓળખ્યા છે તેથી ભગવાન-શ્રાવણે કહ્યું છે કે—

“મારા પરમ ભાવને નહિ જાણનારા મહા લોકો મનુષ્યશરીરમા રહેલા સમસ્ત જીવોના હૃદય એવા મારી અવગા કહે છે” (અ. ૬, શ્લો ૧૧) “મારું અર્જુનનું નિર્વિહાર અરૂપ નહિ જાણના અસા-નીઓ, અપ્રકટ એવા અને પ્રકટ જાણતા નથી (અ. ૭, શ્લો. ૨૪)

આ દિસોમા મિથ્યા અવતારો ઘણા અપેમા જણાય છે તેમના જન્મો તેમના મુશુગ્ધાન માય છે અને તેમના મારે ભગવાન, મહાન યોગી, ઠાકુર વગેરે વિશેષરો વાપરી તેમનો ખૂબ પ્રચાર કરે છે અને તેમનાં મુખ સમગ્રે માટે પેમા ઉપરાવી આશ્રમો બાંધે છે આવાઓનું પતન જન્મી યા. છે જેટલું ચાકે છે તે બધું મોનુ હોતુ નથી, આવા મિથ્યા મહાત્માઓથી લોકોમા અશ્રદ્ધા જાગે છે સત્યમેવ જયતે, નાનુમ્ । જેટલાક ભગવાન કૃષ્ણની માલક મોરખિઓ મુકુટ ધારણ કરી ભાવિક પેઠોના ‘આગળ હું’ પોતે જ કૃષ્ણ છું. મારું ચરણામૃત પીઓ, હું તમને મુક્તિ આપીશ’ જેમ કહે છે જે મહાત્માને આત્મોન્નતિ દેવી છે તેમણે પોતાના અનુયાયિઓને આનો પ્રચાર

દરતા અપાનવા જેમજે નરિ તો, તેમની માનદાનિ ધરો. આરા
મિથ્યાવતારો. પોને અગાન અધિકા-મા સગા હાસા છતાં જાનીનો
આગ ધારૂ કરે છે અને અધરે આધારને દોર તેમ, તેમો જાન
મગસુના ગોથાં ખાધા ને છે

મગસાનને મનુષ્યદેહમાં અવતાર, ચેરાની જગી મોગી ઘાવના
છે જનકાગમાં અવતુ ધનીવાર અન્યું છે અને ભવિષ્યમાં પણ આવુ
બનશે મગસાનની ચોખ્ખા પ્રમાણે જગતના દેહ માટે અવતારની
ખૂન જરૂર છે કલે કલિયુગમાં દમ્પ-અનાર ચલાનો છે એ અવતાર
જગતને અપુર્વ આનંદ અને જ્ઞાનિ અર્પો! અવતારનો જય હો !

૪. ભક્તિ અને જ્ઞાન પરસ્પરાવલંબી છે

ધર્મીશર આખલુને એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે કે શું જ્ઞાન
અને ભક્તિ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે? તેના ઉત્તરમાં હું સ્પષ્ટ જણાવુ છું
કે “ના” વચ્ચે બંનેને ગાઢ અલ્પ છે, અને એક બીજાના પૂરક
છે ભક્તિ એ જ્ઞાનની રૂઢિ પણ વિરોધી નથી, પરંતુ બંને પરસ્પરા
વલંબી છે, બંને એક જ પ્રેમ તરફ દોરી જાય છે

ભક્તિયોગ અને જ્ઞાનયોગ એ એકિય અને અલ્પનીની માફક
એક માથે વાળી શકે એમ નથી અનન્ય ભક્તિને જ્ઞાન યોગ માથે
ભુજે યઈ શકે છે ભક્તિ યોગનું રૂપ જ્ઞાન છે પરંતુ ભક્તિ અને
જ્ઞાન અભિન્ન છે સપૂર્ણ જ્ઞાન એટલે પ્રેમ સપૂર્ણ પ્રેમ એટલે જ્ઞાન
મહાન્ દેવનાદેવી શકરાચાર્ય શ્રીદગ્ગિના મહાન્ ભક્ત દત્તા જ્ઞાનદેવ
એ સદાચારી જાણી હતા અને સાચે કૃપા ભક્ત દત્તા શ્રી ગમકૃપ્ય
પરમહંસ કાઠી માનના ભક્ત દત્તા તેમને અદ્વૈતાચાર્ય સ્વામી
તોનાપુરી પાંચેવી જ્ઞાન મહુ દત્તા શ્રી ગોગમ મહાપ્રભુ (ચિત્તવર્દન)
એ સારા અદ્વૈતવેતાની મરિન દત્તા હતા હાલુ નામ માતાં તેઓ

રસતા પર નૃત્ય કરતા આથી એમ ફિસિલ સૌંદર્ય લક્ષિતા અને જ્ઞાનનો મેળ બધું સરસ અને છે.

આ દેહ રૂપી રથને ક્રિયા, લાગણી અને ભુદિ એમ ત્રણ ઘોડા લોડેલા છે. એ ત્રણે ઘોડાએ સંપત્તી કામ કરવું લેઈએ. અને તો જ એ રથ સરળતાથી ચાલી શકે. ત્રણેનો સાથે વિકાસ થવો લેઈએ. તમારામાં સંકરસાધર્મની ભુદિ, ભુદ્ધત્વ હ્રદય અને જ્ઞાનકની ક્રિયા શક્તિ હોવી લેઈએ. ભક્તિ અને વેદન કેવળ શુષ્ક છે. ભક્તિ ત્રિનાલુ જ્ઞાન અપૂર્ણ છે. જેણે આત્મિકતા સાધેલું છે તે આત્મ રૂપ જગતની સેવા કર્યા વિના શી રીતે રહી શકે! તેથી ભક્તિ એ જ્ઞાનથી ભુદી નથી, બલ્કે ભક્તિની પરિપૂર્ણતા મોટે જ્ઞાન ખૂબ મહત્ત્વ છે.

૫. અકબરના ચાર પ્રશ્નો.

એક વખતે અકબરે બીરબજને નીચેના ચાર પ્રશ્નો પૂછ્યા, (૧) ઈશ્વર ક્યાં રહે છે? (૨) ઈશ્વરનું કર્તવ્ય શું છે? (૩) ઈશ્વર શું ખાવે છે? (૪) ઈશ્વર સર્જ શક્તિમાન કેઈ કઈથી જ બધું કરી શકે છે તો પછી તે શા માટે મનુષ્ય દેહ ધારણ કરે છે?

બીરબજે નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યા, (૧) ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે. તે પોતાના બક્તોને તેમના હ્રદય પ્રદેશમાં દર્શન આપે છે. તમે તમારા હ્રદયમાં પ્રભુને જુઓ. (૨) ઈશ્વર જોએ ચરેલાને નીચે ઉતારે અને નીચે પડેલાઓને જોએ ચઢાવે છે, આવા સનન ફેરફાર કરવા એ એનું કર્તવ્ય છે. (૩) ઈશ્વરનો ખોરાક છવતો અદકાર છે.

ચોથા પ્રશ્નના ચોથા જવાબ મોટે બીરબજે સમય માગ્યો. તે આપવામાં આવ્યો. તે સમય દરમિયાન બીરબજ અકબરના બાળકની દાવા પામે ગયાં અને તેને કહ્યું “મારે જાણવાને એક તાત્ત્વિક પ્રશ્નનો જવાબ ઉત્તર આપવાનો છે. તેમાં તારે મને મદદ કરવાની છે. જ્યારે બાદશાહ આ તળાવને કિનારે આવી બાગીક સાથે રમવા

એમે ત્યારે તારે આ બાળકને આમ સતાડેલું અને તેને બદલે તેના બેલેલો જ નમ્ર નો બાળો લાવેલો એ જામારે તમાર પામ થઈ જઈ તેને તમારમા નાખી દઈ તે નગી પવાનો દોષ કરે પછી મજા લેને પશુ આ બધું કામ ખૂબ દાગિવારીથી - જે તુ તે બદલાય પાર ઉનારીય એની અને ખાતરી છે ' એમ બ્દી બી અને તેને હમ રૂપિયા આપ્યા ને ખુશ થઈ ગઈ અને બી અને હવે પ્રમાણે કરવા તરફ થઈ

તે સાને અમર પોનાના નિયમ પ્રમાણે કરીને પાડો આપો અને તમારના મિત્રો બાપા પા બેલે પછી તેજે દાવાને બાળક લાવવા શું દાવા ધીમે ધીમે તમારને કિનારે આવવા નાખી અને અને રચ્ચે દોષ વાળી દોષ તેમ દોષ કરી ગમના બાળકને તમારમા નાખી દીધો આ બેઈ અકબર એકદમ બેલેલો અને બાળકે બચાવવા તમારમાં પતુ મૂંઝવા તૈયાર થયો તે વખતે બીજાને તે રોક્યો અને રચ્ચે 'આ જો તમારો બાળક ઉનાવગ કમળ નહિ' બીરબનુ આ અસબ્ય વર્તન બેઈને અમર ધૂઆપવા થઈ ગયો અને તેને શિક્ષા કરવા કુદમ આપ્યો બી અને નમ્રનાથી કમળ 'જલ્દાનાદ આપના ચોથા પ્રવેશનો ઉત્તર હવે મળી ગયો ને' આના બધા ગુસ્સે ચવાની જરૂર શી? તમારો બાળકને બચાવવા બાદતા બધા નોંધ આ છે જના પશુ વાગણીને વરા થઈ તમે જાલે જ તમારમાં ફૂદી પત્તા તૈયાર થયો? તે જ પ્રમાણે ભગવાન સમક્ષ માનથી બધું કમવાને શક્તિમાન છે જાં ખુલુ પોનાના ભક્તો તરફના પ્રેમને લોધે અને તેમને દર્શન આપવા માટે તે પ્રકર થાય છે હવે ઉત્તર મળ્યો? આ સામગી અકબર ખુશ થયો અને તેજે બીરબનને બીજની સાત અને હી ભી વીરીની એ આપી.

૬. ભક્તિ અને જ્ઞાનની પરબામણી

૧. (૧) નાનસોજ એ કાથ વડે તેરીને નહી જોગવવા જેવું છે,

જ્યારે ભક્તિયોગ એ હોડી નહે નહીં જોઈએ ત્યારે જોઈએ છે (૨) જ્ઞાની પોતાના પ્રયત્નથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે ભક્ત આત્મસમર્પણ કરી પ્રભુના દર્શન પામે છે (૩) જ્ઞાની પોતાની મેળે વિદ્યાસ પામે છે. ભક્ત પોતાની જાનને પ્રભુના ચરણે ધરી દે છે અને સંતોષાય છે. આ સમજવા માટે એક નાનું વર્તુળ ધારણ અને તેમાં એક રૂપિયો મૂકે. આ રૂપિયો બહોચારને પરિધ સાથે એકરૂપ થઈ જાય છે આ ભક્તિનો દાખલો છે. હવે એ જ વર્તુળમાં વચ્ચે એક બે બાની મૂકી આ બેની એની રીતે વિદ્યાસ પામે છે તે આખા વર્તુળને અને પરિધને પણ ઢાંકે છે એમ માનો આ જ્ઞાનનો દાખલો છે (૪) ભક્ત માફરનો આદર આપવા માટે છે જ્ઞાની જાતે સાદગ્ય જાતી જવા માટે છે (૫) ભક્ત એ મિથાહીના બચ્ચા જેવો છે તે મદદ માટે મીઝાઉ મીઝાઉ કરે છે જ્ઞાની એ વાદરાના બચ્ચા જેવો છે જે પોતાની માને જોઈથી વાગી ગયું (૬) ભક્તને કમભૂક્તિ મળે છે જ્ઞાનીને સદ્ભૂક્તિ મળે છે (૭) જ્ઞાનયોગી હિંસાશક્તિ અગર સત્સંગથી સિદ્ધિઓ મેળવે છે, જ્યારે ભક્ત આત્મનિવેદન અને ભગવદ્ગુણથી વિવિધ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરે છે

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ ગીતામાં સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે ભક્તિ અને જ્ઞાન એ તેન અને પાણીની મારફત અનુગ રહી શકે તેમ નથી. શ્રદ્ધાવાન સમત જ્ઞાનમ્ “શ્રદ્ધાવાળો નાથક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે” (અ. ૪, શ્લો. ૩૬)

તપાં સતતયુક્તાનાં મજલાં ત્રીતિર્લક્ષ્મ્ ।

દદામિ મુદ્ધિયોગે ત્વં યન માનુષ્યાન્તિ તે ॥

“મને પ્રેમપૂર્વક ભજતા માતાના સનન મુક્ત રહેનારા તેઓને હું એવો મુદ્ધિમાર્ગ આપુ છું કે જેથી તેઓ મને પામે છે”

(અ. ૧૦, શ્લો. ૧૦)

શક્તો : મામમિજાતાતિ' ચાત્રાન્યધાસ્મિ તત્ત્વઃ ।

મયે માં તત્ત્વનો જ્ઞાત્વા વિશુદ્ધિ તદનન્તરમ્ ॥

“મારી પંદરમ ભક્તિદ્વારા તે મનુષ્ય દુ કેવે છું અને કાંઈ છું તે મથાર્થરૂપે જાણે છે; અને પછી મને એ પ્રમાણે અદેખદા સ્વરૂપે જાણવાથી મારામાં પ્રવેશ કરે છે.”

(અ. ૧૮, શ્લોક, ૫૫)

જ્ઞાનનો કેવળ ઈન્કાર કરી જોડોદ્ધો પર અન્ય કાંઈ છે નહિ એમ કેટલાક જાણે છે તે બરાબર નથી. ભક્તિ અને ઈશ્વરનો ઈન્કાર કરવાનું કેટલાક શુદ્ધ વેદાનીઓ કહે છે એ પણ બરાબર નથી. જ્ઞાન અને ભક્તિનો સુંદર સમન્વય એ પરિપૂર્ણતા છે.

અકરણ ૪

ભક્તિ સાધના

૧. જપયોગ

જપ એ યોગનું એક મહત્વનું અંગ છે. બીતામાં યજ્ઞના જપ યજોક્તિ— યજોમા જપયમા હુ હુ એમ ભગવાન ન્યામ હે છે આ બનિયુગમા જપથી જ મનુષ્ય સુખ શાંતિ અને અમત્ય પ્રાપ્ત કરી શકે જપથી આ તે મહાધિ પ્રાપ્ત થાય છે જપ વિધનિત થવા જોઈએ અને તે વિશુદ્ધ પ્રેમ અને શ્રદ્ધા જોતા સાત્ત્વિક ભાવ દર્શક કરવા જોઈએ જપયોગ ગતા વધારે મોટા કાર્ય યોગ નથી તેનાથી તમને અદ્વિતિયો, ભક્તિ અને મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે.

મન એ દેવતા છે એ ધ્વનિરૂપે ચક્રત થતી દેવી શક્તિ છે શાસ્ત્ર મહે છે કે જે લોહિ મુર્તિને પથ્થર માને છે, મનને કંઈ અકરો જ માને કે અને શુરુને ઈશ્વર સ્વરૂપ નહિ માતા દેવ સામાન્ય મનુષ્ય ગણે છે તે રોષે નરકે જાય છે આધર્મે મન અને તેના દેવતા સાથે તાત્કાલ્ય આવતું જોઈએ અને જોડે અને તે સાધી શકશે તેટલે અંગે મન તેની સધનામા ઉપગર થશે.

એ જાનનું કે ભગવાનના નામનું વારંવાર અચારણ એને જપ મહે છે સગણુ જ્ઞાનના રાણુ મનન રુ તેને ધ્યાન દે છે ધ્યાન અને જપમા આપનો તદ્દન છે ધ્યાન જપસતિ હોય છે અને જપવિત પણ હોય છે જેમ જેમ આગળ પ્રગતિ કરશે તેમ જપ બધે થઈ જશે અને એકવું ધ્યાન મહેડે આ ઘણી આગળની મિથિ છે તમે ધ્યાનથી અંગ સાધના પણ કરી શકો કે જે તમને અનુકૂળ પડે તે મે.

ઓમ એ નયુ ! જો નિર્ચલુ જન છે નયુ ! જનની ભગિ
 મા? નમે ઝોમુ ગમ નો જપ ગી શોકો ઓમ એ નર્વન છે ઓમ
 એ ધરો કે જલનુ પ્રતી છે ઓમ એ તમારુ સાચુ નાન છે ઓમ
 મા મનુ ॥ વિવિધ અનુભવ આવી જાત છે ઓમ ભગ્ય વિધનુ
 પ્રતી છે ઓમભાથી જ આ જગત ઉર્પત થયેલ છે જગત ઓમભા
 રહે છે અને ઓમભા વય પામે છે, ઓમ તમ અકલમ્ભનો બનેતો
 છે, અ ભૌનિક જગતનો ઘોનક છે 'C' મન અને આગ્રહ તેમજ
 ભૂતસદૃષ્ટિ અને વર્ધા અર્ગોનુ ઘોન છે મુ મુખિ અર ધા અને
 જાગ્રત્થામા જે અનાન અને શુદ્ધિથી પર છે તેનો ઘોન છે આ
 રીતે ઓમમાં સર્વ ધર્મ આવી જાય છે ઓમ એ તમારા જીવન,
 મનન અને શુદ્ધિનો આધાર છે ઓમ એ સર્વ પદાર્થો દર્શવનાર
 શ હોના કેન્દ્ર ધ્યાને છે તેથી આપુ વિધ ઓમભાથી ઉત્પત થયેલુ છે
 ઓમભા રહે છે અને ઓમભા લય પામે છે નમે ધ્યાનમા ભેમો કે
 તરત જ ઓમનો ૩ ૧ કે ૧૨ વખત મોરેથી ઉચ્ચાર કરો આથી
 તમારા કુન્યરી નિયતિ દૂર થશે અને કાઈ જાનતો રિક્ષેપ રહેજો નહિ.
 ત્યારનાં ઓમનું મનમા ઉચ્ચારણ કરો

અ પછે શ્વાસ લઈએ છીએ તેમા પશુ ૨૪ મનારમા સોદમ એ
 મનામ જનો જપ ૨૧૬૦૦ વખત પોતાની મેંજ જ જીવ છે અને
 જપમત્ર એટલે કે જપ ધ્યાં સિવાય અથવા જીવનના ખાસ પ્રયત્ન
 સિવાય થતો મત્ર મ્હે છે હમ્ સાથે શ્વાસ બહાર નીકળે ॥ અને સો
 સાથે અદર આવે છે સોદમ એ જ સોમ્ સોદમ માધી સ' અને
 'હ કાઠી નાખીએ એટલે ઓમ રહે છે સોદમ્ વેત ની મન ॥ તેનો
 અર્થ 'તે હુ છુ' અથવા હુ તે છુ એમ થાય છે એ જીવ અને
 જલની એકતા સૂચવે છે જેમ God in Love અને Love
 in God તેમ હસ સોદમ્ અને સોદ હસ આ જપ કરવાથી
 શક્તિમાં વધારો થાય છે તેજ પ્રમાણે અદ મદાસિ અને મદોવાદમ્
 અસિ નો પશુ જપ થઈ શકે

દિન્દુ ધર્મમાં દરેક મંત્રને ઋષિ હોય છે, જેણે તે પ્રથમ ઉચ્ચારેલો. વળી, મંત્રને છંદ અને દેવતા (શક્તિ) પણ હોય છે. 'ખીજ' એ એવો એક ચંદ્ર કે ચાન્દો હોય છે કે જે મંત્રને અમુક વિનિષ્ઠ શક્તિ આપે છે. કેટલીક વાર 'ખીજ' એ ધનિમાત્ર હોય છે. અને તે તેનો ઉપયોગ કરનાર સાધકને અનુરૂપ હોય છે. બાળિ પ્રમાણે તેમાં ફેર પણ પડે છે. કેટલાક ચંદ્ર ખીજમાંથી ઉત્પન્ન થતા પુ પત્તા અર્ધ હોય છે, મંત્રને શક્તિ હોય છે, જે મંત્રના ઉચ્ચારથી ઉત્પન્ન થતી ધનિ શક્તિ છે. ગીતામાં કહ્યું પ્રમાણે આ બધી વસ્તુઓ સાધકને ઈશ્વર નજીક લઈ જાય છે. કીલકમ્ એ મંત્રનો આધાર હોઈ તેને મન્યૂત બનાવે છે એવાથી સાધક અપૂર્ણતાભાવી ક્ષી ગોક મુક્ત થાય છે.

ત્યાગ્યાદ કેટલીક ખાસ સૂચનાઓ બ્યાનમાં મળવાની છે. મનુષ્ય શરીરનાં વિવિધ કોષ અને વિવિધ શરીરનાં તેજ કેન્દ્રો સાથેના સંબંધ બતાવે છે. અનુદ એ પૃથ્વી તત્ત્વનું પ્રતીક છે અને તે ભૌતિક તત્ત્વ સાથે સંબંધ ધરાવતો હોઈ સૂક્ષ્મ શક્તિઓને કામૂમાં મળવા વપરાય છે તર્જની એ જગત્ત્વ પ્રતીક છે, અને તે આકાશી તત્ત્વ સાથે સંબંધ રાખતી હોઈ આકાશી શક્તિઓ માટે વપરાય છે માધ્યમિકા (વચ્ચી આગળી) અમિતુ પ્રતીક છે, અને તે હાથની ઉદ રેખા સાથે છે, તે માનસિક શક્તિઓ માટે વપરાય છે ચોથી આંગળી અનામિકા-વાયુનું પ્રતીક છે, અને બૌદ્ધિક શક્તિઓ માટે વપરાય છે પાંચમી આંગળી-કનિકા-સૂક્ષ્મ જગત્ત્વમાં બહુ શક્તિશાળી મનાય છે, તે આકાશનું પ્રતીક હોઈ આધ્યાત્મિક શક્તિઓ માટે વપરાય છે શરીરની અન્ય ઇન્દ્રિયો શરીરરૂપી લોહચુબકના સામેના કાંટાઓ છે. જેમકે, અનુદ અને હૃદય, તર્જની અને મહિર, માધ્યમિકા અને અનામિકા અને સૂક્ષ્મ શરીર, કનિકા અને ઉપરથી આ શરીર જેને આપણે લોહચુબક કહી શકીએ તેની સાથે સાથે છે કામ કરે છે.

મુગ્ધોદય અને મુર્ચ્ચાસન એ બે સંધિકાળમાં એક અગમ્ય અને સુખકાંક્ષી શક્તિ રહેલી છે. તે સંભવે મનનું હિંચાન જવડી થઈ શકે છે, અને સંતુષ્ટગુણી ભરપૂર હોય છે. તે વખતે મનની એકાગ્રતા પોતાની મેળે જ અને સંદર્ભ રીતે સધાય છે. આ સંધિકાળમાં જપ કરવા જોઈએ. સવારમાં ચાર 'વાગે' પધારીમાંથી જાણ્યા કે તરત જ જપ અને ધ્યાન કરવું હમેશાં સારું છે. તે વખતે મગજ શાંત અને તાજું હોય છે. ધ્યાન એ વધારે મહત્ત્વની ચીજ છે. ત્યારપછી આસન અને પ્રાણાયામ કરી કરી થોડોક સમય જપ અને ધ્યાન કરી લેતાં. જ્યારે તમે સવારમાં જાગો અને ધ્યાન કરવા મુગ્ધો ત્યારે જરા ઉંબલોસીપણ લાગવાનું અનુભવ છે, માટે પ્રથમ પાંચેક મિનિટ સુધી થોડોક આસન અને પ્રાણાયામ કરવાની જરૂર છે; અને ત્યાર પછી જપ અને ધ્યાન કરવાં.

પ્રાણાયામ કરવાથી મન એકાગ્ર થાય છે, તેથી પ્રાણાયામ કર્યા પછી જપ અને ધ્યાન કરવાં. પ્રાણાયામને આસ સાથે સંબંધ હોવાથી તે અંદરની ઇદ્રિયો અને આખા શરીરને સારી કસરત આપે છે. એ સારામાં સારી શારીરિક કસરત છે.

બે બ્રમરોની વચ્ચે આંખોને એકાગ્ર કરવી (બ્રમખદષ્ટિ) એ દરેક સાધક માટે ઉપયોગી ક્રિયા છે. ધ્યાનના એકાગ્રતા અનુકૂળ આસને બેઠી પ્રથમ અર્ધા મિનિટ સુધી આ દષ્ટિનો અભ્યાસ કરો અને પછી ધીમે ધીમે વધારોને તે અર્ધા કલાક સુધી લઈ જાઓ. આ અભ્યાસમાં બળજબરી કરશો નહિ. આ ચોક્કસ 'મનના રિસેપ દર કરે છે' અને મનને એકાગ્ર બનાવે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે—

‘‘દર્શનમુદ્ધતાઃ સદિર્ઘશઃ સ્વચ્છુદ્ધતન્તરે ધ્રુવઃ ॥

‘‘વ્યભિચારશ્ચોદ્ધારણા સંયોગને જ્ઞાનરોગો જ્ઞાનરાખી દષ્ટિ એ બ્રમરોની વચ્ચે લાખો’’—(અ. ૫, શ્લોક ૨૪)—અને ‘‘સન્નિપ

દષ્ટિ' રહે છે ઉપર કલા પ્રમાણે અનુકૂળ આસને બેસીને દષ્ટિને ધીમે ધીમે અધીરું મિનિટથી વધારી અર્ધા કલાક સુધી નામિકાના અગ્ર ભાગે ગોળી આપોને નામ આપશે નહિ. લગવાન શીટ્'એ આ બાબતમા પશુ મુચના કહેલી કે. નો મમુખદષ્ટિ જગર નામ્યામદષ્ટિ એ બેમધી એકને તમાગ અભાવ અને ચકિત પ્રમાણે પસદ કરે.

હેતુના સાધક આપો ઉઘાડી રાખીને, કુલ્યાક આપો બધ રાખીને ધ્યાન કરે છે તે તમે આપો બધ કરીને ધ્યાન કરશો તો આખમા મારો નહિ નહિ ધ્યાન નનાગઓમાના પુ. અને ગોળીરાખ્યા બિધ આવે છે, મારે તમારી આમાન્ય અક્ષરનો ઉપયોગ નો તમને અનુકૂળ પડે તે ગીતે પ્રયોગ કરશો એમા બીજા ને મારી નિષ્ણો આવે તે શુદ્ધિ વાપને દૂર કરશો, "શુદ્ધ રાગ અને દેશબિયા"ની વાત યાદ કરી ખત અને ધીગજ ગણશે આ આધ્યાત્મિક શુદ્ધિ મખન પ્રયત્નો કરવા પડશે અને તો જ તમને અતે ફોદ મળશે.

તિ' ઓમ' અથવા 'શ્રી રામ' નો માનસિક જપ કરવાથી સર્વ રોગો દૂર થઈ શકે છે પણ તે નિયમપૂર્વક હમેશા થના જોઈએ અને મદિ પણ આ નો જોઈએ નહિ જપ એ જોરાવ છે, આત્માનો દિવ્ય યોગ્ય છે લગવાન નિમને કહ્યું છે કે—“માણસ અનન્ય જ એવો હોવો નથી, પણ પ્રથુના મુખમાથી નીખનાં વરનોથી છલે છે” જપ અને ધ્યાન વખતે ને અમુન જરૂર છે તે પીને તમે છવી શો છો મનનુ યાતિ ઉચ્ચારણુ પણ પૂન અમનનુ નીનડી રાંધ છે તે મનને વિશુદ્ધ બતાવે છે, અને મનની આગળ દ્વાર રાગનુ કામ પડે છે તે તમને જણાવે છે કે મનમા બીજા કોઈ દુન્યવી વિચારો પેલા છે એથી નન જ તમે એ વિચારોને દૂર કરી મનનુ સ્મરણુ દરી ગયા છે યાતિ રીતે જપ, ગ્વાથો પણ મનનો થોડોક ભાગ તો રોકાયેનો રહે છે.

નમારો મિત્ર જન્મવા બેસે હોય અને તને વિટા કે મત્ર રાખેતો હિચ્ચારણ કરો તો તેને વિનવે થશે પણ તમો મિટાનવું નામ મોતે તો તેના મેઘમા પાગી છુગે આથી મન નશે કે દુઃખ શાન્દમા રમિ રહેતી છે, જ્યારે સમાન્ય શાન્દમા આવી શકિત છે તો પત્રી પ્રભુના નામમા કેટલી શકિત હશે તેનો વિચાર કરો પ્રભુના નામનો જપ અગર વિચાર પણ મન પર ભારે અસર કરે છે જે વિનવે દેવી નામે છે, મનના મદા જૂના મર રેલે દૂર કરે છે, આમુર્તી અમાને કાઢી નાખી તમને પ્રભુની નમ્રુખ આણી મૂકે છે આમા જરાયે રાગ રાખરા જેવું નથી અને, સનાતની નાસ્તિક, જગો, જગો, આ ઉધાડો હમેશા પ્રભુના નામનો જપ કરો, મિનવ કરો

માળામા ૧૦૮ મણકા હોય છે તમારે રોજ ૨૦૦ થી ૫૦ માળા ફેરવી લેજો. જેમ હમેશા જે વખત જોરાક નેવાલી તથા આ પોવાની ચીવડ રાખો છો તેમ દરરોજ ચાર વખત—જ્યારે અપોરે, સજે અને રાત્રે જપ કરવાની હિચ્ચતા રાખો મરણ તો ગરે ત્યારે આવશે, તે કાંઈ આગળથી ખબર આપવું નથી તો પત્રી મે રામ શ્રી રામ જોનાર્તા હસના હમના તેને મોશ અને અનર્ત મુખ શાનિ તથા આનંદ આ મગાનમા ભગી જાઓ. તમે મુસાફરી કરવા નીકળ્યા હો ત્યારે પણ જપ અને ગીતાપાન જૂનશે નહિ મુસાફરીમાં તમે આનાપોતા નથી કે તો પત્રી જે તમને ખાના આપે છે અને બધી રીતે તમારી કાળજી રાખે છે એવા અતર્થોમિ સમગ્રાનને બેસા થશે નહિ જાગરૂમાં પણ જપ થઈ શકે, પણ તે માનસિક જપ કરવું જોએ પણ માસિકધર્મ વખતે માનસિક જપ કરી શકે જે લોકો મોક્ષ મેળવવા નિષ્કામ ભાવે જપ કરે તેમને મારે કાંઈ જાનનો નિરોધ હોતો નથી પરંતુ, જ્યારે માણુમ સકામ ભાવે—ધન, પુત્ર કે સ્વર્ગ મેળવવા કાંઈ મત્રનો જપ કરે ત્યારે વિધિનિરોધ કરવા પડે છે, મગ

મૂલત્વ વિસર્જન કરતી વખતે પણ તમે ગળામાં માળા રાખી શકો છો.

તે તને બહુ કામચલા માણસ હો. અને દમ્ભેમાં મુખાફરીમાં જીવન ગાળવા હો તો તમારે ખ્યાન માટે ખાત્ર મમયની જરૂર નથી. આસની મ.યે તમે સોઢમ્ જાપ અને ખ્યાન કરો. અને આમ કરવું મટેવું છે. તે વખતે તમારો દરેક આત્મોચ્છેદ એ પ્રાર્થના અને ખ્યાન બની જશે મોઢમ્ થક રાખો તેની દાઝગી દોડ ગયે અનુભવો. આટલું બલ છે.

મી મમચંદના દિવ દેવના ભગવાન શંકર દત્તા તેથી રામના ભક્તે પડેલા હ માત્ર હ નગ શિશય એ નવનો જાપ કરવો. તો તેને ગમતા ધ્યાન જામદી ધરે ને જાપ કરતા તમને ઉધ આવે તો અર્ધો કલાક દાખા ન્દી જાપ કરો. આથી તમારી ઉધ જામી ગહેશે, મો ઉપર ૬૬ પાણી છાંટી મત્રે અર્ધો મેર દુધ અને થોડાંક ફળોનો આધાર કરો. ભાતે બોજન કમગો નહિ.

તમે ૧૪ કલાકમાં હરિ ઓમ્ જાપની ૨૦૦૦ માળાઓ ફેરવી શકો 'શ્રીગમ' મંત્રના એક લાખ જાપ તમે ૭ કલાકમાં કરી શકો. અર્ધો કલાકમાં તમે શ્રીગમ મંત્રના ૧૦૦૦૦ જાપ કરી શકો. જે તમે કમ મંત્રના ૧૩ કલાક જાપ કરી શકો તો તમને જરૂર તમારા હિંદુ દેવતાના પ્રત્યક્ષ દર્શન થશે અને આ નમે ઉન્નતતાથી ચાર વર્ષમાં કમી શકો.

નામ અને રૂપ અભિન્ન ■ શબ્દ અને વિચાર અભિન્ન છે. જ્યારે તમે તમારા પુત્રના નામનું વિંતન કરો ત્યારે તેની આકૃતિ તમારા મન આગળ ખન થશે તે જ પ્રમાણે 'રામ રામ' કૃષ્ણ કૃષ્ણના તમે જાપ કરો ત્યારે રામ અથવા કૃષ્ણનું ચરણ તમારા મન આગળ ખડુ થશે. તેથી જાપ અને ખ્યાન એક સાથે રહેવા છે.

માળા જે ઈશ્વર નમ્મ નમને પ્રેમનાર આગળો છે. જેમ તમે વધીયને જુઓ અગર તેનો નિચાર દેરા ત્યારે તમારા મન આગળ અદાપન. કેમો, જાનપત્રે અને અસીયેનો ખ્યાલ ખટો થાય છે. તેમ જ્યારે તમે માળા જુઓ અગર નેનું અમશુ કરા ત્યારે પવિત્રતા, વિશુદ્ધિ, ક્રિયના, મદિમા, ક્રોમશ્ચિના, જ્ઞાન, શક્તિ, પ્રેમ, અર્ધશક્તિ મત્તા વગેરેના ખ્યાલ તમારા આગળ આનરો જ. તેથીજે માળા અદા તમારા ગળામાં રાખો અને જાણ કરો. હે શિથિવ જાનો, માળા પહેરના તમને શરમ આવવી જોઈએ નરિ. તેનાથી તમને દમેશા પરમાત્માનુ અને આત્મસાક્ષાત્કારનું અમરશુ જ્યા કરશે. એ માળા તો તમારી રત્નજડિત કિંમતી માળા કરનાં પણ વધારે દીમતી છે, કારણકે આ માળા તમારા મનને હિન્દુ વિચારોથી ભરી દે છે અને તમને તમારા ક્ષેપ તરફ લાઇ જવાના આધનરૂપ છે.

કેટલાકે માણસો માનસિક જાણ બહુ જાણદીથી કરે છે પણ થોડા કલાક પછી તેમનું મન જડ બની જાય છે, અને તેથી તેઓ જાણનું કામ સારી રીતે કરી શકતા નથી. તેમને વેગ આપો થઈ જાય છે. જેઓ પડિવાળ પ્રમાણે જાણની માળાઓ મળીના તેમ તેમ આવી જડતા લાગે તો મજાક ફેરવના માર્ગના જે મજાક ફેરવતા દુખાને મતો હોય તો એમુખીનો ઉપયોગ કરવો આવી દાધને. આરામ રહેશે.

દમેશા મધ્યમ વેગ ગાળવો રીક રહેશે. જાણનો સારામાં સારો દાધને-ઉદાવના મદિ-વેગની જરૂર નથી, પણ જાણ અને ધ્યાનની જરૂર છે. જાણના ઉચ્ચારણમાં પણ અગત્ય શુદ્ધિ જોઈએ. મંત્રનો દરેક શબ્દ મનુ જાણનાથી ઉચ્ચારવો જોઈએ. અમુક ઉચ્ચાર નિયાય એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. જેમ કાઈ બાહ્યી કારીગર પેસા કમાવા માટે

જલદીથી કામ ખેંચી નાખે, તેમ કેટલાક માન્યસૌ જલદીથી ૭ ક્રયાક્રમાં એક કાળ જલ્પ કરી નાખે છે. ઇશ્વરની સાથે આવું બાહુલી કે ટંદૂલી કામ ચાલતું નથી. તેમાં તો માત્રી ભક્તિ જ નોંધાયે. ખૂબ જલદીથી જલ્પ કરવામાં કેટલેકવાર ફાયદો છે, ને એ કે જલ્પને તમારા મનને જડતા લાગતી હોય ત્યારે અને વિષયોમાં ભટકતું હોય ત્યારે ૧૫-૨૦ મિનિટ નુસરી આવી દેવારા કો સકાય આ રીતે મનની જડતા જતી થાય અને તે ફરીથી એકાગ્ર થયે.

જેઓ પુરસ્કાર કરે છે અને મોજની નોંધ ગાયે છે તેમણે નોંધમાં બહુ ચોક્કસમાર્ગ રાખવી જોઈએ. તેમણે મન ઉપર ખૂબ બાગીક તપાસ રાખવી જોઈએ, અને જો જલ્પ કરનાં મનને જડતા લાગતી હોય તો ને જડતા દૂર કરવા વિશેષ જલ્પ કરવા જોઈએ. આથી વધારે સારી રીત એ છે કે જ્યારે મન બચ્ચળ કામ કરતું હોય ત્યારે દરેક જલ્પને ગણતરીમાં લેવો, પણ જ્યારે મન જડ થયું હોય ત્યારે દરેક જલ્પ વિચારમાં લેવા નહિ. આ બંધનવાચન માર્ગ છે.

પ્રભુ આપજીને ઉદિયો અને મનને કણમાં રાખવા અને એક ખાનથી જલ્પરોગ આચરવા સક્તિ અને દિમિત આપો! જલ્પોગતી અગમ્ય શક્તિ અને તેથી થતા અહુન શયદ્યઓના આપણા અદ્દ અક્ષાંશો! પ્રભુના નામનો મદિમા આપજે સૌ પિછાની રાખીએ અને અનુભવો રાખીએ! પ્રભુનામના મદિમાનો પ્રચાર આપજે આખા દેશવસ્તીમાં ફેલાયે! પ્રભુનો અને પ્રભુ નામનો જલ્પ હો! શ્રી શિવદત્તિ રામ કૃષ્ણની શુભાશિષ આપજે સૌ પર જાવો!

૨. ભગવાન દર્શન આપે છે

મધુર્ગ ખાતે હોવા નામે કામ છે. ત્યાં ડોઝકે સ્વામી કૃષ્ણદાસ પોતાની મંડળી સાથે એક રાત્રે કીર્તનાકરતા હતા. તે દિવસ ધ. સ. ૧૯૭૪ના ૧૦ની જ્યેષ્ઠીજન્મનો હતો. તે વખતે, એક બહુત સી જેને કીર્તનમાં ખૂબ રસ હતો તે પોતાની ઉંડગળિ ઘરમાં તાજુ માત્રી-

રાખીને ધીરનમા આવી ધરમા તે છોકરી સિવાય બીજી કોઈ હતુ નહિ જ્યાંકે ધીરન પૂન થયા પછે યે પાત્રીફરી ત્યારે તેણે છોકરીને રમતી અને દમતી જોઈ માણે છોકરીને પૂન્ય કેતુ કેની સથે નમી હતી ? ત્યાર છોકરીએ ક્યુ 'આ જુદા માણસ સથે નમ છુ તુ મેનને જોતી નથી ? છોકરી આમ ત્રણ વાર પછુ આ કોઈને જોઈ જોતી રાખી નતોતી તે જુદા પુરુષ તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ હતા તે અનોપ ધર્મ મના જ્યાં ભક્તિ શ્રદ્ધા હોત છે ત્યાં ભગવાન અચૂં હોય છે જ જ્યાં મમ (હિંસા) હોય છે ત્યાં રામ હોના નથા

મેઘમા રાખ્ખટિર નામે આજમ છે, જ્યાં મન્યાસીઓ ર ? છે તેની પાસે શ્રી ગ રમ્યાગ નામે વખીનનો બગનો છે તે વખીનને એક છોકરી છે તે ખૂન ભક્ત છે ને ભગવાન કુજનુ રાજ પૂજન કરે છે એ રૂબરૂજના તેના મર રોને લીધે છે તે દમેશા બાગમાથી જાતે પુરો ચૂની નાવતી એ જિવમ વતેની મવારે તે ફૂનો ચૂટતી હતી તેરાના મોરપિન્જના મુગમાગો એક છે રા તેની પામે આવી મહેવા લાગે. બહેન આ મત્રનો જાપ કરજો આમ મોલી તેજે એક મત્ર આપો અને પત્રી તે અનોપ ધર્મ ગયો એ છોકરી તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સિવાય અન્ય કોણુ હોઈ શકે ? આ અનોપ પ મી એકોટ્ટેજર ૧૯૨૪ ને દિવમે બન્યો આ કાગિયુમમા પછુ ને તમારામા ભક્તિ અતે શ્રદ્ધાનુ એક કિરણ પછુ હશે તો ભગવાન નમને દર્શન આપવા તૈયાર છે

તા ૧૪ નવેમર ૧૯૩૪ ને દિવસે હુકાબાદમા એક ૧૯ વર્ષનો ડેકરેડ અને મન્યો તે ભગવાન રામનો ભક્ત હતો તે હેટલાક મહિનાઓથી એમનમ સિવાય નો જાપ કરતો હતો પછુ તેને શિવજીના દર્શન થયા ન હોના એક દિવસ તે ખૂન અકળાવો અને આપવાન મરવા તૈયાર થયો આખરે એ એક ભપકરે માર (જેતુ

અઢીં વણું આપવાની મારે જરૂર નથી) કરવા લાગ્યો ત્યારે દેસાસપતિ ભગવાન સંકર ચક્રચક્તિ જૂરા પ્રકાશમાં તે છોકરાની આગળ ઉપરિધન થયા છોકરાએ અવાજ સાંભળ્યો “વસ, તારે શું વરદાન લેઈએ છે? માગ.” તેણે કયું, પ્રત્યે । અને હરી વાર આપનાં હર્ષન થાય એ માગું છું.” પરંતુ ભગવાન સંકર હરી વાર તેની આગળ પ્રગટ થયા નહિ. અત્યારે પશુ એ છોકરો કુટુમ્બાદર્માં છે. તાંના ઉપદુષ્ટી કલેક્ટર ભગવન પ્રસાદ તે છોકરાને મારી પાસે સર-સ્વની ભવનમાં લાગ્યા દતા.

૩. રામાયણનું રહસ્ય

રામાયણનું રહસ્ય મન સંવમથી છવનમુક્તિ પ્રાપ્ત કરવી એ છે. સંકાના દય મરતકવાગા રાવણનો નાશ કરવો એટલે મનની દય જીતિએનો વિનાશ કરવો એ છે. એ જીતિએ આ રહી. રાગ, દેષ, કામ, ક્રોધ, ભ્રામ, મોહ, અવકાર, મત્સર, અને ઈર્ષ. સીતા એ મન છે. રામ બ્રહ્મ છે. સીતા પોતાના પતિ રામ સાથે એક થાય છે, એટલે કે મન પ્યાન અને સનન પ્યાનથી બ્રહ્માં સીન થાય છે. આ રામાયણનો મૂલ ઉપદેશ છે. રામ એ દ્વાકાર મંત્રનો ભાવના અને એકામતાથી કરેલો જપ મનના મંથન તરફ અને અતે સમાધિ તરફ સર્ષ જાય છે. અઢીં પ્યાતા અને ધ્યેય, ઉપાસક અને ઉપાસ્ય એક બની જાય છે, મન રામથી ઉત્તરાર્ધ જાય છે. તે તદાકાર, તદુપ, તન્મય અને તદ્ગીન જની જાય છે. તમે જેવા વિચાર કરશો તેવા તમે થશો. મન રામરૂપ જની જાય છે. છવની હમ્મજ એ રામની હમ્મજ, ભગવાનની હમ્મજ બની જાય છે, છવાત્મા હવે છવાત્મા મરી જાય છે.

દિવ્યદશરી રામમંત્ર સૌથી ઉત્તમ મંત્ર છે, પ્રારણકે તે પંચાદશરી અને અષ્ટાદશરી એ મંત્રોમાંથી બનેલો છે ‘ ઓમ્ નમો નારાયણાય ’ એ મંત્રમાંથી ‘ રા ’ શીધેલો છે, અને ‘ ઓમ્ નમઃ સિવાય ’ એ

મનમાંથી જ રહેલો કે તેથી એ મન ન શુદ્ધિ પામી છે જેમ
મેન માનો તેમ એમાંના વધારે થઈ છે તેથી નમન કરે. જ્યાં
કર્તા સારો એ પ્રમાણની મરે છે

ગમના પૂજા અને પ્રાણની અથવા નમનના તપથી મન
રામન મનનું નવી જાત છે મનન અધ્યાત્મથી મન કૃષ્ટિના
મય (સામ-મન) બનાવવા છે અને તેમાં ખીને પ્રાઈ વિચાર પેસેલો
નથી તે વિશુદ્ધ અને વિદ્યુત મને છે જ્યાં મધી માણસને મન છે
ત્યાં સુધી મનને આપનન નેકરે જ અને આપનાનો હેતુ મનને
પવિત્ર આપનન પુ પામના છે

મનના જ્યાં ખામતે રાસવા અને એમાંથી ઉચ્ચારેલો શ્વેત
જ્યાં હેતુવાને પ્રકર કરે અને તેના કારણે કારણથી મનના વારવાર
ઉચ્ચારણથી સરખારના સિંધે તેમાં એ ઉચ્ચારક વેગ આવે છે

મન એ જાતના કમાન સેજનો કારણ છે તે અધુન પ્રકારના
વિચારણા જ્યાં દોષન નીચું મરી મનના પદાર્થમાં ફરફાર કરે નામે છે
મનના ઉચ્ચારણથી ઉત્પન્ન થતા સ્વપ્નમય અધિવનથી પચોડાવના
અધિધા અધિવનનો નિયમનમાં આવે છે પદાર્થો પાછા ઘણાની
મનની સંસ્કારિક ક્રિયાને જે સ્વપ્નમય આવે છે તે સાધના શક્તિમાં
મદદ કરે છે અને જ્યાં તે શક્તિ અપૂર્ણ હોય છે અથવા વિદ્યોતથી
ધોતવી હોય છે ત્યારે તેમાં જોમ આવે છે મનશક્તિ આધનાશક્તિને
સમર્થન આવે છે તેવારે જોનમ જોમે છે ત્યારે દેરી શ્રિદિઓ પણ
જાણુન થાય છે

આ રામ મનનો જ્યાં કર્પોથી મુનમીવસને રામના દર્શન થયાં
હતા સ્વમર્થ રામદાસે જોદારગીના નીરે આવેલા તપની આમમાં તપ
કર્તા અને રામમર્થના ૧૩ કરેલા જ્યાં મરી ત્યારે તેમને રામના દર્શન
પ્રાપ્ત રામમર્થનો આ મજાવ છે તે નિતને વિશુદ્ધ બનાવે છે અથ

મિત્રો અપાને કે અને મત મુખિ તર જઈ નવ છે નમસ્ક
તર અમુક શ્રદ્ધા અને ચાનન્ય, અસ્મિયાનિ પ્રિ અમિત દોની નેદરે
હરપના અદનાંધા પ્રાર્થના દોરુ ગુરુ ભારથી મનુષ્ય નામ પો
એમ ન આગમ આપો બધ કરી ના જો કનાડા નામનામનો વપ
કરો ભ પોની નેરા કરો તો નને જરૂર નનનમગપના ફેરામાથી ટપી
જરૂરો નમને માને જ શ્રી નામના દર્શન થયે અને પગ ભાગિ અપા
અનંદ ભાગિયા તમે રામમા ગીત થઈ જાવો, અભિયાન ૬૩૫ બની
જગો, એમા વગારે મદા નથી

૪. મહામંત્રનો વપ

હરે રામ, હરે રામ, રામ રામ, હરે હરે,
હરે કૃષ્ણ, હરે કૃષ્ણ, કૃષ્ણ કૃષ્ણ, હરે હરે

હાપર મુગને અતે નારદજી જન્મ પ્રાપ્તે ગયા અને તેમને આ
પ્રમાણે પૂજ્યુ “ભગવાન, પૃથ્વી ઉપર ભગનો એવો હું આ કળિયુગને
શી ગીતે તરી જઈશ” ત્યારે જન્માએ ઉતર આપો “નારદજી તમે
સીક પ્રથમ કરો દનિયુગમા સસાત નગી જન્મનો જે ઉપાય છે તે
સામગ્રી અનિઓમા (વેદોમા) પશ્યુ એ નિમૂઠ ગઢેનો કે તે ઉપાય આ
છે: દનિયુગમા આઘ પુરુષ નારાનમ્નુ નામ પેરાધો અનુભ્ય માન તરી
જશે” નારદે ફરી પૂજ્યુ “તે નામ કયુ?” તેના ઉત્તરમા જન્માજીએ
કયુ (૧) હરે, (૨) રામ, (૩) હરે, (૪) ગમ, (૫) રામ, (૬) રામ,
(૭) હરે, (૮) હરે (૯) હરે, (૧૦) કૃષ્ણ, (૧૧) હરે, (૧૨) કૃષ્ણ
(૧૩) કૃષ્ણ, (૧૪) કૃષ્ણ, (૧૫) હરે, (૧૬) હરે

નારદજીએ ફરી પૂજ્યુ “ભગવાન, આને મદે સાચા નિયમો
પાળવાના છે?” જન્માજીએ ઉત્તર આપો કે “એને આટલો ડાઈ નિયમો
નથી જે કેઈ પરિત કે અપરિત અવસ્થામા હમેશા આ મંત્રનો
વપ કરશે તે જન્મનોકમા જશે અગર અધરૂપ બની જશે”

જો કાઈ આ પાપાવાસી મનનો ડાઘ કરોડ * વાગ જપ કરશે તે જન્મ-ત્યાગ પાપમાથી, મુશ્કેલી યોગીના પાપમાથી, નીચ જાતિની સ્ત્રીઓ સાથે પ્રેમુન કર્પાના પાપમાથી, મિત્રો દેવો અને મનુજોના પાપમાથી તે મુક્ત થાય છે સર્વ ધર્મેનો ત્યાગ કરી છતાં તે બધા પાપમાથી મુક્ત થાય છે સર્વ બધનોમાથી એ ન-ન મુક્ત થાય ॥ એનું ઉપનિષદનું કથન છે

૫. ગાયત્રીનું ધ્યાન

ૐ મુમુક્ષુ સ્વ લાભવિતુરિષ્યમ્

મર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો ન પ્રચોદયાત્ ।

શાન્દકાથા

ૐ પરમાત્મા પદ્મજ

મુ બુધો

ન મુક્ત અતરિમ

સ રત્નમલોક

૧ સત્ પરમાત્મા

સવિતુ ઈશ્વર ઉપજ કરનાર

૧ મરેણ્યમ્ પુત્ર

મર્ગ પાપનાસક

દેવસ્ય માન સ્વરૂપ

ધીમહિ અમે (આપણે) ખાન કરીએ છીએ

ધિય મુદિ

૧, ૨ જો રાગના એક સાથે જાળ કરવામાં આવે તો એક વર્ષમાં અને શાન્તના સ્વ રાગર જાળ કરવામાં આવે તો દસ વર્ષમાં ડાઘ કરોડ જપ પૂરા થઈ શકે — કવિસતારણુ ઉપનિષદ

ચ   જે

નઃ   અમારી

પ્રબોદયાત્ પ્રકાશિત કરે

ભાષાર્થ : જેણે આ જ્ઞાનાં નિર્માણ કર્યું છે, જે પૂજ્ય છે અને મર્ત પાપોનો નાશ કરનાર છે તે ઇશ્વર આપણે ધ્યાન કરીએ. તે આપણી ભુદ્ધિને પ્રકાશિત કરે.

માથઃ ગાનત્રીમાતાને પ્રાર્થના કરે છે. “હે ત્રિમાળ માતા, મેં અત્યારે અશુદ્ધ ભુદ્ધિથી અવિદ્યાને થીવે આ રાગીર ધાગ્યું કર્યું છે મારી ભુદ્ધિને વિશુદ્ધ મનાવો, જેથી હું મારું સાચું સ્વરૂપ સમજી શકું અને જ્ઞાનોના પ્રાપ્તિ આપા.”

આ જ્ઞાન-ગાયત્રી મંત્ર છે ગાયત્રી વેદોની માતા છે જેમ ગાયતા દૂધથી ઉત્પન્ન થઈ બીજું કંઈ ફક્ત નથી તેમ ગાયત્રી મંત્રથી ઉત્પન્ન થઈ બીજું કંઈ મંત્ર નથી જેમ જ્ઞાનના અથવા પ્રજ્ઞાન મન-સીમા માટે રિરિત છે તેમ જ્ઞાનચારી અને શૂદ્ધતા માટે ગાયત્રી મંત્ર છે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના જ્ઞાપથી જે ફળ થાય છે તે જ જ્ઞાન ગાયત્રી મંત્રના જ્ઞાપથી થાય છે જે ધ્યેય પદ્મમ સંન્યામી પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે જ ધ્યેય ગાયત્રી મંત્રથી જ્ઞાનચારી અથવા શૂદ્ધતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સુરારે ૪ રાગે બ્રાહ્મમુહર્તમાં ૮૧, પદ્માસન મિદ્ધામન અથવા વીગસને પૂર્વાભિમુખ કે ઉત્તરાભિમુખ બેસી (અથવા બેઠેલા પશ્ચિમી) ગાયત્રી દેવીના જપ અને ધ્યાન કરે. એકાદશા ધૂપ કરે. ઉનાળો હોય તો ગ્રીષ્મ કરતે, અને શિયાળો દેવ તો હાથપગ મો ધોઈ આચમન કરતે બે અથવા તેવી વધારે ક્વાક જપ કરતે તે જ પ્રમાણે રાત્રે પણ ૭ થી ૮ વી વચ્ચે ન્યાસ કરતે. સાથે સાથે મનમાં એવી ભાવના કરતે કે તમને સતત ગાયત્રીમાથી પ્રકાશ અને પવિત્રતા અને જ્ઞાન મળતા રહે છે આ અત્યંતની આમન છે. આખો બધ

કરી ત્રિકૂળીયા (બે ત્રમની વચ્ચે) ગાયત્રીની મૂર્તિ ઝાલો, અથવા તો હૃદય મળ્યા એ મૂર્તિ ઝાલો અને ત્યાં તેનું એકાગ્રતાથી ધ્યાન કરો. આ રીતે તારને ગાયત્રીનાં દર્શન થશે.

૩૦ / ગાયત્રીના ૩૦૦૦ થી ૪૦૦૦ જાપ રહે. આમાં ૪૪૬૧ હૃદય પ્રદિ થશે જે આપના જાપ રોન ન થાય તો ૧૦૦૦ જાપ માં તે એના પાંચ ન થાય તો ૧૦૮ જાપ તો રહે જા—અર્થાત્ ૩૬, જોશ ૩૬ અને મન ૩૬ મના અને માંજ એ બે મધિ ૧૦૮ આપ અમમ આપે પ્રાપ્તિ નહીં કે આથી મન જાનની નિમન થશે અને પ્રાપ્તિ બનશે એ સમયે એકાગ્રતા એની રહે જા આવશે તે નાનમજા માં જુ મજા ન જાન તે સમયે ૫ પહેલા તો નામે જે મનુષ્ય સધિગામ્યા ગાયત્રીજાપ કરતો નથી તે પોતાના નિયમક્રમથી અશુભ થાય છે, શુદ્ધ થાય છે, અને તેના વીર્ય, શક્તિ અને અક્ષતેજ

અધ્યા અને ગાયત્રી એ જ છે જે ગાયત્રીનું ધ્યાન કરે છે તે ભગવાન વિષ્ણુનું ધ્યાન કરે છે

ગાયત્રીને જપ કરે તે સ્થિતિમા હરી શાય છે—સૂતા, યોગતા કે વ્યાગતા એના જપથી કોઈ જાન્યુ પાપ થયું નથી તેથી દરેક મનુષ્યે આ ગાયત્રી મંત્ર વડે શરૂ કરીને સધ્યા કરવી જોઈએ ગાયત્રીમંત્ર હરે-હિન્દુ માટે નિહિત છે વેદમા પુરમાત્માની આજ્ઞા છે કે—પ્રમાનો મંત્ર “સૌને માટે એક સમાન મંત્ર ગણો” માટે ગાયત્રી મંત્ર એ સૌને માટે છે ઉપનિષદોની અભિવિદ્યા એ આજ વેદોનું રહસ્ય છે અને તથા આહતિ સાથેના ગાયત્રી એ ઉપનિષદોનું રહસ્ય છે તેથી જે ગાયત્રીને જાણતો સમજે છે તે જ ખરો જ્ઞાનથી તે વિના તે શક્ય છે.

ત્રણ પ્રકારના જપ

૧ શાસ્ત્રિક ઉપનિષદમા શાસ્ત્રિક ત્રણે જપ છે કે—“વૈષ્ણવી (મિથિલી) જપ વેદમા જણાવેલા પ્રમાણેનું ફળ આપે છે ઉપાશુ (ધર્મી સાક્ષી) ન શકાય તેમ કરેલા) જપ વૈષ્ણવી કરતા હજાર ગણ ફળ આપે છે, જ્યારે માનસિક જપ વૈષ્ણવી કરતા કરોડ ગણ આપે છે”

ગાયત્રીતિ મહિમા

(મનુસ્મૃતિ-અધ્યાય ૨)

૭૩ પ્રજાપતિ બ્રહ્માએ ત્રણ વેદોમાંથી યજુર, સુક્ત અને મંત્રોનું (મોમ્બુ) તથા સૂર્યવંશ એ ત્રણ વ્યાસોનેનું દોહન કર્યું

૭૪, પંમેડી બ્રહ્માએ તદુચી રહ્યું થના આ ગાયત્રી અથવા સાનિત્રી મંત્રના ત્રણ પાત્રો દેવન ત્રણ વેદોમાંથી જ નહીં.

૭૮ જે દિવસે એ નામા આ ત્રણેના (ગાયત્રી-ત્રણ વ્યાસો અને ગાયત્રીતિ) ૧૦૦૦ વાર જપ કરશે તે, જેમ અર્ધ કાચગીથી મુક્ત થાય છે તેમ મહાપાપથી મુક્ત થશે

૮૧ આ ઓમ્-નરપૂર્વક શુભાહુતિઓ સાથેની ત્રિપદ ગાયત્રી એ વેદનું મુખ છે

૮૨ જે શુભ વર્ષ સુધી તદ્વાદિત ચર્ધ-આ ઋતુનો (માયત્રીનો) નિત્ય જપ કરશે તે આકાશ રૂપ બની વાયુની આદક સમરશે અને પરશ્વજને પ્રાપ્ત કરશે.

૮૩ એકામર (એત્) એ પરશ્વજ છે, પ્રાણાયામ પરમ તપ છે, માયત્રીથી કાંઈ વધારે મહાન નથી સત્ય એ મોન કરતા વિશેષ ॥

૮૪ હોમ દવન વગેરે બધી વૈદ્યા ક્રિયાઓ નાશવત છે, પણ 'ઓમ્' એ અ-હર (અવિનાશી) છે

હમેશા જપ મધ્યાહ્ન પહેલા પૂરા કરવા જોઈએ મધ્યાહ્ન પછી નહિ મનના બધા જ શબ્દોના શુદ્ધ ઉચ્ચાર થવા જોઈએ જપમાં ઉતાવળ કરવી નહિ ગાયત્રી મંત્રનો અર્થ ॥ મેશા મન આગળ રાખવો જપને અતે ગાયત્રીદેવીને પ્રસન્ન કરવા દવન કરવો અથવા દવનને બદલે ૭ લાખ જપ કરવા પુરસ્કારો જોડવા કરવા હોય તેમજ કરવા.

૮૫ વજ્ર મંત્રોના જપનું ફળ નિત્ય નૈમિત્તિક યજ્ઞો કરતાં જપવત (મોટેથી કરવા ગાયત્રી જપ) ફલ મળ્યું ફળ આપે છે ઉપાશુ જપ સો મળ્યું ફળ આપે છે, જ્યારે માનસિક જપ લગભગ અર્ધ ફળ આપે છે,

૮૬ ફર્ક, પૌર્ણમાસ વગેરે વિધિઓ તથા રૈશ્દેવ વગેરે ચાર થયો એ બધા મળીને જપ થયના સોળમા ભાગ જોડવા થે નથી.

૮૭ બ્રાહ્મણ બીજા ધાર્મિક વિધિઓ બંને ન કરે પણ તે એકલા ગાયત્રી જપથી જ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે

ગાયત્રી જપના લાભ

ગાયત્રી વેદાની માતા ॥ તે જાપનો નાશ કરે ॥ ગાયત્રી કરતાં

વિશેષ પવિત્ર મંત્ર, આ જગતમાં કે સ્વર્ગમાં નથી. વેદાગ્રે સહિત ચાર વેદોના પૂનથી જે કળ મળે છે તે ગાયત્રીમંત્રથી મળે છે, આ મંત્રનો દિવસમાં ત્રણ વખત જાપ કરવાથી કલ્યાણ અથવા મોક્ષ મળે છે. વેદોનો મહામંત્ર છે. તે પાપનો નાશ કરે છે એટલું જ નહિ, પણ તેનાથી સંપૂર્ણ આસ્થ, ઔદ્ય, બળ, શક્તિ અને જ્ઞાનતેજ પ્રાપ્ત થાય છે.

ગાયત્રી ત્રિવિધ તાપ (કુખ)નો નાશ કરે છે, ગાયત્રી ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થો અપાવે છે, તે અધિષ્ઠા, કામ અને ધર્મ એ ત્રણ અજ્ઞાન અધિષ્ઠાને દૂર કરે છે, ગાયત્રી મનને શુદ્ધ કરે છે અને અષ્ટ સિદ્ધિઓ અપાવે છે ગાયત્રી મનુષ્યને બલવાન અને શુદ્ધિશાળી બનાવે છે અતમા, ગાયત્રી મોક્ષ (જન્મ મરણથી મુક્તિ) અપાવે છે.

સતત પૂનથી મન વિનુદ ધ્યાન છે, તેમા સદ્વિચારો સ્ફુરે છે, અને સુસંસ્કારો દૃઢ થાય છે “માણુસ જનુ વિચારે તેવો જ બને છે,” એ માનસશાસ્ત્રનો નિયમ છે જે માણુસનું મન હમેશા સારા પવિત્ર વિચારો કરે છે તે માણુસની વૃત્તિ તેની જ દલેવાય છે, તેનું ચારિત્ર્ય પણ તેનું જ માન છે જ્યારે જાપ રૂપ રૂપને મન ગાયત્રીની મૂર્તિનું ધ્યાન કરે છે તે વખતે તેના મનની વૃત્તિ પણ તદ્દાગર બની જાય છે, અને તેની અમર મન પર હમેશાની રહે છે આનું નામ ‘સંગ્રહ’ છે. જ્યારે આ દિશા વારંવાર થાય છે ત્યારે સંગ્રહો દૃઢ થાય છે અને મનની વૃત્તિ બંધાય છે અગર ટેવ પડે છે જે દિવ્યતાના વિચારો કરે છે તે મનત મનન અને ધ્યાનથી જાને જ દિવ્ય બની જાય છે. તે વખતે આલેષ અને ધ્યેય, પૂજક અને પૂજ્ય, વિચારક અને વિચાર્ય એક બની જાય છે. આનું નામ સમાધિ. એ ઉપાસનાનું રૂપ છે.

ગાયત્રી પુનઃચરણ

અહીં-ગાયત્રીમંત્રના ચોરીમં અંતરો છે, તેથી એક પુનઃચરણમાં ગાયત્રીના ચોરીમં ત્રણ વખત ગાઈને પુનઃચરણ કરવા માટે ફેરવાવવાનું છે. જે તમે ગાયત્રીમંત્ર ત્રણ વખત ગાઈને તમારે રજા ત્રણ પૂરા થતા મુધી ગાયત્રી એટલા જ વખત કરવા તેમજ આ રીતે ચતુર્થા ગાયત્રીમંત્ર આધ્યાત્મિક બીજ વાવવા માટે જોઈએ તેવા પ્રેરણા આપનાર પુનઃચરણ પૂર્ણ થઈ જાય છે.

મદાન દ્વારા આ ગાયત્રી પુનઃચરણ બહુ જોખન છે પૂના અને અન્ય જગ્યાએ એવા નાઈકો પડ્યા છે જેમણે ફેરવી, વાર ગાયત્રી પુનઃચરણ કર્યા છે એ પતિ મનને દન માનવીયતા ગાયત્રી પુનઃચરણના મંત્ર દ્વારા તેમના જીવનની ફેરવ અને મદાન દિવસ વિદ્યાપીઠની આપના તેમના ગાયત્રીમંત્ર અને ગાયત્રીમંત્રના અનુચરણે આનારી છે એમ કહીએ તો વાંધો નથી.

પ્રતિદ્વ પચાશી મંત્રના કૌં આમી વિદ્યારામે ગાયત્રીપુનઃચરણ કર્યા હતા માનાત્મને તેમને હર્ષન આપ્યા અને વરદન માગ્યા હતા તે ॥ ઉત્તરના સ્વામીએ કહ્યું, “હનિપુત્રા અત્યારે મોગ દુઃખ પડ્યો છે તેથી નોંધના દુઃખ દૂર કરવા માટે સોલનો વરસાદ વરસાવો” અને માગ્યા અમારે તમારે એનાનો વરસાદ થશે. આનો ગાયત્રીમંત્રનો પ્રભુ છે.

ચોરજ આપનાર અને પતિ માનુષ્યે દર એક પુનઃચરણની ગાયત્રી દેરીના જોઈને કહી નોંધે છે આ કથિયુગમા પચાશી માણ સોના મન અનેક જગતની અગુહિઓથી જાણે છે, તેથી તેમને એક કરતા વધારે પુનઃચરણની જરૂર રહે છે જેમ અગુહિ વધારે તેમ પુનઃચરણની વિગત જરૂર રહે છે પ્રતિદ્વ મધુમદન સ્વામીએ કહ્યું

મૈત્રના ૧૭ પુસ્તકોમાં ક્યાં હતા તેમણે પૂર્વ જન્મોમાં ૧૭ 'બ્રહ્મ
હત્યાઓ કરી હતી તેથી' આત્મા પુસ્તકોમાં ક્યાં હતા તેમને લગવાનું
ફક્ત દર્શન થયા નહિ. પરંતુ ૧૮મું પુસ્તકમાં અર્ધુ યજુ' ને તેમને
સમજાવના દર્શન થયા આ જ નિયમ ગાયત્રી પુસ્તકોને પણ લાગુ
પડે છે

ગાયત્રીજપ માટે ચૂચનાઓ

૧. પ્રતીન સમયમાં આર્ સન્નારીઓ ઉપરીત ધારણ કરતી
અને ગાયત્રીમંત્ર જપતી મનુ મદારજ આત્મી રિરદ હતા

૨. પુસ્તક પૂર્વ થયા પછી દરન કયા, અને ફેરીને પ્રમન્ન
કેવા બ્રાહ્મણો, આધુઓ તથા ગરીબ લેખિને બોળન કરાવુ

૩. જેઓ પુસ્તકો કરતા હોય તેમણે દૂધ અને ફળો આહાર
કરવો આથી મન આત્મિક અને પવિત્ર થશે.

૪. જ્યારે મોક્ષ માટે નિષ્કામ હાથે કાર્મ મંત્રનો જપ કરતા
હો ત્યારે કાર્મ જાતના વિધિનિયેષ હોતા નથી જ્યારે તમે સકામહાથે
જપ કરતા હો, કાર્મિક ફળની આગો ગળી જપ કરતા હો ત્યારે જ
વિધિનિયેષ પાળવાના હોય છે.

૫. જે ગંગાતટે અશ્વત્થ વૃક્ષ નીચે અથવા પશ્ચિમ નીચે ગાયત્રી
પુસ્તકો કરે તે જન્મી મંત્રચિદ્રિ થાય છે

૬. જે રોજ ગાયત્રી મંત્રના ૪૦૦ જપ કરે તે આર્ પુસ્તકો
૧ વર્ષ ૭ માસ અને ૭૫ દિવસમાં પૂર થાય જે તમે
જે જપ જગાં થીમે કરે તે ૪૦૦૦ જપને રોજ ૧૦ કલાક લાગે
પરંતુ જે સુધી રોજ આત્મા જપ કરતા જ નેહિએ

૭. પુસ્તકો કરતા હો ત્યારે કડક અધર્ય પાળવું નેહિએ
તે તમને ગાયત્રી દર્શન સહેનાઈથી થશે જે વેદિક કડક અધર્ય ન

પાળી શકે તેમજે થોડાક સવન ગાખવો જોઈએ આ બીજી શા છે
૮ પુરુષશ્ચ વખતે અખડ નૌન રાખસારી ધત્તો દાવદો થાય
છે જે લોકો અખડ મૌન ન ગખી શકે તેમજે મહિતામા એ
સખાદ અગર નિવારે મૌન નાખવું

૯ જે લોકો પુનઃ લા દુન્યા દોષ તેમજે ગાત્રી અખ્યા પૂરી
ન થાય ત્યાં મુધી આસનધર્મી ડીડુ નહિ તેમ આમન રસવુ
પૂ નરિ.

૧૦ સખ્યાની ગણતરી માગથી આગળીઓરી અગર ધડિયા
ળથી કરી એ દસાખા તમે કેના જપ ૫૧ શો ને એખાર
ગળો-વારો કે તમે એક કનાકમા મારનીના ૪૦૦ જપ પૂરા થાય
ધડિયાળ વડે ગણતરી કરવાથી ત્યારે એખાતના ન્દી શકે છે

૧૧ સવાર, ખપોર અને સાજ એમ ત્રણ વાર ખ્યાન માટે
ગાયત્રીના નગ પ્રકારનાં ચિત્રો હોય છે એ ત્રણ ચિત્રો ગીતા એમ
ગોદખપુરમાંથી મળી શકે છે કેના આખો નિસ પચમુખી ગાય
ત્રીનું જ ખ્યાન કરે ■

અરનરણી

ખરેખર આ જપુ બૃનમાન ગાયત્રી છે રાણી ગાયત્રી છે
વાણીથી આ જગતનું રક્ષણ થાય છે તે ગયત્રી ખરેખર પૃથ્વી છે
ગારત્રીને ચાર પાદ અને ૭ લક્ષ્મી છે ભૂત માત્ર ગાયત્રીનો મહિમા
છે એ ગાયત્રી રૂપ શ્રદ્ધા ખરેખર માનવજાતની આત્મબાળુ રહેલું
આકાશ છે

(જન્મોચ્છ ૭૫૦ અંક ૩ ખંડ ૧૨)

ખરેખર પુરુષ એ યજ્ઞ છે તેના જીવનનાં પ્રથમ ૨૪ વર્ષોને
પ્રાત સવન કહે છે ગાયત્રીમાં ૨૪ અક્ષરો છે ગાયત્રી વડે પ્રાતવિધિ
થાય ■

(જન્મોચ્છ ૭૫૦, અંક ૩, ખંડ ૧૬)

ઉપસંહાર

અંતમાં મારે એટલું જ કહેવાનું છે કે ગાયત્રી જપથી ગાયત્રી દેવીના દર્શન થાય છે અને છેવટે અદ્વૈત જગતની પ્રાપ્તિ અથવા એકતા (તન્મયતા, તત્ત્વીયતા, તદ્ભૂતા, તદાકારતા) પ્રાપ્ત થાય છે, અને આરંભમાં જે સાધકે ગાયત્રીને પ્રકાશ માટે પ્રાર્થના કરી હતી તે હવે ઉપાસમાં આવી જાય છે કે, “જે પ્રકાશનો પ્રકાશ જુદાં પ્રકાશ આપે છે તે ‘હું’ છું.”

વેદોની ધન્ય માતા ગાયત્રી આપણને સાચી સમજ, વિશુદ્ધ જીવિ, સમચરિત્ર અને અદ્વિતિય આપે. તે આપણા બધાં કાર્યોને દોરે. તે વાત્સલ્ય મરણના સાસાન્નિક ચક્રમાંથી આપણને મુક્ત કરે. આ વિશ્વની ઉન્નાદિત્રી ગાયત્રીનો જન્મ હો. !

૬. ધ્યાન કેવી રીતે કરવું.

પ્રથમ, પ્રભુના ચરણકમળમાં નમારુ મન ઝિયર કરો પછી તેમના પીનાબર પર મન જવા દો. પછી, શ્રીવત્સ, હાતીપરના કૌસુભ પર, દ્વાયનાં બાણ બંધ, કાનનાં કુંડળ, અને મસ્તકનાં મુકુટ પર ધ્યાન દેશો. ‘પછી, તેમના ચાર હાથમાંનાં જાળ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ પર અને છેવટે ચરણ પર આવો. આ પ્રમાણે વારંવાર કરો. તેમના ચુએાનું પદ્ય ધ્યાન કરો. આ પ્રમાણે કૃષ્ણ, રામ કે સિતનું ધ્યાન કરો.

એકવાર ઉદ્ધવે પૂછ્યું “પ્રભો, લોકને આપના ક્યા રૂપનું અને ક્યા વિધિથી ધ્યાન કરવું તે મને અપૂર્ણ રીતે સમજાવો.” તેના ઉત્તરમાં શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું. “જલુ જોયા નહિ તેમ જલુ નીચા નહિ એવા આસન પર મુખેથી બેસીને, ભેંડાંય શરીર પાસે સ્થિર રાખીને, દહિને બહાર જતી અટકાવો. (નાકના ટેંચા પર દહિને સ્થિર કરો.) આસનો દેચક અને પૂરક કરી પ્રાણાયામ કરો. ઈન્દ્રિયો પર ‘સંયમ

રાખો રેચડ નો પૂરક એમ બંને રખેને જોમનો સગલ જલ ભમિ
પૂરેડ ચાનુ રાખો

રોજ મનાર, બપોર અને ચાલ એમ ત્રણ વાર આ પ્રક્રિયા
ચાનુ ગળતાથી એક મહિનાના શ્વાસ હિપ્પ પૂરેપૂરું મધમ ન્હારી
વગેરે હલકા ખીલેલા મગિના ન્યામનની કલ્પના કરો, અને ત્યા
થોડા રથને સર્વ, ચદ અને નિનિ એમ ત્રણ પ્રકારની રૂપના કરો.
તમારુ મન ત્યા એકાગ્ર રો, અને ત્યા નમક પગ નાન, બચનાથી
બેના મારા રચકની કલ્પના કરો મારુ મુખ તમનુ જ અને મુવળ
કુળથી જગજગે છે મારી પ્રેમ મુદર અને મેલસ્યામ છે મે રચક
સંકેદ વસ્ત્ર પહેરેલુ છે, વસ્ત્ર રથન પર ઓરસ અને લાડી વિરાળેલા
છે મારા ચાર હાથમા શામ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મ ધારણ કરેલા છે
છે મારા ચરણુ રત્નોથી પ્રકારો છે મુગ્ધ, કૌતુહલ, મેખના અને
બાનુમલ વગેરે આબુષંગે શીખી રહ્યા છે અને જાકો તરફ અનુમત
દ્રષ્ટિ કરેલી છે

અથમ, તમારી કલ્પના મારા સ્વમ અરૂપ પર, પ્રત્યેક અંગ પર
ફરી મળે, અને તે પર સ્થિર થવી જોઈએ જેથી બીજા કશા તરફ ધ્યાન
જાય નહિ. આ રીતે તમારુ મુખ ન્હારે થીરે પ્રસન્ન અને આનંદિત
થશે. ત્યારે મન બધા બાલ પદાર્થોથી અવિષ્કાર થઈ જાય અને ખાતા,
ધ્યાન તથા પ્રેમ એકતા અનુભવશે, ત્યારે જેમ સ્ફુનિગ અગ્નિમા
લીન થઈ જાય છે તેમ તે વૃત્તિવાચકમાં આવી મારામાં લીન થઈ
જશે. આ સમાધિ વારવાર પ્રાપ્ત થવાથી તે બેદનને બરાબરી મુક્ત
થઈ સંપૂર્ણ શીતિને પામશે”

■ માનસિકપૂજા

મુખ, ચદન વગેરેથી મૂર્તિની પૂજા કરવા કરતા માનસિક પૂજા
વધારે સારી છે. જ્યુ અરભવા તો મૂર્તિની પૂજા વધારે સારી છે

જ્યારે એમાં પ્રગતિ થાય ત્યાં સુધી માનસિક પૂજન કરી શ્રી ગદગ-
ચાર્ણે “ કાલમા ત્વ મિચ્છા વતિ એ સ્થાનમાં દર્શાવેલી માનસિક પૂજન
અરમ છે એ સ્થાન એટલે જ્યાં અને પૂજના આરંભ કરના પડેના
જ્ઞાનપૂર્વક મનમાં જોડે માનસિક પૂજનમાં દેવને માનસિક પુજન,
અર્ચન, આચરણીય ચરણ, રમ્ય અનંત નિવેશ વગેરે અર્પણ કર
વાના હોય તે ભગવાન અર્ચ અર્ચનની મીઠામધ્ય કોની પૂજના
બીજીની માનસિક પૂજનથી વધાર ઉપર થયા હતા,

૮. અનુદાન

જ્યારે નવરાત્ર મને ત્યારે ધરમાં અગર તે જલકેશ કે પ્રસાદમાં
ગંગા દિનારે કે યમુના તો, અનુદાન ને તે વખતે દુધાદાન અને
દનાદાર દરી, ઓળખાણ સાથે કરેલા જલ કરેલા આથા તમને અદ્ભુત
કેળ પ્રાપ્ત થશે—જેમની વિશુદ્ધિ અને ભગવદ્દર્શન એ આ પ્રમાણે
૭ માસ સુધી તમે કરી શકા તો તે સૌથી સરસ છે અને અધ્યાત્મ
શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય તો એનામાં સૌ પ્રખર સધના કરની
અત્યંત આનંદક છે

૯ ભક્તિનો કેમ વિકાસ કરવો.

ભક્તિનો વિકાસ કરના ખરે આ ૭ સાધનો છે સાધુ-સન્તા
અને સન્યાસીઓની મેવા અજુગા નામનો જપ સત્સંગ, હરિકીર્તન
રાનામણ અથવા બીજાનું સ્મરણ, વ્રતવન, પદરપૂર, ચિત્રકૃત, અયોધ્યા
અથવા કોઈ યાત્રાના યજ્ઞમાં રહેવું તે. વળી, નીચેના નવપ્રકારે
(નવવા) ભક્તિનો વિકાસ થઈ શકે છે,

‘મુરખ’ કીર્તન’ વિષે માર્ગ પાલમેવનમ્ ।

મર્ચને વંદન દાત્વ’ તત્કાલા મનિવેદનમ્ ॥

“ ભગવાનના નામનું શરણુ કીર્તન, અરણ્ય, પાદપૂજન, અર્ચન,
વંદન, સેવા, સખ્ય અને આત્મનિવેદન ”

ઉપરના છેલ્લા એ શ્લોકો ખાસ નમસ્કરના છે. તેમાં કૃષ્ણ ભગવાનના સમગ્ર ઉપદેશનો સાર આવી ગયો છે. જે કોઈ એ પ્રમાણે ધનન છવે તો પોતાનું બ્યેવ જગદી સાધી શકે છે, એમાં જરાયે સંદેહ નથી.

આત્મમર્પણ સમગ્ર, સૂતે નિ સંકોચ જોઈએ, તેમાં મનઃ કામના હોવી ન જોઈએ, શીરાં કહે છે—

“મેરે તો ગિરધર ગોપાલ, ફસડે ન કોઈ” એમાં સંપૂર્ણ આત્મનિવેદન છે

સાચો ભક્ત ભગવાન પામે મુક્તિ પણ માગતો નથી. જ્યાં મુઠ્ઠી લેદળતા એમ ખુશમાં મુક્તિ માટેની ઝંખના રહી હોય છે ત્યાં સુધી તે ભગવાનનો સાચો ભક્ત નથી. જો કે મુક્તિની ઈચ્છા સાર્વિક છે. છતાં પણ તે મુક્તિનો તો દાસ બને છે. આથી તે અર્થાત્ છે અને પ્રભુનો ભક્ત નથી. તેણે હલુ મુઠ્ઠી સમગ્ર અને નિ સંકોચ આત્મનિવેદન કરેલું નથી મુક્તિની ઈચ્છા કરવી એ દંભ છે જ્યારે ભક્ત સંપૂર્ણ રીતે જાણે છે કે ભગવાન પ્રેમ અને બ્યાના સાગર છે ત્યારે તે ભગવાન પામે શું માગી શકે ?

સાચો ભક્ત કદિ પણ ભગવાન સામે દરિયાદ કરતો નથી. કાચો ભક્ત દુ ખમાં અપરાધ ત્યારે ભગવાનની નિન્દા કરે છે તે એમ કહે છે કે—“મેં રૂપ લાખ જપ કર્યાં છે હું રોજ ભાગવતનું પારાયણ કરું છું. છતાં ભગવાન મારા પર પ્રવૃત્ત થતા નથી તેણે મારાં દુ ખો દૂર કર્યાં નથી ઈશ્વર અધ છે. તેણે મારી પ્રાર્થના સાંભળી નથી. કૃષ્ણ ભગવાન કેવો નિષ્કુર હું ? મારી અદા તેના પરથી જોડી ગય છે.”

સાચો ભક્ત દુ ખમાં અને દરિદ્રતામાં રહે છે. તે દુ ખ અને સોકને આવકારે છે, જોયી તે કશું વાગ પણ ભગવાનને જુલો ન ગય.

તે સર્વથા એમ જ માને ॥ કે ભગવાન જે કાંઈ કરે છે તે તેના બદા માટે જ છે કેના દેરીએ થાકુળની મુનિ કરી હતી કે—“હે ભગવાન, મને હ મેલાં દુ ખ આપજે, જેથી હ તારુ રનગ્ન કરી કરુ ”

જગન્નાથપુરીમા એક સાધુ દના જેમજે શ્રીધરિને સંપૂર્ણ આત્મ સમર્પણ કર્યું હતું તેમને મગ્નનો થા થયો હતો તે કેવળ નિરાધાર થઈ ગયા ભગવાને મેવન્ના રૂપમાં તેમની મદિનાએ મુખી મેવા કરી પ્રાન્ધનો નિપમ આચૂક છે તેમાથા કાઈ જગી સહે નરિ એ બક્ષ પોતાનુ પ્રાર્થ્ય અદી જ પૂરેપૂર ભોગરી લે જેથી તેને પુનર્જન્મ ન થાય એવી ભગવાનની યોજના હતી તેથી સહને જાણા સમય મુખી દુ ખ ભોગવ્યુ અને ભગવાને જાતે તેની સેવા કરી ભગવાનની કેતી બધી દયા છે તે જુઓ ! જે બક્ષ તેને આત્મસમર્પણ કરે છે તેનો તે શસ બની જાય છે

આત્મનિવેદન એલે જ જગન્નાથ જઈને જેમવાનુ નથી કે બધી પ્રતિષ્ઠા બધ કરવાની નથી કેના આગસ કેમુરનીને આત્મનિવેદન કહે છે પણ એ વાક્ય જૂન છે, જે જોઈએ છે તે અતરણ સમર્પણ છે અદના અને ઈન્ડા નિમૂળી થવા જોઈએ તો જ ખરેખરુ સમર્પણ થઈ શકે જે રાજગી પ્રકૃતિ હોય છે તે સમર્પણ કરી શક્તી નથી તે જણાં હોય છે તેની હલકી પ્રતિષ્ઠા વારવાર માયુ બીનુ કરે છે, ને હમ્બાઓનુ પુનરુત્થાન થાય છે ચોરોક વખત ઈન્ડાઓ દખાઈ જાય, પણ તે હરીયા મેવડ જોરથી ઉછળી આવે છે આ હમ્બાઓમા માણસ આમ તેમ ઓનાં ખાય છે ભગવાનની યોજનામા સંપૂર્ણ મદા રાખે અને તેની ઈન્ડાઓને મર્યા આધીન થાઓ તો તમારી બધી ચિલાઓ અને બધા દુ ખો સમી જશે.

પ્રદુપાદનુ સમર્પણ આી બદા તો જુઓ ! તેજે પ્રબુચરજે સંપૂર્ણ આત્મસમર્પણ કર્યું હતુ તેના મનમા ભગવાન સિવાય બીજા કાઈ

વિચારો હતા જ નહિ. તેથી તેના પિતા હિરણ્યકશિપુએ તેના માથે અનેક ધાતનાઓ નાખી પણ ભગવાનના અનુગ્રહથી તેને કંઈ આંચ આવી નહિ. તેને પર્વત પરથી નીચે ગમગમ્યો, લાંથીના પગ તળે ચગદાવ્યો, તેને ઝેર પીવડાવ્યું, દાઝપગ બાંધી તેને સમુદ્રમાં નાખવામાં આવ્યો. તેના પર સર્પો નાખવામાં આવ્યા, તેના નાકમાં ઝંરી વાધુ ભગવામાં આવ્યા, તેને અગ્નિમાં નાખવામાં આવ્યો, તેને ઠગઠગી તેવની કઠામાં નાખવામાં આવ્યો, છતાં પણ નારાપણુ પરથી તેની શ્રદ્ધા જરા પણ ડગી નહિ. તેની શ્રદ્ધા પર હંમેશાં નારાપણુનો જપ આપુ જ હતો. હૈંદ ભક્તની આવી શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ.

હવેકી વૃત્તિઓ અને ખોટી ટેવો પૂરેપૂરી દૂર થવી જોઈએ, અને તો જ આત્મનિવેદન સંપૂર્ણ થાય. યોગનાઓ અને તકો કરેલા નહિ. જે તે કાંઈ ઓછું છે? મન અને બુદ્ધિને અંધમથા રાખો. તમારા મન અને હૃદયો દ્વારા ભગવદ્દિગ્દેશ અને ભગવદનુગ્રહને કામ કરવા દે. શાંત રહો. ભગવાનના અનુગ્રહ અને પ્રેમને પિંજરો અને દિવ્ય આનંદનો અનુભવ કરો.

ઉત્કટતાથી પ્રભુની પ્રાર્થના કરો “હે ભગવન! પ્રતોભનોત્તે સામનો કરવા માટે, મારી હન્દ્રિયો અને હૃદયની વૃત્તિઓ પર સંયમ રાખવા માટે, મારી જૂની દુષ્ટ ટેવો ટાળવા માટે તથા આત્મસમર્પણ સંપૂર્ણ અને સાચું કરવા માટે, ઈન્દ્રિયશક્તિ મજબૂત બનાવો. મારા મૂંઝવણના સિંહાસન પર નિરાંતે ત્યાંથી લાલુબ પણ જરૂરી નહિ મારાં શરીર મન અને હૃદયોને આપણું વાજન બનાવો. તારામાં હંમેશાં મારો નિવાસ થાય એવો મને લાયક બનાવ.”

કર્તાએ અને જ્ઞાતદારીના બંધ જ ખ્યાલ છોડી દો. ભગવદ્દિગ્દેશને સંપૂર્ણ રીતે આધીન થાઓ. આત્મનિવેદનનું આ જ રહસ્ય છે. આ રીતે તમે બીજકુલ બદલાઈ જશો. આ કિન્નત અંધરમાંથી વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. તમારામાં દિવ્ય તેજ ગમકર્ણ અંધરમાં સુખ, શાંતિ

અને આનંદમાં તમે તરંગો થઈ જાઓ નમાડુ તનુ વ્યક્તિત્વ મટી
જાશે નમારા વ્યક્તિત્વનું પ્રજ્વળિત પ્રભુની પ્રદક્ષિણામાં ભગી જન નમાગમાં
લિધ્ય તે જ જગ શે અજ્ઞાન હવે ગચ્છુ જ નથી એમ ખજોડ એવું
અમન લિપ્તન અનુભવે કે જોમાં નિહા કે ભજને રા ૧૨ અમને
ભૂખ કે નગનન ન્યાન નથી પ્રભુ ૥ તેજમાં ઝાડ્યો પ્રભો, રિશ્વનાથ !
ચાહે બાપુ જાનિ અને આનંદ પાથરો !

૧૧. વિચારોની પશ્ચાદ્ભૂમિ

એક માણસની રિચારેની પચાહનુભિમા ધન હોય છે તેનું મન
હમેશા નિતેરી પગ ચોરિનું હોય છે મેઝા તેના ખાનામા એક
લાખમાથી મે ત્યાખ કેન થાય તેના જ રિચારે જો મેળનાઓ તે
ધનેા હોય છે એ જુવાનના મનની પચાહનુભિમા તેની સ્ત્રી હેય
છે રાખના મનની પચાહનુભિમા દીઝી દસઓ અને દસખાનુ
હોય છે રનીના મનમા હમેશા અમીનો અદાનો અને ત્યાપાધીરોના
નિશુર્યા હોય છે એક મનાનડીના રિચારે તેના પુત્ર-પૌત્રો માટે
હોય છે જગતના ધણાખરા લોકો રામદેવના જ રિચારે કરતા હોય
છે અને આ જ રિચારે તેમના મનની પચાહનુભિ હોય છે

મન તેની પદ્માદ્ભૂમિકામાં જશે અને ભગવાન કૃષ્ણની પ્રતિમાનું ચિંતન કરશે. શ્વાનમાં પણ ભગવાન કૃષ્ણનાં જ દર્શન થશે. જેમ જેમ તંત્રાગ્રી સાધના વધારે હટ થતી જશે તેમ તેમ મનમાનસિક પ્રતિમાનું ચિંતન વધારે સ્પષ્ટ થતું જશે. કચેરીના કામમાં પણ હર ક્ષણે બે મિતીટ આખો ગીચી દે અને ભગવાન કૃષ્ણનાં વ્યક્તિનું ચિંતન કરે અને 'ઓમ્ નમો ભગવતે વાસુદેવાય' એ મંત્રનો જપ કરે આ મરસ દેવ છે, અને નહર સાધના છે. આથી મનની સ્થિતિ શાંત રહેશે, અને એકાગ્રતાથી તમે વધારે કામ કરી શકશો.

સદ્દેશાત્માં હદાય મન આગળ અમમ્ જીવી નહિ આવી શકે. તમે મુખાગવિન્દુનું ચિંતન કરશો, તો હાથપગ મનમાંથી જતા રહેશે. જે ચરણ્ડમળાનું ચિંતન કરશો તો મુખનું પ્લાન જતું રહેશે. પરંતુ મનન સાધનાથી મન આગળ એક આખી સ્પષ્ટ જીવી તરી આવશે.

મનનું એક કિરાણું પદાર્થ તરફ જાય છે અને મનને તત્પદાર્થમય બનાવી દે છે. જ્યારે સાધક ભગવાન કૃષ્ણના અથવા ગામના ન્વરૂપનું ચિંતન, અતિનિહન તેવની ધાત્ર માટે એકાગ્રતાથી કરે છે ત્યારે તેનું મન તે સ્વરૂપમય બની જાય છે. આ જીવી મન ઉપર અમુક એકાગ્રતા હાથ પાડે છે, આને આપણે સંસ્કાર જીવે ગીવે જે આ સંસ્કાર વારંવાર પડતા રહે તો મનમાં એક દેર નિધાન છે આદર્શ માટે જ સાધકને દોષી પણ મંત્રના સાખો જપ કરવાનું કહેવામાં આવે છે. માણસ પોતાના મનને મારું અગર ખગળ બનાવી શકે છે, અને તેનો આધાર તે મનને જે જોગક આપે છે તે પર રહે છે. દરેક વિચાર મગજની સપાટી પર અમુક એકાગ્રતા કેન્દ્રમાં કર્યા જ કરે છે.

તેથી સતત પ્રયત્ન કરીને વિચારોની એક આસ્તિક પદ્માદ્ભૂમિ તૈયાર કરવાની જરૂર છે. નહિ તો, મન જૂના ચીજે દોડી જશે અને દુન્યવી વિચારો કર્યા કરશે. માટે સાધક વારંવાર મનને તેની સાત્ત્વિક ભૂમિકામાં લાવવાની જરૂર છે. સદ્દેશાત્માં આ ખેંચા-ખેંચ જરા

કૃષ્ણ પ્રસાદ, પરંતુ આગળ જ્યાં મન તેની સાત્ત્વિક બુદ્ધિગ્રામા યાત્રિથી
બેસી જાય

૧૭. ભગવાનનાં દર્શન કેમ કરના

ભગવાનના સાખર નવરૂપને ઈન્દ્રિય, અક્ષના, દર્શિ, જોહાવાદ,
સ્વર્ગીય પિના સુખ, શિવ વગેરે કહે છે

નિરાકાર નવરૂપને વેદાન્તીઓ 'અચ કહે છે, દર્શન રહે-સર
' અગમ્ય કહે છે, ચોપનહોર 'ઈન્દ્રિય' (Widya) કહે છે,

'સ્થિતે આ તેને પદાર્થ' (Substance) કહે છે

ધર્મ એટલે ઈન્દ્રિય ને જાગવાનો અને ભાવવાનો અભાવ્ય માર્ગ
છે એ વાતવિવા કે વચાની વસ્તુ નથી એ આત્માનો સાદાત્માર છે
એ મનમાની નિગૂઢ અભિનાયાનુ પગિગ્રામ છે

તેથી ધર્મને જીવનની એક અમૂલ્ય ચીજ સમજો અને તેના
સાક્ષાત્કાર માટે જીવનની મરેકે સકુનો ઉપયોગ કરો ધર્મ વિનાનું
જીવન એ મરણ છે

દમેશા સદ્ગુણી થાઓ સદ્ગુણના મૂળભાથી જરા પણ ચળશે નહિ. તમે પ્રામાણિક અને સદ્ગુણી જીવન જીવવા માટે જન્મ મારણ કર્યો છે સદ્ગુણથી જ સત્યની પ્રતિષ્ઠા થાય છે, નિજાનાં થાઓ નિર્વાપ થતો સત્યનું આચરણ કરે અને તેનો પ્રચાર કરે

જે મનુષ્ય સત્ય બોલે છે, જે દયાળુ અને હૃદય છે, જે ક્ષમા અને શાંતિ રાખે છે, જે દેહ, લેશ અને ભયથી મુક્ત છે, જે નિર્દોષ અને પ્રેમાળ છે તે ખરેખર ઈશ્વર સ્વરૂપ છે તે જ મારે પ્રાપ્ત છે જેઓ આથી વિન્ન છે તે શૂદ્ર છે

જો તમારામાં નમ્રતા નહિ હોય, જો તમે સંપૂર્ણ આત્મસમર્પણ ન કરી શકો તો તમે જગરાગનો અનુચ્છ ગ્રી રીતે મેળવી શકો ? તમારું દિલ શેમા જ એ તમે નજો તે કરતા જગવાન વખાને સારી રીતે જાણે છે તેની ઈચ્છાને સંપૂર્ણ રીતે આધીન થવું એ મદિરામાં જવું, થટ વગાડવો તથા બીજી ક્રિયાઓ કરવા કરતા ઉચ્ચતર ભક્તિ છે પ્રભુને તમારો બાજી ડોળ બોધિતો નથી તેને તમારું હૃદય જોડે છે ખરા અત્યંત આશુથી કહે છે — “ પ્રભો, તારી ઈચ્છા બનવાન છે હું તારો છું આ મધુ નારુ છે ” આવ્યા બંને પ્રેમથી અનુપાત રે એકાનમા ભક્તિપૂર્વક રે અનુથી તમારું વસ્ત્ર નીજવા દે

આખો બધ કરો (શરીર, સંસાર અને જાતની) વાસનાઓનો નાશ રે મનને અત્યંત બનાવો મનુષ્ય કુળી જન્મે અમરતનું અમૃત પીઓ

જે જગરાગ પશુનો સાચો બન્યો છે તે આખા જગતમાં ફક્ત જ જુઓ છે તેને ચોર-દિ વિવદન પ્રાપ્ત થયેલી છે

તમે જગતથી બચો કે એમ માનવું એ કેવળ મૂર્ખતા છે તમે બધા સાથે એકરૂપ છો કોઈને ઈર્ષા સ્વારી તમે તમારી જાતને

ઈતિ રા ડા કેઈને ન માર્યા તમે તમારી જાનને ચાકું છે એમતા
જીવન ને મિત્રના મરણ છે

નિયો! ત્રણ દાન કરનાં એ બહુ ઘણું નથી મનુષ્યે પ્રસન્ન
કરના એ પણ ૧૦૦ ઘણું નથી તે બધે જ છે તે તમારા ભવમાં
બેઠેનો છે દમ્ભેમાં તેનું ચિંતન (સામગ્ર સચુ ૧) પ્રેર ઉત્કળતાથી
આર્થ ૥ પ્રેર 'કે ભગવાનનાં આરા પર દયા કરે આરા નિય ચતુ
બોનો તમારું વિશ્વરૂપ સર્જન મો ગમેલો ભક્તો તને પતિનપારન ભક્ત
વત્સલ અને દીનદયાળુ મહે છે હે દયાસાગર! જેમ પરી પોતાના બચ્ચાને
પાપ તમે રક્ષે છે તેમ તું મારું રક્ષણ કર

૧૩ ભગવાનનાં શરણે જાય હો!

ઓમ્ જગત્પતિ જગદ્ગુરુ ત્રિપુરારિ (ત્રિપુર-અકતા, કામ
કાંધ), ઉમાપતિ ગૌરીશંકર ગંગાધર જ્યોતિર્મય ચિત્તાનંદમય રોગી
શ્વર જ્ઞાનાભુષ એવા ભગવાન સિત્તે કૃ એ દાસ જોડી નમસ્કાર મુ
છું તેમના બીજા ચો ક નામ આ રવા મહાદેવ મહા હર સ્વા
ધિવ રુ મનપાત્રિ મેરવ ઉમા મહેશ્વર નીનકદ દિનોચન ત્ર્યમ્બક
વિશ્વનાથ ચ શેખર અધનારીશ્વર મહેશ્વર નીનનોદિત પરમશિવ
દિગ્ગજ દિલ્લામૃતિ વગેરે.

ભગવાન ને દયાળુ છે! તે કેના પ્રેમાળ છે! તે પોતાના
ભક્તોની ખોપરીઓની માળ પોતાના ગળામાં નામે છે તે ત્યાગ
દયા પ્રેમ અને જ્ઞાનની મૃતિ છે તે સદાચર છે એમ મહેવુ બૂન
ભરેલું છે વરતુન ભગવાન શિવ ઉપાદક છે જ્યારે એક જ મર્મા
માણસનું શરીર રોગ જરા કે બીજા કાર્ષક ગમે વિકાસ મટે અરોગ્ય
બની જાય ત્યારે તે જર્જર ગરીર નહીં ને છે આ તેન બ ને નૂતન
તન્દુરસ્ત સક્તિશાળી શરીર આપી તેને વિકાસ આપવા અમારે છે તે
બધા મનુષ્યોને જ નહીંથી પોતાના અરણ્યકમ ૧ નજીક લાવવા ઈચ્છે છે

સ્વાધિયાન, મહિપુર, અનાકન વિગ્રહ અને આજ્ઞા એ ભિન્ન ભિન્ન યજ્ઞોર્માથી બને છે જઈ મન્તકર્મા આવેના સંદસાર ક્રમબાં રિયત થયેલા ભગવાન શિવ સાથે જોડે છે તેઓ ત્યાં શિવ-જ્ઞાન-અમૃત પીએ છે માને અમૃતસાર કહે છે જ્યાં સમિતિ થિવ સાથે જોડાય છે ત્યાં યોગી પૂર્ણ તેજનો અનુભવ કરે છે

ભગવાન શિવ એ જ્યનુ સદાતઃ સ્વરૂપ ■ તમેગુણુ પ્રવાન માયાથી પરિવેષિત રહેતા જ્યનો અર તે ભગવાન શિવ તે સર્વ ત્યાં ઈશ્વર ત્યાં રામમા રહે છે તે જનો બહાર છે પાર્વતી કાળી કે દુર્ગા તિત શિવ એ નિર્જલ જ્યન છે માયા (પાર્વતી) સંવિત તે સગા મનુષ્યની ભક્તેની પૂજા સ્વાધાર છે ગામભક્તોએ પણ ભગવાન શિવની ભક્તિ રી પ્રખ્યાત ગમેચ મ્હાં રામચ દ્રે પોતે ભગવાન શિવની આરાધના કરી કાળી ભગવાન શિવ એ શિવર યોગી નોકા ॥ ભગવાન છે

તેમના જન્મગુ નાથનાં દેતુ નિશ્ચય એ સન્ન, રજ જ્યને તમેગુણુ પ્રવી છે એ તેમનુ અધિરાજ્યનુ ચિન્ન છે આ નિગુણુ વડે તે જગત્તુ નાજ્ય ચનારે છે તેમના નાથ કાથમા ગુરુતુ અર શબ્દ મનુ પ્રવી છે એઓમ્ સ્વરૂપ છે જ્યોર્માથી જમી બાપાઓ નીચેની છે હમના ના માથી તેમને મન્મુત બાપા રવી

તમના મન્મુ પ લો બી ૧ ૥ મન્મુ દશાવે છે કે તે જો પોતાના ના પ પૂરે છે અન્ન તરોરે છે તેની જલ્દામા ગમી પ્રવાન અમૃતવરો ૫ ૧ ૥ છે ત્યાં એ ગતિ (અભિમાન) નો જ્ઞાન છે તેમને પન્મુ ગમ્યર્મ દશાવ છે કે તેમને અભિમાનને મન્મુ રાખ્યું છે વાધ મે મન્મુસના દશાવે છે જ્યનાર્મ ૫૦ તેમનુ આસન દશાવે છે કે તમને મન્મુસના ૫ રિયત મેગવેતા છે તેમને જો દાથર્મ મન્મુ કા બ મન્મુ છે તનો અર્મ એ છે ૫ તેમને

મનની ચચળતા બહાર કાઢી નાખી છે જેમ મુગ એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જલ્દી દોડી જાય છે, તેમ મન પણ એક પદાર્થ પરથી બીજા પદાર્થ પર દોડી જાય છે તેમણે ગળામાં પહેરેલાં સર્પો શાન અને અનતતા દર્શાવે છે મર્પો ધણા લાંબા સમય સુધી જીવે છે તે ત્રિનોયન છે—તેમને બે નેત્રની વચ્ચે કપાળમાં ત્રીજું નેત્ર છે જે શાનનું નેત્ર છે શિવચિત્રની સામે આવેલો નન્દી પ્રણવ (ઓમ્મર)નો ઘોલક છે નિગ અદૈતનું પ્રતીક છે—તે ‘एकमेवाद्वितीयम्’ ‘હું એક અને અદ્વિતીય છું’ એમ દર્શાવે છે જેમ મનુષ્ય માયા પર દ્રાવ્ય બની શકે તર્જની બાંધી મરી જાય છે તેમ

કલાસ પર્વત દિવેન્દ્રના આરોહણ છે અને તેની મધ્યમાં એક મુદ્ર કાતરેનું, સુશોભિત શિખર આવેલું છે જે હમેશાં ચિત બગરની ઢાંચેનું રહે છે એ સમુદ્રની અપાંગીથી ૨૦૮૮૦ કી. જોડે છે કેટલાક તેની જાંઘાઈ ૨૨૦૨૮ કી. છે એમ ગણે છે આ શિખર કુ તી રીતે એક વિરાટ શિવચિત્રના આકાશમાં જ છે દ્વરથી જ ભગવાન શિવના સ્વરૂપ તરીકે તેની પૂજા કરવામાં આવે છે ત્યાં મન્નિ નથી પૂજારી નથી તેમ નિત્યપૂજા પણ નથી મને ૨૦ મી જુનાઈ ૧૮૭૧ના દિવસે ભગવાન શિવની કૃપાથી કેનાસના દેશન થયા હતા હાં ના દાહતા નામ શિખરના પા મુદ્રો પહેલ્યો હતો ત્યાં સિદ્ધુ નદીનું મૂળ છે એ હરન એનું જાણુ ચિત્રમય નેત્ર છે અને અશ્વમયાની નામે તેનું છે, કેનાસની પરિક્રમામાં મૌઘા પ્રથમ વિરામ તિલ્હિગમ આગમથી ઉપર ચંબાલ હાં છે ત્યાં કેનામ શિખરના પાળાના ભાગમાં પાંચના પાળામાં એ નાનકડાં જરા ૨ સિદ્ધુની નીચે છે ચિત્રમાં આપણે જોઈએ છીએ કે કિન્ની જાળામાંથી ગયા ની જ છે પણ ખરી રીતે તો શિવના મન્ન મા (૧૯ સમ્પાદ્યો) સિદ્ધુ નદી નીચે છે કેનાસની પરિક્રમા ૭૦ માઈલની છે અને ૧ મળતા ૪૫૫ દિવસ લાગે છે તેના માગમાં દિખ્યાત પવિત્ર ગૌરી ૫૩ આવે છે જેના પાંચ દર્શન બગર

ચીજોતો દોષ છે તે તમારે કુના જ્ઞાન મુજુ, દોષ તો તે બંદ
આગીને મુજાનુ દોષ છે

ભગવાન સિત્તાં ચાર જ્યોતિર્નિજો નીમે પ્રમાણે છે

૧ ગુજાતમા એતનાથ

૨ તિદુપનિ પામે જી ૧૧ પરંત પઞ મલિનમુજુન

૩ હિજ્જોતમા મદા ૧૧

૪ નમંદાતે અમયેશ્વરમાં એમ્પરેશ્વર

૫ ગયા (પરણા) પામે એતનાથ

૬ દક્ષિણ દિશમા નાગનાથ

૭ ગદનાત પ્રાતમા દિમાતથમા કેતારનાથ

૮ નાસિમ પામે ગોદાવરીના મૂખ આગળે અબકેશ્વર

૯ રામનદ પ્રાતમા ગમેશ્વર

૧૦ પુના પામે બીમાગ મર

૧૧ બનારસમા વિશ્વનાથ,

૧૨ મ્યુદેશ્વર મૂ-એશ્વર (ગોમર્થ)

તે પ્રત્યુષ દિવસમાં મે રખન આ જ્યોતિર્નિજોનુ સ્મરણુ મર
તો તેના સાન જન્મના પાપ જાળી જાય છે દક્ષિણ દિશમા પ્રાસ
પ્રાતમા વિષ્ણુના પાસે ચિત્તનિજો છે તે વચ્ચમનામૂલના ઘોતક છે

૧ તાંત્રેર જ્ઞાતમા ગિયાનિમા પુદ્ગીનિગ છે

૨ ત્રિચિત્રોપોલી જ્ઞાતમાં તિરુ ૧ કાષ્ઠિમા અમ્પરિગ છે

આ તિગ દમેશા પાળીમાં જ રહે છે નિરૂવન કાષ્ઠિનુ બીજુ
નામ જન્મુકેશ્વર છે

૩ હિતર આકંઠ જ્ઞાતમા હાલદગ્નિમા વાયુનિગ છે

- ૫ પાર્વતી પરિણય
- ૬ શિક્ષા
- ૭ પ્રમદ્દન
- ૮ ચત્ર પર વિગ્રહ
- ૯ ત્રિપુરલ્હન
- ૧૦ ગતનંધર રથ
- ૧૧ ગંગાધર વધ
- ૧૨ વીરભદ્રનો અવતાર
- ૧૩ હરિહર
- ૧૪ અર્ધ નાગીશ્વર
- ૧૫ કિશતરૂપ ધારણ
- ૧૬ દેઘાત રૂપ ધારણ
- ૧૭ ચક્રધરને વરદાન
- ૧૮ વિષધાન
- ૧૯ ચક્રધાન
- ૨૦ વિધનાશ
- ૨૧ ઉમાધુતો સહ નિધાસ
- ૨૨ એકબાદ રૂદ્ર
- ૨૩ સુખાસન
- ૨૪ દમિણ્યાશ્રુતિ રૂપ
- ૨૫ સિત રૂપ

૧૪૦. ભાગવાન્ શ્રી કૃષ્ણ અને તેમનો ઉગદેશ

જોન્ શ્રી કૃષ્ણ રમણીકાંત ચોરી અન મર્ચેદર ।

સસારસાગરે મય્ય મામુદ્દર અગદ્યરે ॥

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણને જન્મ થમુના નટે આવેલી મથુરા નગરીમાં થયો હતો. બાળક તરીકે થયું તેમજે દિવ્ય બળ અને અગમ્ય પ્રભાવ થયા. પ્રગગોએ બનાવ્યો હતો, તેમજે થયાં જગતી થગુએ અને પશ્ચી-ઓને પદ કર્યો હતો. ખાસ કરીને, થમુનામાં રહેતા બધાંકર કાળીનાગને વરા કરી તેમજે ખૂબ ખ્યાનિ મેગવી હતી. તેમની બરીનો નાદ સાંભળી સર્વ કોઈ તેમના તરફ વનમાં દોડી જતાં અને ત્યાં પ્રેમ અને આનંદ જવાઈ જતો. તેમજે ગોકુળમાં ગોપ-ગોપીઓ માટે જંદાવનની કુળોમાં થઈ રમતો અને ઉગાળીઓ કરી હતી. આવથયુ હોડી ઉમરે આવતાં તેમજે આ અધી લીલા હોડી દોષી અને તેઓ મદાન રાજનીતિન બની ગયા. તે મદાન શક્તિગાળી સાત્તક બન્યા.

સાંદીપનિ ઝાંડિના પવિત્ર વ્યાજમમાં તેમના ભાઈ બલરામ માથે રહી તેઓ થર્મ, વિજ્ઞાન, રાજનીતિ તથા શસ્ત્રવિદ્યા વગેરે શીખ્યા. તે વખતે ભારતમાં જે આવદિગહે થઈ રહ્યા હતા તે તેમજે સમાધ્યા. તેમજે હંસ અને જરાસંધને માર્યા અને શાંતિ તથા વ્યવસ્થાની સ્થાપના કરી.

ભગવાન કૃષ્ણ થઈ ઉચ્ચ કોટિના રાજનીતિન પુરુષ હતા. તે મુદારક હતા, યોગી હતા, જાની હતા, તે વળેલી મુદામાં પ્રવીણ હતા, તેથી તે ગોપીઓ વચ્ચે રહેતા જ્યાં બાલકાવધારી કહેવાતા. તેમનો ગોપીઓ તરફનો પ્રેમ દિવ્ય પ્રેમ હતો, ભૌતિક નહિ. ૧૨ વર્ષના બાળકમાં થી રીતે કામવાસના સંભરી ચકે ? તે હંમેતાં પોતે નિર્ગુણ થકનો અવતાર છે એમ કહે છે. તેમનું મન તથા સરીર પરથકના સાધન તરીકે ગણેલાં છે. પ્રકૃતિના વિલાસના એ સદી છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણને સૌ કોઈ ‘બસીવાલા’ કહે છે. બ્યારે તે બસી બંધવતા ત્યારે તેના નાઈથી ગોપીઓને (દેવતાઓના અવતારોને) જાણે દિવ્ય સંદેશો મળતો. એ રૂક્ત ભૌતિક સંગીત નહોતું.

વિનય એ ભગવાન દુષ્ટનો પીર-અર કે એ સમિતાળી મત્ર છે તેના ઉચ્ચારથી મનોમુનિમા જન્મ મોક્ષ ઉપાન થાય કે અને મનુષ્યનો નાગરી સ્વભાવ પગાર જાય છે મનને જે સી રીતના પ્રાપ્ત થાય ■ ૩ જેથી તેમાં પરિવર્તન, એકાગ્રતા અને અનાવરણ આવે તેનાથી પેનગ અને અતર્કુષ્ણ પ્રતિ થાય છે, જેનાથી વિચારે પર પ્રભુ આવે છે પર પ્રભુ એ નાનથી કામ જ છે આપને વિનવી કુ છુ કે નમ ન્યાયમૂર્તિ સુરેન્દ્ર -ચિત્ર "Garland of Letters" નામનુ પુસ્તક -સાચો અને તેમાં તમને જીભવર અને મત્રમાં ગ્રંથેથી શક્તિનો ખ્યાલ આવશે

શ્રી દુષ્ટનો મનમન આ રહો ગોપાન તાપતી ઉપતિવર્તમાં છે જેઓ એકાગ્રતાથી, મુદ્ધભાવથી અને અતર્કુષ્ણ શક્તિથી એ મનના ૧૮ કામ ૧૫ રો તેમને અચર ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના દર્શન થશે એ મનના ૧૮ અક્ષરો છે

✓ ઓમ્ વિલગ કૃષ્ણાય શોધિતાય શોધાતન સ્વભાય સ્વાહા ।
આ મનનો પ્રાસ આ પ્રમાણે છે

(મ) ઓમ્ વિલગ કૃષ્ણાય શિવામને હૃદયાય નમઃ ।

(વ) શોધિતાય શ્રુત્યામન શિરમ સ્વાગ ।

(ક) શોધાતન સુવર્તમે શિદાય વલ્લટ

(ઙ) વલ્લટાય વલ્લટન કલ્પાય હુમ્ ।

(ઃ) સ્વાહા ભગવાતન અગ્રાય પટ ।

"ઓમ્ નમે ભગવતે વામુદાય" એ ભગવાન દુષ્ટનો બારા દારી મન કે કુરે આ મનનો જા કરી ભગવાનના દર્શન કર્યો દત્તા એ મનના ૧૦ વાખ ૧૧ કરી શ્રીમો પગુ એ મનનો જા કરી રી છે

ભગવાન કૃષ્ણનાં દર્શન કરવા માટે તમારે વૃંદાવનમાં જવાની જરૂર નથી, તમારું હૃદય એ જ માયું વૃંદાવન છે, તમારા હૃદય-વૃંદાવનમાં તેની શોધ કરો. રુકિમણી અને રાધા એ ભગવાન કૃષ્ણની એ શક્તિઓ છે. (દ્વિતી શક્તિ અને જ્ઞાનશક્તિ). અર્જુન એ શ્રવ છે. કુરુક્ષેત્ર એ અદરની સંઘ્રમભૂમિ છે. ખરું મુદ્દ તો વિષયસંસ્કારો, વિષયવૃત્તિઓ અને સ્વભાવ સાથે છે. દ્રોપદી મન છે. પાંડવો દહિયો છે, ગોપીઓ નારીઓ છે ગોપીઓ સાથેનું રમણ એટલે લિન્ન લિન્ન નારીઓના સંયમયો મેળવેલું આત્મસુખ. આ આખા-લિન્ન અર્થ છે.

જેમ અન્યારે પણ ભગવાન દક્ષિણે તેમના મુક્ત શરીરથી ગિરનારમાં ફરે છે અને કદિ તેમના સાચા ભક્તોને દર્શન આપે છે; જેમ નામદેવ અન્યારે પણ મુક્ત શરીરે પૂના પાસે આગ્રહીમાં ફરે છે, અને સાચા ભક્તોને દર્શન દે છે તેજ પ્રમાણે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પણ ફળુ વૃંદાવનમાં ફરે છે અને સાચા ભક્તોને દર્શન આપે છે.

શ્રી ભગવદ્ગીતામાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણનો ઉપદેશ સમાયેલો છે, સતત પરિશીયન માટે એ અદ્ભુત ગ્રંથ છે સાધકોએ તેનું નિત્ય અધ્યયન કરવું ક્લેષોંએ, તેના પ્રથમ ૭ અધ્યાયો કર્મયોગ પર છે અને ત્રણ સ્વર્ગ મર્ત્ય એ મહાવાક્યના ત્રણ શબ્દોનાં ઘોતક છે ખીન ૭ અધ્યાયો ભકિતમાર્ગ વિશે છે અને સ્વર્ગ પદના ઘોતક છે. છેલ્લા ૭ અધ્યાયો જ્ઞાનયોગના છે અને તે મર્ત્ય પદના ઘોતક છે.

ભગવદ્ગીતાના ૧૨ મા અધ્યાયમાં નીચે પ્રમાણે ભગવાનના ઉપદેશનો સાર આવેલો છે:

“તું મારામાં જ મન ધારણ કર અને મારામાં શુદ્ધિ પરાય; એ પછી તું મારામાં જ રહીશ એમાં સંશય નથી. હે ધનંજય, જો તું મારામાં ચિત્તને સ્થિર કરવા સમર્થ ન હોય તો અબ્બાસ-ગોગ તડે

અને પામવાની ઇચ્છા ૩૦ વર્ષી, અભ્યાસમાં પણ જે તુ અમમર્થ
 હોય તો મારા માટે કર્મ કરવા તથા આ મારે અર્થ કર્મ કરતો પણ
 ૥ સિદ્ધિ પામીશ તે કરવાને પણ તુ અસમર્થ હોય તો મારા (માર્ગ
 કર્મ) યોગનો આશ્રય કરી વન કરેલા વિતરાણો થઈ મારું કર્મફળ
 નો ત્યાગ કર, તુ કર્મ કર, પણ ફક્તની ઇચ્છા નાખ્યા મિત્રાય પ્રભુ
 ભક્તિથી કર્મ કર" આ અસકલ છે ? ભગવાન કહે છે—' ના ' એક
 દાખલો આપી ભગવાનન વચન સમજવું છું યુદ્ધમાં નૈનિકા પરમાર
 લડે છે તેઓ મારે છે અને મરે છે, પણ તે પોતાના મનથી નહિ
 તેઓ પોતાના સેનાપતિના હુકમ પ્રમાણે જ મરે છે તેઓ શું કરે છે
 તેની તેમને પોતાને જ ખબર નથી તેઓ આમજ ખમે છે, ગાળાઓ
 છોડે છે, પણ તે બધું શા માટે છે એ તેઓ જાણતા નથી તેઓ
 સેનાપતિના હાથમાં પૂનગા જેવા છે તેમને જેવા હુકમ મળે તેવું
 કરવા તે તૈયાર છે તેમણે જીવન, તેમની વસ્તુઓ તેમની ઇચ્છાઓ
 એ બધું સેનાપતિના હાથમાં છે સેનાપતિની આજ્ઞા પાળવી એ જ
 તેમણે કર્તવ્ય છે, અને તે આજ્ઞા પાડવામાં તેઓ મારે છે અને
 મરે છે મારવામાં પણ કોઈ વાર તેમના સમાવેશવારે હોય, તેઓ
 એવું જ સમજે છે કે તેમના સેનાપતિના હુકમથી તેઓ જે કોઈ કરે
 છે તે તેમને માટે, દેશ માટે અને જે કારણ માટે તેમને લડવું પડે
 છે તે બધાના હિતમાં જ હશે તેમણે મન, ખત કરશું અને બધું જ
 સેનાપતિના હાથમાં મૂક્યું છે આ દાખલા પરથી સમજાવે કે ફક્તની
 ઇચ્છા વિના કામ કરવું એ અસમ્ભવ નથી જ્યારે ખીમ પર સપૂર્ણ
 શ્રદ્ધા રમે ત્યારે જ એ સમ્ભવ બને છે જો હું જાણ કે મારા કમોની
 જવાબદારી મારે સિર નથી જો હું જાણું કે મારે માથે એ સેનાપતિ
 ૥ જેના હુકમને તામે થઈ હું કરું છું અને જે મારા કમો માટે
 જવાબદાર છે, જો હું જાણું કે મારે મારા માટે વિચારવાનું ૥ જ
 નહિ, પરંતુ મારા હિતનું જ વિચારનાર મારે માથે કાલક છે—તો

અરેખર ઓઈ પનુ નનની ચિતા રાખ્યા સિવાય હુ મારુ કામ કર્યો
જ નહીં એ ગિયતિમા ફાળી ઈતિ રાખ્યા સિવાય હુ મારુ કામ કરુ.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એના કે તમે પ્રભુના હાથની પૂજણ બની જાઓ
તે મનુષ્યને કહે છે કે તું નૈનિક છે, ઈચ્છા તારો મેનાપતિ છે અને
તારા કર્મો એ ઈચ્છાના મુજબની તારી ફરજ છે તે કહે છે કે તમે
જે કંઈ કરો તે ઈચ્છાનુ કામ છે એમ શ્રદ્ધા રાખીને કરો

सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।

અહ રજા સર્વધર્મો મોહવિષ્ણુવિ મા શુચ ॥

“ સર્વ ધર્મો છોડી તું મારા એના શરણે આવ હુ તને સર્વ
પાપોથી મુક્ત કરીશ તું મોક ન કર ”

અતમ, હુ ૧૮ મા અધ્યાયનો છે,નો ૨૧૦૬ ટાપી આ લેખ
પુરા કરીશ

यत्र योगेश्वर कृष्णाय नमः
तत्र धर्मोऽजयो भूतिर्धुवा नीतिर्मतिमः ॥

તમ ધર્મોજયો ભૂતિર્ધુવા નીતિર્મતિમ ॥

“ જ્યાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ છે અને જ્યાં ધનુર્ધારી અર્જુન છે,
ત્યાં સદ્ધર્મી, વિજય, એશ્વર્ય અને અવિચલ નીતિ છે, એવો મારો મત છે ”

૧૫. સંકીર્તનની અળવળ

હાન, પ્રેમ અને શ્રદ્ધાથી ભગવાનનું નામ ગાયુ એને કીર્તન
કહે છે ધણા નોકો એક જ સ્થળે સાથે એસીને ભગવાનનું નામ ગાય
તેને સંકીર્તન કહે છે સંકીર્તનમા હામોનિયમ, વાચોતિન, ચગા,
મદગ રગેર સાજ પણ હામ છે કિન્ની નોકો પિયાનો સાથે દેવજોના
ગાય છે એ પણ સંકીર્તન જ છે જે નરધા ભક્તિનો ઉદ્દેશ્ય કરેનો
છે, તેમા ‘કીર્તન’ પણ એક પ્રકાર છે એના કીર્તનથી જ પ્રભુનો

સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે. અને આ સદગી રીત છે. શ્રી ગુણગમ, શ્રી ગમગ્રમાન, શ્રી ગૌરાંગ, એમણે કીર્તનથી જ ભગવાનનો અધ્યાત્મિક કર્પો દત્તો.

શ્રી ગોગંગના સમયમાં આ સંકીર્તનની ચળવળ પુનઃક્રમિત થઈ હતી તે પાછળથી કેટલાક કાંઈકેકાને કીધે મન પડી હતી. પણ હાલમાં સમય બદલાતા ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળ, મદ્યાનપ્ર, મગસ અને પશ્ચિમમાં આ ચળવળે આડું જોર પકડ્યું છે. અયોધ્યાના વિખ્યાત રૂપકાવચ્છતી મડળી ઉત્તર પ્રદેશ અને બિહારમાં ફેફફેલાણે સંકીર્તનો કરે છે. ઉત્તર વૃદ્ધવનના શ્રી કૃષ્ણમેશ, જેમને મી નિઝાન પણ કહે છે, તે મદ્યાન ભક્ત અને સંકીર્તનકાર છે. તેમને આ ચળવળમાં ખૂબ રસ છે. તે કૃષ્ણમેશમાં મન બની ગાય છે અને નૃત્ય કરે છે. તે દિન્દીમાં બાપજો આપે છે અને દલે સરકૃપતા વિદ્વાન બન્યા છે. ત્યારે આવા અંગ્રેજ ગૃહસ્થ સંકીર્તનમાં આટલો બધો રસ લે છે ત્યારે અપ્રચાર દિદુભાઈએ સુરત બની ઘેર હાથા કરે છે, એ ચરમની વાત ■ ।

શ્રી દશિબાબાજ પણ એક સુવિખ્યાત ભક્ત છે. તેઓ ઉત્તર-પ્રદેશમાં ભંડામાં રહે છે તેઓ ગૌરાંગ સંપ્રદાયના કૃષ્ણભક્ત છે. તેમણે અધીગદ, રિહી અને અન્ય ગ્રામે સંકીર્તનને પ્રચાર કર્યો છે. હમરુદ્ ગંગામાં પૂર આવેલું તે વખતે તેમણે ગંગાનારે જ માથા લાખે બંધ બાંધીને કેટલાય ગામડાંને પૂરમાં ધોવાઈ જતા બચાવી ખૂબ લોકમેશ કરી છે. આ ઉદાર કામ માટે તેમણે જ સાખ્ય રૂપિયા ઉપરાંતના દાના તેમને ભંડવાના તરીકે લોકો આજમે છે. તેઓ મદિનાઓ મુધી અખંડ કીર્તન કરે છે તેમણે રિહી, અધીગદ, શુવંદશહેર વગેરે સ્થળોમાં કીર્તન ઉત્સવો કર્યા છે.

‘ જ્યાં જ્યાં તેમના ધાર્મિક ઉત્સવો હોય છે ત્યાં ત્યાં સુવિખ્યાત

ઉડીયાળાખાણ પણ આયે જાય છે. ત્યાં રાસલીલા અને કથાઓ કરવામાં આવે છે. અત્યારે તેઓ ભંડમાં એકરર્ષનું આખું સંકીર્ણન કરવાના છે. તેઓ પંચમળા છે. તેઓ પંદરની કોલેજમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે તેમને પેરાગ આપ્યો, ત્યારથી તેમણે અભ્યાસ અને સંચાળના ત્યાગ કર્યો, તેઓ એક ક્ષણનો પણ દુરુપયોગ કરતા નથી પણ દર્શનાં કથા અને સંકીર્ણનમાં રચ્યાપચ્યા રહે છે.

શ્રી સ્વામી એકરમાનંદજી પણ એવા એક ભક્ત છે. તે કાનપુરમાં રહે છે. કાનપુર અને કુશાભામાં તેમના આશ્રમો છે. ત્યાં તેમણે “દેવી સંપદમળા” સ્થાપ્યું છે. તે એક પરિત્ર, ઉદાર, નમ્ર, અને પ્રેમાળ આત્મા છે. જો કે અત્યારે તેમની ઉંમર ૭૫ વર્ષની છે. જતા પણ તેઓ પ્રણય આર કથાકે લેખા ગદીને બાળ્યાન આપી રહ્યા છે. તે ભક્ત-રાની છે. તે સંકીર્ણનના ઉપાસક છે. સંકીર્ણનની ચાલવાને તેઓ ધાતું સમર્થન આપે છે. તેમનાં ભાષણો લોકો પર મારી અસર કરે છે. તેમના શિષ્યો શ્રી ભગવાનંદજી શ્રી નારદાનંદજી અને શ્રી શુકદેવાનંદજી તેમના ધાર્મિક વિચારો ને આદર્શોનો પ્રચાર કરે છે.

આ ક્ષેત્રમાં એક બીજી મહત્ત્વની વ્યક્તિ તે રંગવનના બિન્દુજી રામી છે. તેઓ સારા કથાકાર, સંગીતપ્રણેતા, લખાઈશીલ, વાગ્ગી-વિશારદ કવિ છે તેમણે આતિથર, ગમી, સાગર, જન્મ પગેરે યજ્ઞોએ સંકીર્ણનનો સારો પ્રચાર કર્યો છે. તે સારા વિદ્વાન અને સંગીત-વિશારદ છે. બીજા કીર્ણનાચાર્ય શ્રી સ્વામી રામાનંદ સગ્ગરની છે જે લયવાપુર, મીનાપુર, મખમીપુર ત્રણેય યજ્ઞોએ સંકીર્ણનનો પ્રચાર કરે છે.

અત્યારે ‘જ્યોત્સુ’ માસિકના તંત્રી શ્રી હનુમાનપ્રસાદ પોદ્દાર એક વર્ષ માટે ગોરખપુરમાં અમુક સંકીર્ણન મહોત્સવ કરે છે. શ્રી

જ્યદવાય ગોવેન્દ્ર એક બીજા લક્ષણ છે જેમણે આખા મારવાડી સમાજને ભક્તિનો રંગ લગાડ્યો છે તે એકાદલી અને પૂર્ણિમાને દિવસે મહાતર્જન ગમે છે શ્રી પોદારજી અને જ્યદવાયજી, ગોરખપુત્રના સંકીર્તન મહાનયના પવાના સ્તભો છે ગીતા પ્રેસ દ્વારા તેઓ સંકીર્તન ભક્તિનો સદેશોને બધે ઠીક ઠીક પહોંચાડે છે આ સંબંધમાં મારે જણાવવું જોઈએ કે મેઝુથી “સ્વર્ધર્મ” અને “સંકીર્તન” નામના બે માસિકો પ્રકટ થાય છે

અ દોશી ઈન્ડર મિડિયેટ કોવેન્સના પ્રાધ્યાપક શ્રી ગગારાજી શીનજી સંકીર્તન ભક્તિના પ્રચાર માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરે છે તે આ ક્ષેત્રમાં સાગર ઉસની કાર્યકર છે તેમજે મેરઠ, રાવળપિંડી વગેરે સ્થળોએ સારી જાગૃતિ આણી છે શ્રી પ્રભુદાસ જ્ઞાનચારીએ ઝાંઝીમાં એક વર્ષ સુધી અખંડ કીર્તન અપાવ્યું હતું. એ પણ આ ક્ષેત્રમાં મહત્વની વ્યક્તિ છે

લાહોરમાં ૧૨ સંકીર્તન સભાઓ છે ઉત્તર પ્રદેશ, પંજાબમાં બીજાં કેટલાક સંકીર્તન મંડલો પણ ઊભાં થાય છે મેરઠના “સંકીર્તન” માસિકના વ્યવસ્થાપક લંચી અને નિવૃત્ત વર્ણવ શ્રી દુર્ગાપ્રસાદ પણ આ બાબતમાં ખૂબ પ્રયત્ન કરે છે પંડિત રામદાસજીને તો લખિમપુર-ખિરીના સંકીર્તન મંડળના આત્મા કહીએ તો પણ ચાલે બાહોગની સંકીર્તન સભાના અગ્રણી લાલા ચેતુરામજી, શ્રી ભગવતરામજી, જમ્મુના ડો. પરશુરામ, તથા અબાલા કેમ્પના શ્રી કર્મચંદ ભગત પણ આ વિશામાં સાગર કામ કરે છે

આ દલિયુગમાં સંકીર્તન એ સ્વચ્છ સાક્ષાત્કારનો સારામાં સારો અને સારો તથા નોકળા માર્ગ છે જ્યાં સંકીર્તન થાય છે ત્યાં નારદાદિ મુનિઓ અને ઋષિઓ, નિત્ય સિદ્ધો, શ્રી દનુમાન, શ્રીકૃષ્ણ અને

આરામ હાજર હોય છે. તેથી આ સંકીર્તન જ્યોત મંદ ન પડે પણ હમેશાં જગમગતી રહે તેની કાળજી સખતી જોઈએ. કાર્યકરોએ જેવું જોઈએ કે ગામડામાં અને શહેરોમાં મહોત્સવે મહોત્સવે અને ઘરે ઘરે સંકીર્તન થાય છે કે નહિ. ગામડામાં પ્રચાર કરવાની જરૂર છે. શહેર કરતાં ગામડાના લોકો વિશેષ ભક્તિમાનસતા હોય છે. નિર્દોષ ગ્રામજનોમાં વિશેષ પવિત્રતા, સાદાઈ અને મદદ જેવામાં આવશે. દલુ, નવીન મસ્તુતિ, હુચ્ચાઈ અને ફેશનોનો ત્યાગ પગપેસાથે થયો નથી. પંખા અને ઉત્તર પ્રદેશની બહેનો આમાં સારા રમ લે છે. ફેશનો અને વિદારોને બાંહે ધીમે ધીમે ભક્તિ આવતી જાય છે.

આ મંજુષમાં સન્યાસીઓ અને ગૃહસ્થોનાં કેટલાક શુભ નામો જણાવવાની મને ધરુી હજી થાય છે : સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી (સખી બાવ), સ્વામી ચોગાનંદજી (સખતી), સ્વામી આત્માનંદજી, સ્વામી સ્વરૂપાનંદજી, સ્વામી મહેશ્વરાનંદજી જેવા સન્યાસીઓ શ્રી બાલમુકુંદજી, શ્રી નાગરજી ભક્ત શ્રી હોકાર મહેદ્રપાવસિંહજી, પંડિત રાધારમજી, શ્રી પીનાબગદવાય સક્તેના, શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ ભટનાગર જેવા ગૃહસ્થીઓ માથે જે મદકારથી આ કાર્ય કરે છે તે જોઈને પ્રાચીન ઉપનિષદોના દિવ્યોની યાદ આવે છે આ બધા સન્યાસીઓ અને ગૃહસ્થીઓ ખૂબ ભણેલા અને સસ્કારી માણસો છે એ ખાસ ખ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. ખરેખર, સંકીર્તન દાવાનગની માફક ચોતરફ ફેલાય છે અને તે મહાન સનયુગને ખેંચી લાવશે. દરિયા નામનો જળ હો ! સંકીર્તનકારોને ધન્ય હો ! આ દેશમાં ભક્તિનો પ્રચાર કરનારાઓનો જળ હો !

સંઘની આપર્યકતા

એક અખિલ ભારતીય સંકીર્તન સંઘની ખાસ જરૂર છે. આને

માટે ઉત્તર પ્રદેશમાં ખૂબ માગણી છે વિચાર તો સામે છે પણ તે ફેરી રીતે અમલમાં આવે અને બચકારુ બને એ એ પ્રશ્ન છે સકીર્તનના કામમાં મણા ઉદાર નેનાઓની જરૂર છે તે ઉપરાંત વ્યવસ્થા સકીર્તની જરૂર છે તો જ આવે સઘ ધોળો થઈ શકે યાદ રાખો કે ન્યા મુધી એના માટે લલનારી જુદી જુદી કામો છે, ન્યા મુધી લોકોમાં દેશ અભિમાન, ગુરુપણ નીચતા, નામ અને મીતિની ઝિરજા ત્યા મુધી અખીન ભારતીય સઘની રાકવતા નથી એ વિચાર લવામાં રહેશે સકીર્તનના નેનાઓમાં પ્રામાણિક મતભેદ બને હોય, પરંતુ તેમના હૃદય ગુદ યેમના તાંતલે બધાયેલા હોવા જોઈએ સઘના સંયોમાં વિખવાદ અને કનક દૂર રાખવા માટે એવી મુશ્કાત કરુ છુ કે પ્રમુખ અને મત્રી એ નામો કાદી નાખી તેમને મદને અનુક્રમે 'દરિદ્રાસ' અને 'કૃષ્ણદાસ' નામો મૂકવા તેમ જ પૈસાનો ફાળો ખીચકલ ઉચરાવવો જ નહિ.

સકીર્તનના વિકાસ અને પ્રચાર માટે હુ થોડીક સૂચનાઓ આપુ છુ નેકો સરખાનના બે ત્રણ દિવસ સકીર્તન ખૂબ ઉત્સાહથી કરે છે, પણ પાછળથી મહ પડી મુશ્કાત બની જાય છે આ જૂન છે જે ઉત્સાહ આરભમાં હોય છે તે જ આખી છુટગી પછે ત કાયમ રાખવો જઈએ જેમ આપણે ખોરાક પાપુડી એક દિવસ પાન બધ કરી શકતા નથી તેમ સકીર્તન એ ભૌતિક માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક ખોરાક છે આપણે મ મીનન પર છવી રાખીએ

દમણા દમણા સકીર્તનની નગરમાં ખૂબ વેગ આવે છે એ આપના ખ્યાતમાં દસે ઉત્તર પ્રદેશ પંજાબ, અધ્યયન મંડલ અને બંગાળના ઘણા બાંગ્લાદેશી મડગીઓ લખી થઈ છે પણ અંગ્રેજી ભણેલા માણસો, નાસ્તિકો અને સ્ત્રીઓ પણ દાધર્મી કીરતાધ

અને ચંગા લઈને ખૂબ ઉત્સાહથી કીર્તન કરે છે. જુલંદસહર, બધા (બદાયુન), ગ્વાલિયર, રસદી, લાહોર, ઇટાવા અને બીજાં ગામોમાં ઘણા સંકીર્તન ઉત્સવો પણ ઉજવાયા. તમને જાણીને આનંદ થશે કે હાલમાં લાહોરમાં આદિ હજરથી વધુ સ્ત્રીઓ ઉત્સાહપૂર્વક કીર્તન કરે છે. આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે થોડા સમયમાં એક મહાન અવતાર થશે જોઈએ. તેના આગમન માટે સંકીર્તન ઉત્સવોએ મુખિકા તૈયાર કરી છે.

જો સંકીર્તન ચળવળનો સારો વિકાસ કરવો હોય તો ભારતની બધી સંકીર્તન સભાઓનો એક મહાસંઘ થવાની ખાસ જરૂર છે. સારી બ્યવસ્થાવાળો આવો સંઘ આવશ્યક છે. પરંતુ, આવી કેટલીક સભાઓ આનંદક્રમ્મ અને મેલ્લાવને લીધે પડી ભાગે છે. અન્યારની બધી સંકીર્તન સભાઓમાં સારો સંપ હોવો જોઈએ. એક સ્થળે તેલું મુખ્ય કેન્દ્ર રહે અને બીજા ભારતમાં તેના ગોણુ કેન્દ્રો સ્થપાય. આ બધાં ગોણુ કેન્દ્રો કે સભાઓ મુખ્ય કેન્દ્ર સાથે જોડાયેલા રહે.

સંકીર્તનના વિકાસમાં ક્ષુદ્ર ભાવનાવાળા, દ્રૌણી અને ગ્વાર્થી માણુનો ઘણાં વિંનો ગિલાં કરે છે, તેઓ પરસ્પરમાં કપદ અને પક્ષાપક્ષી કરે છે. કેટલીક સભાઓ અસાચ્ચસીમાં વિરોધી પક્ષ તરફથી જીની કરવામાં આવે છે. આ કીલ નથી. દરેક મહાત્માને મંત્રી શુદ્ધિશાળી અને મજબાવડો હોવો જોઈએ તેણે સૌને પ્રેમથી સાંજી બેસા જોઈએ. કીર્તન સભા એ કોઈની અગત માવકીની નથી.

જ્યાં સ્વાર્થરૂચિ હોય, ત્યાં કીર્તિનો લોભ હોય ત્યાં સંકીર્તન રુક્ય નથી. એ તો ધંધો જ થયો કહેવાય. એ વેપારી પેઠી બની જાય. જે બદારથી ભકિતનો ડાળ કરી અંદરથી ગ્વાર્થ સાધવાની ઇચ્છા રાખે છે તેમનાથી ભગવાન જોજનો દૂર છે. ધર્મનો કાંઈ

વેપાર હોતો હ ૧૧ સંકીર્તન સમાના મત્રીએ નામની આશા છોડી
દેવી જોઈએ કેવળ બામણી પર આત્મીને ભક્તિનુ પ્રદાન કરે છે
એ ખરેખર ધિક્કારવા નાપક છે

સંન્યાસીઓ અને અન્ય સંકીર્તન પ્રયા કેા જોએા વ્યાસપીઠ
પર સંકીર્તન સ્થાની તથા તેનો બહેાઓ પ્રચાર કરવાની ઈચ્છા
રાખે ॥ તેમજો પ્રથમ પોતાની જાનને કેળવવી જોઈએ તેમની પોતાની
કેળવણી મળી હોવી જોઈએ તો જ તેઓ જનદેર પ્રગ્ન પર સારી
છાપ પાડી શકેા ગૌરવ પ્રભુ એમ જ જરૂર એમની પોતાની સારી
બ્યવસ્થા મળી રતી તેઓ મળીના સંગોને પ્રથમ પોતાને ત્યા
સારી કેળવણી આપના જ્યારે સંકીર્તન થાય ત્યારે સૌનો એક જ
સ્વર એક જ તાન અને એક જ આનાપ હોવા જોઈએ તો જ ખરે
આનંદ અને માનસિક ઉન્નતિ મળી શકે કેળવણી મળી સિવાય
કોઈ પણ પ્રચાર કાર્ય થઈ શકે નહિ

સંકીર્તનમાં પૃથુ સવશક્તિ કલ્પી યુગ એ સિદ્ધાંત લાગૂ
પડે છે સંકીર્તનના બધા આશ્રપદાનાઓ આચાર્યો સંન્યાસીઓ જેમને
સંકીર્તનમાં ખૂબ રસ છે તમજો એકચિત્ત થઈ જાય અને ઉદારનાથી
કામ કરવું જોઈએ અને તો જ અદ્ભુત મારી છાપ પાડી શકાય
તેમજો એક સ્થળે બેઠા થઈ ને ત્રણ માસ સુધી સંકીર્તન ઉત્સવ
કરવો જોઈએ આથી લોકોને રોજ ૩૩ સંકીર્તન સ્થાની દેર પડશે
ત્રણ આઠ વિસત્ર દિસવથી વેકે પર જોડી છાપ પાડી નથી

સંકીર્તનના લાભ

ભગવાને નારદજીને કહ્યું છે કે—

હે નારદ હું ચૈકુદમા કે ચોખીઓનાં હૃદયમાં રહેતો નથી,

પણ મારા ભક્તો જ્યાં મારું નામ સંકીર્તન કરે છે ત્યાં હું રહું છું.”

તે કોઈ પણ માણસ હૃદયના લાવ અને પ્રેમથી સંકીર્તન કરે તો માનવાન અને પશુપક્ષીઓ પર પણ તેની અસર થાય છે તેઓ તેના જવાબ આપે છે. જ્યાં સંકીર્તન થાય છે ત્યાં ત્રાસિઓ અને સિંહો આવીને બેઠે છે. મંડપની આજુબાજુ મનનવસિત પ્રદીપો તમે જોઈ શકો છો.

મધુર સંગીત માણસના જાનતંત્રુઓને ચાંત કરે છે. અમેરિકામાં કાકદરો સંગીતની મદદથી રોગો મટાડે છે. શૈક્ષણીકરે કહ્યું છે કે—“જે મનુષ્યના અંતરમાં સંગીત નથી અથવા જે સંગીત સાંભળી ડોહતો નથી તે કાવાકાવા, રાજદ્રોહ અને લૂંટ કરવા માટે લાયક છે. તેના હૃદયની તંત્રી અધારી રાત જેવી કાળી છે, તેની લાગણીઓ પશ્ચર જેવી છે આવા માણસનો વિશ્વાસ કરશો નહિ.”

વેદાન્ત અને જ્ઞાન બધું જ થોડા માણસો સમજી શકે સંકીર્તન ભક્તિ તો લગભગ બધા જ કરી શકે અત્યંત છુદ્ધિશાળી માણસો પણ મંકીર્તનથી કામદો ઉધારી શકે છે. નિદિધ્યામનથી તેમના મન ઉન્નત થશે, અને તેમનાં વિશ્લેષ દૂર થશે.

અખંડ કીર્તન કરતા વિશેષ મોટા કોઈ પણ નથી એમાં કોઈ ખાસ ખર્ચ થતો નથી જ્યારે તમને કુરસદ મળે ત્યારે ચોરીસ કલાકનું અખંડ સંકીર્તન કરો. દરેક બબ્બે કલાકે માણસો બદલો જે લોકો સંકીર્તનમાં સામેલ થાય તેમણે પોતાના હાથે પીપેલા વસ્ત્રો પહેરવા જોઈએ અને દૂધ અથવા ફળનો આહાર કરવો જોઈએ તેમણે કાક બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ, અને જ્યાં આ યન થતો હોય ત્યાં ઉગાડે ખો જવું જોઈએ. જે બની શકે તો કીર્તન એક

સપ્તાહ સુધી ચલાવવું જોઈએ જેટલું વિશેષ નેમ્લો વિગત વાઝ. જાસીમા એમ આખા વર્ષ સુધી અખડ કોર્ન થયું હતું લખિમપુર ખેરીમા ૫ રામલસજીએ નજુ મર્તિના સુધી અખડ કોર્ન થયું હતું તમારે પણ તેમ કરવું જોઈએ. યાદ નાખો કે અખ કોર્નથી મન ખૂન પવિત્ર થાય છે અને તે ઉપગમ બીજા ધર્મના લાન થાય છે નજુ દિવસના ઉત્સવથી મયમની હાપ પની નથી અમાધિ પ્રાપ્ત થવા માટે અખડ કોર્ન એ મહાન સાધન છે તમારે તમારા ધર્મમા પ્રભાત કોર્ન અને રાત્રિકોર્ન રાજ રાખવા જોઈએ

કૃષ્ણક વાર આપણને શુચરાડા ભરેતો પ્રશ્ન થાય છે કે શુ જ્ઞાન અને ભક્તિ પરસ્પર વિરોધી છે કે નહીં તેના ઉત્તરમા ના કહું છું વસ્તુતઃ એ બંને પરસ્પર મદાયક અને ઉપકારક છે ભક્તિ એ જ્ઞાનની વિરોધી નથી જ બંને એક જ રોષ તરફ જાય છે જ્ઞાન ભક્તિને સુદ્ધ કરે જ્ઞાની એ ખરખરો સમગ્ર ભક્ત છે કે નહીં છે વૈષ્ણવ છે શાકન છે તેના હૃદયમા સર્વ દેવોનો સમાવેશ થાય છે

માછીમાર એમ માછની પકડવા માટે કેની કાગજ અને એમ અનાથી અકોડીના તરફ ધ્યાન ખેંચે છે. ૧૧ SC પરીખા પામ થવા માટે વિદ્યાર્થી કેની ઉતાવળી અર્થાત મહેનત કરે છે. રાત્રે બે નામે ટૂંક પકડની હોય તો જીવન કમલો જાગૃત રહે છે. જો રોજન પર સુવાકોર હોય ત્યારે ૧૨૨ કે નો ચાલાક ને જાળજવાળો હોય છે. અવાવતમા સુન્દરો અવાવતી વખતે વકીન કે નો ચલાક રહે છે. ત્યારે સમુખા ચલાક ના ત્યારે વડાજીનો કેળન કેનો મધો હોરિયાર બની જાય છે. તે જ પ્રમાણે સમીર્તન ભક્તિયોગના સાગ કળ તમારે ચાખવા હોય તો તમારે પણ કાળજીપૂર્વક અમ લેવા જોઈએ

સવારમાં ૪ વાગે ઘરમાં અગર એક નિયત જગ્યાએ પ્રભાત કીર્તન કરો, મોહોદ્યાઓમાં ફરી પ્રજ્ઞાનફેરી કીર્તન કરો. અખંડ કીર્તન કરો નગર કીર્તન કરો. દરેક મોહોદ્યામાં દરિકીર્તનની મંડળી સ્થાપો.

બાળકોને કીર્તન કરતાં શીખવો. દર વર્ષે ઉત્સવ કરો. સ્ત્રીઓને ઉત્સાહપૂર્વક સંકીર્તન કરવા દો. સ્ત્રીઓ એ ધર્મની કરોડરખળુ છે. આપણી બહેનોની ભક્તિથી જ આપણો ધર્મ ટકી રહ્યો છે. જો તેમનામાં પ્રેરણા આવે તો આખી દુનિયાને પ્રેરણા મળશે. સંકીર્તન ભક્તિનો ખૂબ પ્રચાર કરો. કેક ઘરમાં પેકુંક બનાવો.

પ્રભુ પ્રીત્યર્થે જ કર્મ કરો. તેની સેવામાં તત્પર રહો. ઇદ્રિયોનો અને મનનો સંયમ કરી કર્મ કરો. પ્રભુના અનન્ય ભક્ત બનો. બધું જ પ્રભુને અર્પણ કરો. દેશ મેવા એ પ્રભુની પાદ સેવા છે. ભાવપૂર્વક પ્રભુને સાબ્દાંગ પ્રજ્ઞામ કરો. લગરાન અફશુને જ તમારું સર્વસ્વ માનો. તેના ચરણારવિંદનો આશ્રય લો. સનત તેનું જ સ્મરણ કરો, જો જ તમને સંપૂર્ણ મુક્તિ આપશે.

તો મિત્રો, હવે જાગો, જાગો, અને કમર કસો. તમારી સાધના વધારો. સત્યવાદી અને પ્રમાણિક થાઓ. તમારો પ્રગતિમાં ચિલ્લ થાય તો ચિતા કરશો નહિ. તમારે જૂના સંસ્કારો ડર કરી ઇદ્રિયો અને મન સાથે જબડવું પડશે. પ્રભુમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખો ભક્તિના અગ્નિથી સર્વ શકાઓ અને વાસનાઓએ બાળી નાખો.

વેરાગ્યનું બખ્તર સજી 'દરિ બોધ, દરિ બોધ'ની મંડળી સાથે કાળક્રમપૂર્વક અને દ્વિમતથી પ્રધ્યાન કરે. માર્ગમાં આવતા જાતિ, માન, પદવી, સૌંદર્ય અને યૌવનતા અભિમાનથી કાઢા દૂર કરો. જે માણસ તણ કરતાં વધારે નમ્ર છે, જેનામાં ઝડ કરતાં, પણ વિગેય તિતિક્ષા છે, જે માનની અભિલાષા રાખતો નથી પણ સૌને માન આપે છે -તે જ મનુષ્ય હરિનું નામ લેવાને લાયક છે. જે તમે સાચા કીર્તનકાર થવા માગતા હો, જો તમે જલદીથી.

પ્રભુનો અનુગ્રહ અને તેના દર્શન હજી નથી તે હાવડની ચાર લાપખનો મેળવે.

ઉપરોક્ત પ્રાર્થના કરતા પ્રવરે પૂછે. “હે ભગવાન, જે દાસિ ધો મને હો કે મારે માટે નજીબા એવો દિવસ ખ્યાર આવશે કે ન્યાયે તારો ભક્તિમા અને મળીમાં ગોગમ પ્રભુની માફક મારી આજોમાથી અનુની ધાર રહે અને મારા પાંખાનરમે રહે તરિ. હે કૃષ્ણ એમ મોનનાં શરોગુ તેમજ એનુમાનુ ભાવ બુધી પ્રદાતા હની માફક સર્વ પ્રભુને જ જોતા ક્યારે હું જમીન પર આગોરીશ. હે પ્રેમભૂતિ અને તમારામાં લઈ લો જેથી હું હમેશ માટે તદાત્રા બની જાઉં.” હવે એક પ્રભુ નામ ગાઓ—

હરે રામ, હરે રામ, રામ રામ હરે હરે !

હરે કૃષ્ણ, હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે !

તમારા હૃદયના બિજાજીમાંથી પ્રભુ નામ ગાઓ તેનામાં સમાઈ જાઓ તેનામાં સ્થિર થાઓ તેમના રૂપ બની જાઓ આ જન્મમાં જ જીવનુપા બનો આ મોનેરી કાલુ ગ્રામવતા નવિ નહિ તો પછી રતુ પાગે યાદ રાખો કે પ્રભુના સાક્ષાત્કારમાં વિતબ મેવો એમ મરણ છે જે સ્થળે સતીર્તન સમેવન ભરવામાં આવે છે તે સ્થળને ધન્ય હિ ભગવતી મનુષ્યોની ચરણ રમથી એ બુધિ પવિત્ર થાય છે જે તેહિ રાજ સતીર્તન મે છે તેમને ધન્યવાદ થશે જેઓ સદીર્તન સમેવન ભરે છે તેમને ત્રેવડા ધન્યવાદ થશે જે ભગવ નામનો જ્ય હો. તેનાથી જ અનત સુખશાન્તિ મળે. તમાગમાં આનંદ સુખ શાન્તિ અને કેવલ સ્થિર થાઓ.

સતીર્તન-સનિ (ધૂર)

૧. હરે રામ હરિ રામ હરિ રામ, હરિ રામ.

ભને કૃષ્ણ, દરિ કૃષ્ણ, દરિ કૃષ્ણ, દરિ ન્યામ—
 ભને શિવ, દરિ શિવ, દરિ, શિવ દરિ બૃમ
 ભને ગુરુ, દરિ ગુરુ, દરિ ગુરુ, દરિ ઓમ

૨ (કા) જલ્ય શિવ શકર જલ્ય ત્રિપુરારિ
 જલ્ય ગંગાધર જલ્ય મન્નાડિ

(કા) જલ્ય મન્નિધર જલ્ય અમુગારિ
 જલ્ય મનમોદન કુલનિદાત્રી
 જલ્ય આગમધર જલ્ય અમુગારિ
 જલ્ય મનમોદન ગમ મુગારિ

૩ શિવ આઝ્ઞાલદાશિવ સાન્નિધ્યગિવ
 સાન્નિધ્ય મદાશિવ આઝ્ઞામદાશિવ હર.

૪ શબો શકર ગૌરીગા
 શિવ સાઝ્ઞાશકર ગૌરીયા

૫ શકર શિવ શકર શિવ
 શકર શિવ શકર શિવ હર

૬ દરિ ઓમ ગમ ગમ દરિ ઓમ રામ
 દરિ ઓમ ગમ મીના દરિ ઓમ ગમ
 દરિ ઓમ દરિ ઓમ દરિ ઓમ ગમ
 ગિર ઓમ શિવ ઓમ શિવ ઓમ સ્વામ
 દરિ ઓમ તત્ત્વ અત્ત્વ નત્ત્વ સત્ત્વ ઓમ
 દરિ ઓમ શાંતિ નત્ત્વ સત્ત્વ ઓમ

૭ ગદ્યાકૃષ્ણને, ત્રિલોકનાથને
 વેલ્લુગાન લેવા નીમિષપ્રયાગને

પિતા શુભ, માતા શુભ
બ્રાતા સખા મનુ શુભિન શુભ

૮ નરેશ સગલુમ—સરલુમ વેકેશ

૯ રામ રામ ગમ નામ રામ નામ નાગમ

૧૦ અમ્યુત દેશવ રામનારાયણમ્
કૃષ્ણમોહરમ્ વામુદેવ દરિ,
શીધર માધરમ્ ગોપિમવ નમ
જનકીનાથક રામચંદ જગે

૧૧ જય સિધારામ જય જંય સિધારામ
જય રાધેસ્થામ જય જય રાધેસ્થામ
જય દનુમાન જય જય દનુમાન
અવધનિકારી રીનાતમ કમલવિમલ ત્રિયિનાથમ
(જય સિરાનામ)

૧૨ રામ હો કૃષ્ણ હો રાધાકૃષ્ણ હેવ હો
વેલુગાન લોન નીનમેષ્વરામ કૃષ્ણ હો

૧૬. વૈરાગ્યમાયા

મિત્રો કમિત્વલના આનેશમા આરી વલુવે છે કે મુદર મુખ
તિના અધરમાયો મધ જરે છે આ ખરૂં છે ૨ તમે આમ જોઈ શકે
જો ૨ દત્તરાજયો પીતા મોમા દાનના પેદામાયો નીનગુ ગયાણુ
પરુ ગળામાયો નીનગો મદિ મ્હ રાગમા જોઃ અને ગાત પર
પથરાની લાગ આ જલુ મધ અને સુધા છે ૨ છતા કામચાસનાર્થ
અમ્બૂર બનેને પ્રુપ આ જલુ આનદયો આરોજે છે ૧ આયો બીજુ
શુ ખગગ હોઈ શકે ૨ આણુ જૂક વચુન કરનારાઓ જુવાનેને

જામે માને' દોરનારા કવિઓ શું તિરસ્કારને પાત્ર નથી ? દિવ્ય અદા-
લત આનો મુકદ્દમે ચલાવશે. અથવા, હું જ ભગવાન દરિના દર-
બારમાં આ દાવો દાખલ કરીશ.

લગ્ન એ શાપ છે, જીવનભરનું કેદખાનું છે. એ મોઢામાં મોઢું
બંધન છે. જે છાલચારી એકવાર સ્વનંત્ર હતો તે પરણ્યા પછી ધૂંસ-
રીમાં જોતરાય ■ અને તેના હાથપગ બધાઈ જાય છે. મો પરિણીત
પુરુષોનો આમ અનુભવ હોય છે. પાઞ્જાથી તેઓ રડે છે.

પત્ની એ પતિનું જીવન કાપતો છરી છે. અનમુખા અને સાવિત્રી
તો પિરસ હોય છે. જે સોનાની કંઠી અને બનારસી સાડી નહિ
આપે તો પત્ની પતિ પર ગુસ્સે થાય છે, અને તેને વખતસર રાંધી
આપતી નથી. પેટમાં દુઝે છે એવો ટોંગ કરી રોજાઈને તે પધાર્થમાં
સૂઈ રહેશે. આ અનુભવ દેવેકને પોતા ધરમાં થયો હતો. તેથી મારે કાંઈ
વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી મારે એટલું કહેવાનું છે કે તમે શાંતિ
લગ કરો, દેરાજ્ય નામનો લાયક પુત્ર અને વિવેક નામે લાયક પુત્રી સાથે
મેળવો, તથા આત્મજ્ઞાનનું મધુર દિવ્યરૂપ ખાઓ. આ રીતે તમે
અમર બનશો.

જન્મત્ આશ્રયો અને દુ ખેડથી ભરેલું છે મોઢી, ભક્ત કે માની
જિવાય કાંઈ પણ ચિંતાઓથી મુક્ત નથી. જ્યાં જાઓ ત્યાં આ જ
સ્થિતિ હોય છે. કાશ્મીર મુઠ્ઠા અળ છે, પણ ત્યાં રાત્રે જીગન કરે
છે, અને તેથી માથુંસને ઉધ આવતી નથી. ઉપર કાશી એ ખ્યાન માટે
ઉત્તમ જગ્યા છે. ત્યાં દિવ્ય વાતાવરણ છે. પણ ત્યાં અમુક જાતના ઈસ
તમને કરડ્યા કરે છે, જેતાથી એળ અને મોઢાને આવે છે અને લોહી
પણ નીકળે છે. દિમાલપમાં આવેલું દેવપ્રયાગ કુદરતી સૌન્દર્યથી ભરેલું
સ્થળ છે. ત્યાં જંગલ અને અવકર્ષણની સંગમ થાય છે. પણ ત્યાં
ભયંકર વીંછી ચાલે છે. બનારસમાં લૂ—તાર આવે છે. અને બહારી-

નાથના ન્યુમોનિયા અને અગ્રે ધાય છે માટે નિતિદ્વા સક્રિયતા વિશ્વસ કરે. ત્યામ અને પૈ અગ્રુ શ્વન જીવે ત્યારે જ તમે ગમે ત્યા હો તો પણ સુખી થાના

જ્યારે માણસને નોતરખી ખૂન ધપા પડે છે, જ્યારે તે ॥ બ્રીયુત્રાદિક મરી જાય નોમરી જતી નહે અને તેને પોતાને મોતીનો મુખેડ ન નિશાર જેવા ગમ થેરી પણ ત્યારે તેને લાગે છે કે સંસાર દુખ મય છે જ્યારે માણસનું જ્ઞાન ખીને છે ગજવામાં પૈસા આવે છે પુત્ર પૌત્રાદિ ધાય છે ધરીરમાં સગળી વધે છે, ત્યારે તે ખુબ ધાય છે અને પોતાનો જૂતકાગ જૂરી જાય છે તેને સંસાર નુખમય લાગે છે આ બધી માનવી કરામત છે મારે મિત્રો, વિવેક શીખો અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.

તુષ્ટા એકે ત્રીજ કમ્પિઝ વરવાર ઉપબોધથી માણસની કમ્પિઝવો વધતી જાય છે સારો અભ્યાસ કરીને એક્સર્સિઝ કે કેમ્પીજમાં M A કે Ph. D ની ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરી સહેલી છે, પણ તુષ્ટાને મારવી એ થઈ અધર માન છે તેથી મોગવાસિદ્ધમાં વસિદ્ધ નરપિએ શીગમને મુ છે, કે તમે મધ્ય દિમાનયને ઉખાડી નાખો સમુ નુ પાણી ખી જાઓ કે અગ્નિને ખાઈ રહ્યા પછુ તુષ્ટાને દર મરી ચક્રો નરિ તુષ્ટા માણસનું અનેક રીતે દુખ આપે છે તુષ્ટા એ સંસારનું ખીજ છે

દુનિયાદારીનો માણસ હંમેશા મોખમાં દટાયેનો હોય છે તે હંમેશા કાર્મિક મળવડાને પૈસા મળવાને કે પત્ની પ્રાપ્ત કરવાનો તરકડિયાં મારતો જ હોય છે અને તે અળમે કે કેમ તેની તેને ચિન્તા રહેતી હોય ॥ જ જ મેળવવા લેવું ખૂબ અગ્ન ક્યાં તે વસ્તુ હાથમાંથી જતી રહે તે મારે પણ તેને સનત ચિન્તા ગયા ને છે પૈસા કમાવવામાં કદ છે કમાવેના ગાયવડામાં પશુ ને છે તેગ્રાથી બોહા ધાય કે તે જના

રહે તો તો પત્રી પૂછતુ જ રુ ? માટે ધનનો ત્યાગ કરે અને આત્મા-
નદમ અત ગહે

ભગવાન શુદ્ધ કરે છે કે બધું દુઃખમય છે પતનનિના મોગ
સાન્નિધ્ય પશુ કહેતુ છે, કે સર્વ દુઃખ વિવેકિત્ત । ' વિવેક માર્ગસૂત્ર
આ બધું દુઃખમય લાગે છે આ નિગરાનાદિઓનું તત્ત્વગાન છે એમ
માનવો નહિ આ તો અદ્વૈત આસાવાદ છે જેનાથી તમને રસગમની
પ્રાપ્તિ થશે, સાક્ષાત્કિ વિરયોમાથી તમારું મન ખરી જશે, અને પરમ
શુભપ્રસાદિ માટે તે ઈશ્વર તરફ જશે.

માનવજન્મો યથા મત્સ્યો લોહરાક્ષ ન વદ્યતિ ।

સુચત્તુલ્લઘ્નસા વહી યમવન્ધ ન વદ્યતિ ॥

" જેમ માત્ર ખાવામાં લોહપ માળતુ તેની પાળાની લોહાની
અકેડી જોતુ નથી તેમ શુભ માટે આકર્ષણનો મનુષ્ય ધમખધનને
જોઈ શકતો નથી "

પત્ની એ આવશ્યક નથી, પણ પુરુષના મોજશોખ વાસ્તે છે
દરેક ગૃહસ્થી હમ પત્રી રહે છે કે— ' હોકરો તાવથી પીગમ છે, હોકરીનું
હમ કરવાનું છે, હવું થઈ ગયું છે પત્ની દામિની માટે ત્રાસ કરે છે,
જમાઈ મરના પડ્યો છે વગેરે વગેરે '

જે તમારે પરમાત્મચર્ચન કરવું હોય તો એકદમ સસારનો ત્યાગ
કરો, હવે ખાવાપીવાનું બધું થયું માનવ, સાધ્વસાદ, સગાઈના ને
મિત્રોમાં હવે બસ થયું. જીતકાળમાં કે તમારે અમાવદાતા થઈ ગયા
તમે એના આત્મા છો, એકલા જવાના છો, કાઈ તમારે આવનાર
નથી, મિત્રાલ કે તમારા કર્મો માટે ઈશ્વરને લગ્ને, તમારા દુઃખો
દુઃખ થશે

૧૭. ઉપાખ્યાનું શાસ્ત્ર

વિવિધશુભ મોગનાથી માર્ગસૂત્રને સતોષ થતો નથી જીનટ, તેની

તુલ્યા વધે છે તેને કાઈને કાઈ વાગ્ય વાગ્યા કરે છે તેનું મન
મથક અને અસત્યુદ્ધ નહિ છે પણ તેને જાગીથરનો સામાન્ય જવાની
ધિક્કા જાગે છે તે પછી શાન્તિ અને શાન્ત મુખ મેળવવાની ધિક્કા છે
મનુષ્યની આ ધિક્કા । ઉપાસનાથી સતિતાય છે તે જ્ઞાતમા માધે એ-
થવા ધિક્કા છે એ ઉપાસનાથી થઈ જા જ્ઞાત તે બાવાનનો અર્થમા
સાબમે છે ત્યાં જ્ઞાતમા રીતે જ તેના જ્ઞાતમા પ્રેમ અને ભક્તિ
ઉભવય છે તેના પ્રેમ અને ભક્તિનો આનિ ૧ કરના માટે તેને ઉપા-
સનાનું પ્રતીક જોઈએ છે ઉપાસના એ મનુષ્યના આધ્યાત્મિક વિકાસમા
મદદ કરે છે અને અને તેને પ્રભુનો સામાન્ય જ્ઞાત છે મનુષ્યના
અર્પણિત મનથી અમર્પણિત અને જનત પગમાત્રાનો જ્ઞાત આવવો
મુશ્કેલ હોવાથી સગુણ જ્ઞાતની કલ્પના પ્રવામા આવી આ રીતે નિર્ગુણ
જ્ઞાત ભક્તોની ઉપાસના માટે સ્વરૂપો થા નું કરે છે

પ્રભુ પ્રતે ભક્તના અનન્ય પ્રેમ અને ભક્તિનો, પ્રભુ સાથે
એકતા પ્રાપ્ત જ્ઞાતની તીવ્ર ઈચ્છાનો, પ્રભુચરણે સાશ્વત નિવાસ કરવાની
તમન્નાનો આધાર છે એ ઉપાસના છે ભક્તને પ્રભુના વિયોગનું દુઃખ
સાને છે તે અનુપાત કરે છે અને પ્રભુના મુલુગાન કરે । તથા
મદિમા ગાય છે ઉપાસના પ્રાર્થના રૂપે મુનિરૂપે જ્ઞાત રૂપે અગર
પ્રતીત રૂપે હોઈ શકે

સાધકના મનની જ્ઞાત અને વિકાસ ઉપર ઉપાસનાનો આધાર
રહે । જ્ઞાત નિસર્ગ પૂજા કરે છે પાત્મીઓ અગ્નિની ઉપાસના
કરે છે પ્રિદુઓ ગંગા ગાય અશ્વત્થ વગેરેની પૂજા કરે છે વેદોમા
ઈ વરુણ અગ્નિ વાયુની નમ્યાઓ છે આને નિસર્ગ-પૂજા કહે છે
જીવ વીરપૂજા હોય છે સિરાજ નેપથ્યિન જેવા રીંગનો દંડ વજ્ર
પૂજાય છે વી પૂજામા સાધક પોતાના પુત્યરિના ગણો અપનાવે છે
મદાપુરોની જ્ઞાત જ્ઞાતીઓ અને મુનિવિધો ઉગ્રવાય એ પણ
વીરપૂજા જ છે રીજ અવરોપૂજા છે જ્ઞાતમાઓના કેસ અને

અગ્નિની પૂજાઓ થાય છે. ચોથી પિતૃપૂજા છે જેમાં પિતૃઓનું પૂજન થાય છે.

૫મી, ગુરુપૂજા, અધિપિપૂજા અથવા દેવતાપૂજા પણ છે જેમ આધકની ઉત્ક્રાંતિ થાય છે તેમ તે પૂજનાના એક પ્રકારમાથી અન્ય પ્રકારમાં પ્રવેશ કરે છે, ૫મી પાછળની કક્ષા આપોઆપ વિચીન થાય છે. મારે જેઓ ઉપની કક્ષામાં રોય તેમણે નીચલી કક્ષામાં રહેવા બાઈઓનો નિરંકાર કરવો નહિ અને તે પ્રકારની ઉપામના તે કરતો હોય તો પણ તેને ઉપામનાનો મુખ્ય અથવા મર્મિત હેતુ બૂવવો ન જોઈએ ઉપાસનાનો મુખ્ય હેતુ સર્વવ્યાપક પ્રભુ માથે અનન્ય ભક્તિ પૂર્વક એકતા આધવાનો છે. પરમાત્માના અનેક રૂપો છે જેવા કે, શબ્દ, ચિત્ત, સિદ્ધ, ગમ, કૃષ્ણ, ગણપતિ, રાત્રિકૃષ્ણ, દુર્ગા, લક્ષ્મી, સરસ્વતી, હર, અગ્નિ પરંતુ જે ઉપની આપને ઉપામના કરીએ તેમા પરમાત્મા જ છે, અને તે પૂજા પરમાત્માને જ પહોંચે છે,

અથા એક જ સત્યની પૂજા કરે છે, અને તે પરમાત્મા છે. જે તદ્વાવત છે તે સાધોમા રહેવા તદ્વાવને લીધે નામરૂપનો જ તદ્વાવત છે ભગવાન શ્રીયમ, મદમદ, ગુરુનાનંદ, શુદ્ધ કે મદારીરતી ઉપાસના એ પરમાત્માની જ ઉપામના છે આ બધા તેના પ્રકારો છે “જેઓ જે પ્રકારે મારે સન્નો આપે છે તેમને તે જ પ્રકારે હું આરંગર છું. હે પાર્થ, મનુષ્યો સર્વ રીતે માગા માર્ગને અનુલે છે” (ગીતા અ. ૪, સ્તો ૧૧) “જે જે મનુષ્ય જેજે સ્વરૂપની પૂજા બદાપૂર્વક કરતા રહે, તેની તેતે સ્વરૂપ પિંડની શ્રદ્ધાને ૪ દંડ ૩૩ છું” (ગીતા, અ. ૭, સ્તો ૨૧) અજાની અને દગમ્મ કૃતિયાના મનુષ્યો નાદકના કમલ ગિલા ટી રેશની તાતિ રહેણા નાખે છે. બધા ધર્મોના મૂળ તત્ત્વો સરખા જ છે જે તકરારો છે તે ગીચ બામતો મારેનો છે બધા ધર્મો એક જ વાત કહે છે કે—સાત્યાર, અત્ય વચન, અહાંચર્ય-

પાતન, પ્રેમ તથા અન્ય સદ્ગુણો, ધ્યાન અને ભક્તિ વડે મૂકિત પ્રાપ્ત કરે.'

‘આધના રાગ’ માછ ધાતુ પ થી થયે છે સાદ્ગો અર્થ આધન, મેગરણુ, મિદિ પ્રાપ્ત કરી એવો થાત છે જે પ્રવત્ત કરે તે તે ‘આધ’ છે જે તે સાધનામા સદ્ગ ગાય તો તે ‘નિદ’ થયે કંઈવાય. જેને જાણ સપૂર્ણ જ્ઞાન મેગરણુ છે તે મધ્યન સિદ્ધ ગણાય સધના વિના આત્મર્ગન રાગ્ય નથી અભ્યાસ એક માવના અને સાવ નાથી જે પ્રાપ્ત થાય તે ‘આધ’ (આત્મર્શન)

ઉપના એને પૂન એને કે પ્રમુની પામે (ઉપ) એસવુ તે જે ઉપામના છે તે ઉપામક છે અને જેની પૂજા કરીએ તે ઉપામ્ય છે ઉપાસનાનો અર્થ જુ વિરાગ છે એમા પૂજના અનેક પ્રકારો આવી જાય છે તેમા ધ્યાન જપ, નિત્યસખ્યા પ્રાર્થના, મુનિ વગેરે બધુ આવી જાય છે ઉપાસના એ પ્રકારની છે ૧ અદ્ભ ઉપામના એને કે નિર્મુખ નિરાકાર જાતની ઉપાસના અને ૨ મગ્ધુ ઉપાસના એટલે કે રૂપગુણ વિલિન ઈશ્વરની ઉપાસના પહેલા પ્રકારને અન્યક્ત ઉપાસના કહે છે બીજાને વ્યક્ત ઉપામના કહે છે સાધનાના અધિગાર પ્રમાણે ઉપાસના ચૂન હોય કે ચુખ્મ હોય જે સાધક મુનિની પૂજા કરે છે મટાનાક કહે ૩ ચુન પુખ્મ, નૈવેદ્ય ધરે છે તે ચૂન પૂજા કરે છે જે આધક અત કરણમા પ્રમુતા રૂપનુ ધ્યાન મરે છે અર્થ માનસિક ચદન કુપ વગેરે અર્થ છે તે ચુખ્મ પૂજા કરે ૪ માનસિક પૂજા એ ચુખ્મ પૂજા છે

પૂન રાગ અનુકૂલ ધાતુ પૂર ઉપરથી આવેનો છે પૂજા એ સાદી ઉપાસના છે પૂજામા જની નિર્નિતો પણ ઉપરોગ થઈ શકે છે મત્રા મોનાય છે મુનિ પર જળ રેણ છે પ્રયો અને ચદન ચાતાય છે નૈવેદ્ય અને અર્ધ અપાય છે, ધૂપ અને કષ્ટ જાગતામા આવે છે

છત્રી કે મૂર્તિમાં રહેલા પરમેશ્વરને માટે આધ્યાત્મિક પ્રેમ અને ભક્તિ પ્રકટ કરે છે. આમાં એક મુખ્ય બાબત પૂજારીએ ખ્યાન ગણવાની છે અને તે એ કે દેવકાર્પ તથા દેવની પૂજનાં સાધનો દેવની જ માનકીના છે અને પૂજારી તો તેની સાચાણી કરનાર જ છે. આ સાધના હોય તો જ પૂજન ફળદાયી થાય. નૈવેદ્ય, અભ્યાસ વગેરે બાલ્યપૂજન છે, ખ્યાન એ આત્મપૂજન છે.

ભાગવતના ૧૧મા સ્કંધમાં ભગવાન કૃષ્ણે ઉદ્ધવ આગળ પૂજનનું વર્ણન કરેલું છે, તે આ પ્રમાણે “ભક્તિયુક્ત મનુષ્યે પ્રતિ માતા, ભૂમિમા, સૂર્યમા, જળમા, હૃદયમા કે આહુત્યમા પોતાના શુરુરૂપ માની, મળી શકે તે દ્રવ્યો વડે, નિષ્કલ્પપણે પૂજા કરવી. આ પૂજા સાચા હૃદયથી કરવી જોઈએ, અને તે કાર્ષ્ણિક હૃદયથી નહિ, પરંતુ મારો અનુમત્ત મેળવવા માટે કરવી જોઈએ સામાન્ય પ્રતિમાની પૂજા કરતી વખતે મારું આવાહન અને પછી વિસર્જન કરવું મારી માનસિક પૂજા પણ થઈ શકે. તે વખતે માનસિક દ્રવ્યોથી મારું પૂજન કરવું.”

“પ્રતિમાને નનરાવની, સાદુ કરવી અને તેને ચંદન તથા અલકારોથી શણગારની પૂજા કરતી વખતે ભક્તો કાર્ષ્ણિક પણ વસ્તુ મેળા જીવું નહિ એકવાર પૂજામાં બેઠા પછી પૂજા પૂરી થાય ત્યારે જ જીવું હર્ષની સાદરી પર અગત્યની જાતે આવડે પરંતુ એમણે મૂર્તિને પૂર્વાભિમુખ અગર ઉત્તરાભિમુખ બેસારની અગર પોતે પૂર્વાભિમુખ કે ઉત્તરાભિમુખ બેસવું (જો મૂર્તિ પૂર્વાભિમુખ હોય તો ભક્તે ઉત્તરાભિમુખ બેસવું) આત્મશુદ્ધિ માટે તેણે મનમાં બોલવા પ્રારંભ મધી શરીરને સ્વચ્છ કરવું સાવિથી બેસી તેણે થોડો વખત મારું ખ્યાનધરવું.”

“અદ્યત્ન -મામાં હું બેઠેલો છું એમ કહવા કરવી મારી એ તરફ ધ્યાન અને પ્રકાશ પથરાયેલા છે મારા અંગો પર મન, ચક્ર, ગદા પણ કૌમુદ્ગમણિ માળા અને શ્રીમત્યાકની કલ્પના કરી તેમની પૂજા

કરવી, ચન્દન, કેસર, કપૂર, કુકુમ વગેરે ગુરુથી દ્રવ્યોનો ઉપયોગ કરવો પુરુષ-સુકુમ વગેરે મનો ભક્તિવા માગી મુર્તિને વસ્ત્ર, વ્યસ દાર, ઉપરીન, ચન્દન, પુષ્પ, કેસર વગેરેથી સુગંધિત કરવી પાઘ, આચમન, ચન્દન ધરી આવાદન કરવું, અને મ કાગ કરવો માગી આચમન પુષ્પ, દીપ, કપૂર મુદ્રા મોગ અવાળે માગ સ્તોત્રપાઠ કરવા મારા ગુણમાન ગર્હ નૃત્ય કરવું મારા આગળ સાદાગ પ્રણામ કરી અનુમત્તની યાચના કરવી મારા ચરણમા નમસ્કાર કરી સાસારિક જન્મમરણથી ઉગરના માગી પ્રાર્થના કરવી

“મારી પૂજામા વપરાયેલા પુષ્પ અને ચન્દનથી તેજે પોતાની જાનને ષયિત કરી ભક્ત ગમે તે પદાર્થમા અગર પોતાના અત્તમા માત્ર પૂજન કરી શકે છે, માત્ર કે કુ સર્વવ્યાપક હું આ રતિ મત્રોથી અને રિધિપૂર્વક માત્ર પૂજન કરનાર ભક્ત સુખ અને આત્મભાગ્યાત્માર મેળવે છે એવું જ નરિ, પણ તેની મધી દમ્ભાચ્છે પૂર્ણ થાય છે મદિરા અને ચેત્તો આધીને ભક્ત સમગ્ર જગતની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે મારા પૂજા કર્તાથી તે અલ્પલોકને પામે છે, અને મારી રક્તિઓ પ્રાપ્ત કરે છે

ભક્તો માગે પ્રેમિભામા માત્ર આવાદન અને પ્રાણપ્રતિન કરી માત્ર પૂજન કરે ■ પૂજા પૂરી થતાં તે માત્ર રિસર્જન પ્રે છે હ્રુપ દીપ પુષ્પ અને જળ વગેરે આર્પણ કરવું એને ‘ઉપચાર પ્રે છે’

વારવાર પૂજા પ્રેરાથી મન વિશુદ્ધ થાય છે, અને સારા સંસ્કારો દૃઢ થાય છે “માણસ જેમ ધારે છે તેવો તે બને છે, ” એ માનસ-સારબનો સિદ્ધાંત છે જે માણસ પોતાને સારા વિચારો કરવાની ટેવ પાડે છે તે સારા વિચારો જ હમેતાં પ્રે છે સતત નિવૃત્તાના વિચારો કરવાથી તે દેવરૂપ બની જાય છે ધ્યાન અને હૃદય વિચારક અને વિચાર્ય, પૂજક અને પૂજ્ય એક થઈ જાય છે આનુ નામ સમાધિ આ ઉપાસનાનું ફળ છે

મનુષ્ય એક કર્મ કે વિચાર વાવે છે અને તેના ફળ તરીકે દેવ બધાય છે. તે દેવ વાવે છે અને તેનું ફળ ચારિત્ર્ય થાય છે. તે ચારિત્ર્ય વાવે છે અને તેનું ફળ ભવિષ્ય-થાય છે. દેવ એ બીજો સ્વભાવ છે, અરે પહેલો સ્વભાવ છે. માયુએ પોતાના વિચારો અને કર્મોથી પોતાનું ભવિષ્ય બનાવ્યું છે. તે પોતાનું ભવિષ્ય ફેરવી શકે છે. તે પોતાના ભવિષ્યનો સ્વામી છે. સુવિચાર અને સખન પુરુષાર્થથી આ શક્ય બને છે માફકડે તપથી અને લગવાન શંકરની પૂજાથી પોતાનું ભાવિ ફેરવી નાખ્યું હતું. વિશ્વામિત્રે પ્રખર તપવ્યા કરી બ્રહ્મર્ષિપદ પ્રાપ્ત કર્યું અને પોતાનું ભાવિ ફેરવી નાખ્યું. જ્ઞે તમારામાં ત્રિવ દમ્બા અને અગ્નિ નિશય હોય તો તમે પણ તેમ કરી શકો. યોગવાસિકામાં શ્રીવસિકાકાંડે રામચંદ્રને પુરુષાર્થનો ઉપદેશ આપે છે. સાયિત્રીએ પોતાના પરિશ્રમધર્મથી સત્યવાનને મમરાજ પાસેથી ઝોલાઓ જેમ તમે વાંકા અક્ષર લખતા હો તો ફેરવીને ગાંધા અક્ષર લખો તેમ તમારા વિચારો ફેરવીને તમે તમારું ભાવિ પણ ફેરવી શકો. તમે અત્યારે દેવ અને તેની ઉપાધિક્ષ પોતાને માની “હું અમુક અમુક છું” એમ ગણો છો, પણ આજથી જ તમારા વિચારો બદલી નાખો માનો-ફે હું બ્રહ્મ છું. હું સર્વમાં રહેલો આત્મા છું. હું સર્વ-આપક છું, જેનરૂપ છું.” આથી તમારું ભવિષ્ય ફરી બદલે. જેમ તમે ધારશો તેના રમે થશે. એ જ સાધના, એજ અકંઠદ ઉપાસના. એનું સનત અનુદાન કરો.

૧૮. લક્ષિધોગ સાધના

ભગવાન તમારા હૃદયનો અંતર્યામી છે, તમારા વિચારોનો સ્વામી છે. તમે તેનાથી કશું જ છપાતી શકો તેમ નથી મારે સરળ અને મંદુ થાઓ.

મનુનો ભક્ત હંમેશાં નમ્ર હોય છે. તેની જિહ્વા પર હંમેશાં મનુનું નામ હોય છે. તે એકલો હોય છે ત્યારે ખૂબ અશુદ્ધાત કરે

છે. તે સર્વાંગ દોષ છે. તે સર્વ તરફ મંત્રી અને સમગ્રાવ રાખે છે. તે કંમેશાં ભણું જ કરે છે. તે ખીજની આગળીઓ દુઃખરતો નથી. તેનું ચારિત્ર્ય ગુંદ દોષ છે. તે ખીજનું ધન પાત્રવી લેવા ઈચ્છતો નથી. તે સૌમાં ઢરિને જુએ છે.

ભક્તિથી પવિત્ર હાલી જાય છે. ભક્ત મારે કશું અલંકાર નથી. મોરારની ભક્તિથી સર્વ કુલની માળા જતી ગયો, ગ્રેર અમૃત જતી ગયું અને શ્રીઓની પયારી કુમોની પયારી જતી ગઈ. મહાદેવની ભક્તિથી અગ્નિ બરફ જેવો દરો જતી ગયો.

ભક્તે સન્નિવૃત્તિની મુક્તિ યત્ન જોઈએ. તેણે સૌનું ભણું કરવા કમેશાં તત્પર રહેવું જોઈએ, જે ભક્ત સૌનું ભણું કરવા ઈચ્છે છે તે આશ્વન શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે જે સૌના ભગવાનમાં રાખે છે તે ભગવાનનાં દર્શન પામે છે, તેને અંતમાં આત્મિક પ્રાપ્ત થાય છે.

ભગવદ્ ભક્તોની સેવા, પ્રજ્ઞના નામનો જપ, સત્સંગ, પ્રભુનાં ગુણગાન, ભાગવત કે રામાયણનું અભ્યાસ, વૃંદાવન, પંડરપુર, ચિત્રદુર્ગ, અયોધ્યામાં નિવાસ—આ ભક્તિ વિકાસનાં સાધનો છે. કામ અને ક્રોધ જે બે આંતરશત્રુઓ છે, અને તે ભક્તિમાં આડે આવે છે. મનુસંહિતામાં 'કામ'થી ઉત્પન્ન થતા દસ દોષો ગણાવ્યા છે: મુગ્ધતા, શોષ, જુમાર, દિવમે નિદ્રા, નિન્દા, વેસ્થાગમન, મદ્ય, કામવાસનાનાં ગીતો, વૃત્ત, લક્ષ્મી જાનનું સંગીત, અદ્વૈતક શ્રેયઃ.

ક્રોધથી આઠ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. જે તમે ક્રોધને સંયમમાં રાખી શકો તો તમે જગ્યા દોષોમાંથી મુક્ત થશો. ને આઠ દોષો આ રવા: અન્યાય, અવિચારીપણું, જુદામ. કેવ, ખીજની ધનનું અપહરણ દોષરચન અને દુરના.

ભક્તોને શી રીતે જાગજવાર ભાગવનમાં ભગવાન શ્રીખજે તેનું વર્ણન આપ્યું છે. "ભક્તો કશાની ચિંતા કરતા નથી. તેમનું

મન મારામા જ પરોવાયયુ છે તેઓ નમ, સમદર્શી, નિગમકૃત અને અદતા-મયતા ગદિન હોય છે. તેમને મન સુખદુખ મનમાં છે તેઓ અપચિન્તી છે તેઓ ટાઢ તાપ દુખ સદન કરી શકે છે તેમને સર્વ માટે પ્રેમ છે તેમને મન કોઈ ચિત્તુ નથી. તેઓ શાંત હોય છે. તેમનું ચાકિ-ય કચ્ચકાકિનું હોય છે "

આગળ વધેલા સાધક માટે નીચેની સાધના મુસવતમા આવે છેઃ આધ્યાત્મિક માર્ગમાં એનાથી વત્સલી નક્કર પ્રગતિ થશે. સવારે ૪ વાગે જીરો. તમને અનુદાન હોય તે આસને બેસો જપ શરૂ કરો. ૧૪ કલાક સુધી બેઠાક કે પાણી લેશો નહિ. આસનેથી જીરો નહિ. જે બની શકે તો માજ સુધીમા મધુસકા કરવા જીરો નહિ. આમતમા પણ ફેરફાર કરીશો નહિ. સંખ્યાકરો જપ પૂરા કરો, ત્યાર પછી દૂધ અને ફળ લો શુદ્ધથી લેશો ત્યારે અવકાશ મળે ત્યારે આ સાધના કરી શકે છે આ સાધના મહિનામા, પખવાડિયામા કે સપ્તાહમા એકવાર કરે.

આ બીજી સાધના ૧૦ દિવસની છે જે તમે કિરદમસની કે પૂજાની રત્નઓમા કે ઉનાળાની રત્નઓમા કરી શકો એક કલાઅન-વાળા વાળી એરડીમા બંધ કરી બેબી જાઓ કોઈને મળશો નહિ, કે વાત કરશો નહિ કહા સામગ્રીમા પણ નહિ. સવારે ૪ વાગે જીરો. તમાગ ઈંદ્રિયનાતો કે ચુરુમત્રનો જપ શરૂ કરો અને અધ્યાકાળે બંધ કરો ત્યાર બાદ દૂધ અને ફળ અથવા ખીર લો એક બે કલાક આગમ લો, પણ જપ ચાલુ રખાજો ત્યાર બાદ ફરી જપ પૂર જોગથી શરૂ કરો રાતના ૧૧ વાગે મુક જાજો જપ સાથે ખ્યાન પણ તમે કરી શકો છો તે એરડીમા જ અનાની તેમજ બેનાકની મગ વડ કરજો જે બની શકે તો બે એરડી રખાજો એક ખ્યાનને માટે ને બીજી સ્થાનને માટે વર્ષમા ચાલુ ચાર વખત કરો આ સાધના

૪૦ દિવસ સુધી ફગુ લખાયા છે આના અદ્ભુત પરિણામો અને અનુભવો તમને થશે તમને અમાધિનો અનુભવ પણ થશે ૮ ખાતરી આપુ છું કે તમને તમારા ઇષ્ટદેવના દર્શન ફગુ થશે.

૪૦ દિવસનું અનુગતન આ પ્રમાણે કરજો તમારે ગોળના ૩૦૦૩ જાપના મિસાબે ૪૦ દિવસમાં ૧ લાખ ૨૫ હજાર રામન ના જાપ કરના પડશે છેવટના પાંચ દિવસમાં રોજના ૪૦૦૦ જાપ કરવા રોજ સવારે ૪ વાગે જોકો એક ઝીણા મગના પર ૨૦૦૦ વખત રામ ગમ વખો પછી તે ગોળના ઝીણા ટુકડા કરો જેથી દરેક ટુકડામાં એક રામનામ આવે ઘડના લોટની કણમાં તે બધા ટુકડા ધારી દો તમારી શક્તિ પ્રમાણે લખાયા જેથી તમને ૧૦૦૦ લાગશે. પછી માપનામાં થોડાક સમન લાવશે આ બધું એક જ આસને બેસી કરવાનું છે જો એક આસને બેસતું સમ્ય ન હોય તો આસનમાં ફેરફાર કરજો પણ આસન છોડી નહિ કરના માણુમો ફેરફાર કરના કરી બનેલી સાદા અને તુનસીકાળની કપડા વાપરો છે જો તે તમારાથી ન બને તો સામાન્ય સાદી અને યેન વાપરો. આ અનુધાન તમારે લખીકેશ, બનારસ દરવાર કે પ્રયાગમાં ગયા જમના, ગોશાવરી મહેરી કે નર્મદાના કિનારા પર કરવું જો એ તીથિમાં ન જઈ શકાય તો તમે ઘરમાં પણ એ અનુધાન કરી શકો છો એ દિવસોમાં કૃષ્ણ અને કૃનારાજ જ નેવો બે પગબીઓ-એક કાપદાનો વિદ્યાર્થી અને બીજો તેનો પિતા દષિકેશમાં આ અનુધાન કરી ગયા છે પેનો મળુકનો લોચો મગમાં કે બીજા કોઈ નદીમાં માળવાને ખાવા માટે નાખો આમાં તમારો ધીરજ વધશે અને પ્રવૃત્તો અનુ અર્થ મળશે.

પત્રિકા અને એનામનાથી સમાવણીના ૧૦૮ પાટાપણ કરો જો તમે રોજ ત્રણ કલાક આવી પાળી શકો તો ત્રણ વર્ષમાં એ

પૂરા થશે એમ મદિનામાં પણ પારાયણ થઈ શકે તમને ત્રિદિવ્યો
પ્રાપ્ત થશે અને ભગવાન સમયના સ્થાન થશે

૨૯ ચિત્રકૂટના ભંડો

ચિત્ર, જ્ઞાન માટે સમ જગ્યા છે પામે સ્વચ્છ મગતા
ભગવાનો મંગલિની વહે છે તુનની ભય છે એક ચોપાઈમાં શ્રે છે કે
જે પ્રાઈ ભળો ચિત્રકૂટમાં શી દૂધ ફગાવાર લખ ભક્તિપૂર્વક સમ
નામનો ભય > રો તેમને જ મનિનામાં ભગવાન સમયના સ્થાન થશે

મૌનીનામાં એમ મદાન નિનિપુ છે તે રૈરામી છે અને ચિત્ર
કૂટથી મે ખાઈન જરૂર મેના જગરમાં રહ છે તે ઉનાળામાં મવા
રના આ વાગ્યાથી સત્તા પાવ વાગતા મુધી સૂઈના પ્રખર તાપમાં
ખા રો છે આ મનની જગી ભધી નિતિયા ?

ચિત્રકૂટસ નામે એક બીજા આઠ મત છે તે પણ ચિત્રકૂટથી
જે ખાઈન દૂ જગરમાં રહે છે તે એવી જગ્યાએ મૂએ છે કે જ્યાં
ખૂમ સગો છે તેમનામાં એક માગકના જેટલી સરળતા છે ભક્તનું
આ એ મનની રજૂ છે

૪૦ શા માટે આપણે ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ

ઈશ્વર મા શ્રદ્ધા રાખવી એ પ્રાણીમાં માટે ખાસ આવશ્યક છે
અરિયાને ત્રીસે આપણને દુષ્ટ એ મુખરો લાગે છે જગત દુષ્ટો,
યાનનાઓ અને રંગતોથી ભરેલું છે એ અગ્નિનો ગોળો છે રાગ,
દેવ દેવ મનરથી ભરેલું અતઃક્રમ એ સગવળી ભટ્ટી છે આપણે
આપણો જનને જન્મ મરણ જગ રોગ અને શોકથી મુક્ત કરવાની
છે એ ભ ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખનામો જ શાય એ સિવાય બીજો
માર્ગ નથી ધન અને સત્તા આપણને સાચું મુખ આવી શકે તેમ
નથી તે કે આપણને આખા જગતનું આધિપત્ય મળે તો પણ
આપણે ચિતા લય નિરાશા વગેરેમાંથી મુક્ત થવાના નથી જ ફક્ત

ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા અને ધ્યાનથી, કૃપા આપતા તેથી જ આપણને માન્ય સાધન મુખ મળી શકે અને આપણે ચિંતાઓ તથા લલચાથી મુક્ત થઈ શકીએ. ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા આપણી આપણે તેના જ વિચાર કરી, તેના જ જ્ઞાન ધરીશું અને આત્મમાહાત્મ્ય કરી.

ઈશ્વર માં શ્રદ્ધા અને આત્મવાદમાંથી આપણને પરમશાંતિ મળે છે. શાંતિમાં મધ્યે જે રીતે નિર્મલ છે તેવી રીતે જીવનની વિદ્યુત્તણ રહેતી નથી. જોઈને જાણે છે આપણે અમર બની દિવ્ય જ્ઞાનને પામીએ છીએ. આપણે એવા બાળકો પડ્યાં જઈશું કે જ્યાંથી આ જન્મમરણના ફેરામાં ફરી આવવાનું રહેતું નથી. દિવ્ય જ્ઞાનથી પાપોનો નાશ થાય છે અને મન પ્રમદ રહે છે. પ્રિયની પ્રાપ્તિથી આનંદ થશે નહિ અગ્નિની પ્રાપ્તિથી સોક થશે નહિ. આપણને અલ્પસુખ પ્રાપ્ત થશે. આપણને સમાધિ પ્રાપ્ત થશે, અને નિત્ય અને અમર જ્ઞાન મળશે. જ્યારે એવી સમાધિ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે ભારે સોક પણ આપણને કડું જ થશે. શકશે નહિ વળતું આપણને બીજાનું સુખ પ્રાપ્ત થશે.

જો આપણે અનન્યભક્તિ અને એકાગ્ર ધ્યાનથી પ્રભુની ભક્તિ કરીશું તો તે આપણી પૂરેપૂરી રક્ષા કરશે. તે આપણને વિવેકોગ આપશે. આપણા પર સંપૂર્ણ દયા લાવીને ભગવાન ચાંદીપ વડે આપણા અજાનરૂપો અધરૂપને ફગાવી દેશે અને સમારની જ ન મરણની ધમ્માળમાંથી બહાર કાઢશે. પ્રભુમાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી આપણે પરમાત્માનું રહસ્ય સમજીશો અને તેમના અનુગ્રહથી પગમ પગ પ્રાપ્ત થશે.

૨૧. પ્રભુના અસ્તિત્વમાં નહિ આનંદથી શી હાનિ છે

જો આપણામાં ભગવાનની નહિ હોય તો આપણે આ મસારમાં ફરી ફરી જન્મ પામીશું અને દુઃખોમાં પીસાઈશું. અજ્ઞાની અશ્રદ્ધાનું

સંસારાત્મા વિનાશને પામે છે. તેને જરા પણ સુખ મળતું નથી. તેને માટે આ લોક નથી તેમ પરલોક પણ નથી. જેમને પ્રભુમાં શ્રદ્ધા નથી, તેમને સત્ય અને અસત્યનો વિવેક નથી. તેઓ જૂઠા અને અભિમાની હોય છે. તેમનામાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મુઠ્ઠળ હોય છે. તેઓ અધર્મથી પૈસો ભેગો કરે છે. તેઓ રાક્ષસી સ્વભાવના બની જાય છે. તેઓ ભયંકર ગુન્દાઓ કરે છે. તેમના હૃદયમાં આદર્શ 'જેવું કંઈ હોતું નથી. તેઓ જન્મમરણના ફેરામાં અટવાઈ ખૂબ દસદી યોગી સુધી પહોંચી જાય છે.

દક્ષિણ ભારતમાં ત્રિચિનોપોલી જિલ્લામાં નેરૂરમાં લગભગ ૧૫૦ વર્ષ ઉપર શ્રી સદાશિવ શંકર સરસ્વતી નામે એક પ્રખ્યાત યોગી-જ્ઞાની થઈ ગયા. તેઓ ઘાત-સૂત્ર-હતિ, આત્મ વિદ્યાવિદ્યાસ યોગે પ્રથોના કર્તા છે. તેમણે ઘણા મનઃકારો કરેલા છે. એક વખત તેઓ કાવેરીના કિનારે રામાધિમા દત્તા તે વખતે નદીમાં પૂર આવતાં તેઓ દૂર ધસાઈ ગયા. તેઓ રેતીમાં ખૂબ ઊંડે દટાઈ ગયા. થોડા વખત પછી જ્યારે મનુરો જેનર ખેડવા મયા ત્યારે તેમના મનઃક સાથે કાદળો અથડાતાં તેમથી ચોટુંક લોહી નીવળ્યું. તેમણે વિશેષ ખોદતાં શમાધિસ્થ યોગીનો દેહ મળી આવ્યો !

એક બીજા પ્રસંગે આ અવધુત યોગી એક સુસ્તીમ સગદારના જ્ઞાનપ્રાનામાં નવન અવસ્થામાં પેલી ગયા. આથી સરદાર બહુ ગુસ્સે પડ્યો અને તેણે મહાત્માનો હાથ દાખી નાખ્યો. છતાં મહાત્મા તો કંઈ પણ બોલ્યા વિના કે દુઃખ દર્શાવ્યા વિના આલસતા જ ચલા. આ જોઈ સગદારને ખૂબ આશ્ચર્ય લાગ્યું. તેને અમળ્યું કે આ કોઈ મહાત્મા હોવા જોઈએ. તેથી તેને પરતાવો સથો અને તે મહાત્માની પાછળ કામા પાસવા દોડ્યો. પોતાનો હાથ કપાયો છે, એની મહાત્માને તો ખબર જ નહોતી. જ્યારે સરદાર બધી દડકત તેઓને કહી ત્યારે તેમણે તેને

માફી આપી અને પોતાના દાઘના દૂધાને અડક્યા એટલે ત્યાં નવો દાઘ આવી ગયો. આ મદા માતા જીવનથી માગ મન પર ખુદ ઊંડી અસર થઈ હતી. મેં એકમ નિર્ણય કરી લીધો કે આ સાંસારિક પદાર્થો, મન અને ઇન્દ્રિયોથી થઈ એક દિવ્ય જીવન છે. એ મદા માતાને અસારન કાઈ લાન હતું જ નહિ તેમનો દાઘ કપાશે ત્યારે તેમને કાઈ પણ લાભ નહિ તે હમેશા સમાધિમાં મન્ય રેવા લેઈએ આમાન્ય માણુમને સદે-૪ દાંકળી વાગે તો પણ તે જૂન પાડી જીં છે ત્યારે મદામા સ્વાશિરના આ અમરદારિક બનાવની વાત આપતલનો પામેથી જાણી અને પુનઃકમા વાચી ત્યારે મને અપૂર્ણ ખાતરી થઈ કે આ સાંસારિકા પર એવું એક દિવ્ય જીવન છે, કે જ્યાં મર્વ ગોઠ રાખી જાય છે, હજીએ તૃપ્ત થઈ જાય છે, અને જ્યાં પગમ મુખ, પગમ રાંતિ અને પગમ ગાન અવિચલ રહે છે

શ્રી. નારદ ભક્તિસૂત્ર

મુત્ર-૧.

અધાતો ભક્તિં વ્યાખ્યાસ્યામઃ ।

(અર્થ-૬૨). અન- આટના માટે, ભક્તિ-ભક્તિયોગ્યું,
વ્યાખ્યાસ્યામ - વિવરણ કરીશું.)

અર્થ- હવે એટલા માટે આપણે ભક્તિ યોગ્યું વિવરણ કરીશું.

મુત્ર-૨.

સા તગ્મિન પરમપ્રેમરૂપા ।

(સા- તે (ભગિ), તુ- સાચેસાચ, ગ્મિન- તેનામાં
પરમપ્રેમરૂપા - પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ)

અર્થ - તેનામાં (૬૫૨માં) સાચેસાચ પરમ પ્રેમ, તે ભક્તિયું
સ્વરૂપ છે.

મુત્ર-૩.

અમૃતસ્વરૂપા ચ ।

(અમૃત- અમૃત, સ્વરૂપા-સ્વરૂપ)

~ ધ્યાન મુત્રના અનુબંધનામાં આ મુત્ર નીચે પ્રમાણે વાંચી શકાય-
'સા તુ ગ્મિન પરમ પ્રેમરૂપા અમૃતસ્વરૂપા ચ ।'

અર્થ- ભક્તિયું રૂપ અમૃત સ્વરૂપ છે

મુત્ર-૪

યદ્યપ્યપ્ચા પુમાન્ સિદ્ધો ભવન્તિ,

અમૃતો ભવન્તિ, તૃપ્તો ભવન્તિ ।

(યદ્ય-જો (ભગિ), અપ્ય-પ્રાપ્ત થતા, અપ્ચા મળવાથી
પુમાન્ - મનુષ્ય, સિદ્ધ - સિદ્ધ, ભવન્તિ-મને છે, અમૃત -અમર,
ભવન્તિ-મને છે, તૃપ્ત -સતોષી, ભવન્તિ-મને છે.)

અર્થ-જો (ભગિ) પ્રાપ્ત થતા મનુષ્ય સિદ્ધ બને છે, અમર
બને છે, સતોષી બને છે

સૂત્ર-૫

ય પ્રાપ્ય ન કિંચિત્ શાન્તિ ન ગેચ્ચતિ
ન દેદિ ન ચતે નોનાની ભવતિ

(યત્-જે) (ભક્તિ) પ્રાપ્ય-મેળવાથી, (પુમાન મનુષ્ય) કિંચિત્ કાંઈ જ, ન વાગતે - દેખતો નથી, ન ગેચ્ચતિ - શોક કરતો નથી ને દેદિ - દેખ કરતો નથી ન રમતે - ઉસાહી - સ્વાર્થપ્રવૃત્ત ન ભવતિ - થતો નથી)

અર્થ - જે (ભક્તિ) મેળવવાથી (મનુષ્ય) કાંઈજ દેખતો નથી (કથાનો) શોક કરતો નથી, (કાંઈનેજ) દેખ કરતો, (વિષયોમા) આનંદ મેળવતો નથી, (અથવા તો) તે સ્વાર્થપ્રવૃત્ત થતો નથી

સૂત્ર-૬

યત્ જાત્વા મર્તો ભવતિ સ્તમ્ભી
ભવતિ આત્મારામો ભવતિ ॥

(યત્-જે) (પ્રેમ રૂપા ભક્તિ) જા પ - જાણવાથી, (પુમાન- મનુષ્ય), મત-ઉભત, ભવતિ-મને છે સ્તબ્ધ-સાંત ભવતિ-ધાય છે, આત્મારામ- આત્મારામ ભવતિ-મની ભય છે)

અર્થ - જેને (ભક્તિનો) જાણવાથી (મજાવાથી) મનુષ્ય ઉભત મને છે, સાંત ધાય ॥ અને આત્મારામ મની ભય છે

સૂત્ર - ૭

આ ન કામયમાના નિરોધસ્વપ્તવાત્
આ - ને (૪૨મ પ્રેમ૩૫ ભક્તિ) ન - નથી

કામયમાના - કામનાયુક્ત, નિરોધસ્વપ્તવાન - નિરોધસ્વરૂપ) ' "

અર્થ - તે (પ્રેમ ભક્તિ) કામનાયુક્ત નથી કારણ કે તે નિરોધસ્વરૂપ છે

શ્રુત-૮

નિરોધઃ તુ લોકવેદ્યાપારન્યાસઃ

(નિરોધઃ-નિરોધ-(ક્રમના કાય). તુ-એટલે. લોકવેદ્યાપાર-
ન્યાસ :-લોકિક અને વૈદિક કર્મોના ત્યાગ).,

અર્થ :-લોકિક અને વૈદિક કર્મોના ત્યાગને નિરોધ કહેવાય છે.

શ્રુત-૯

તસ્મિન્ અનન્યતા તદ્ વિશેષિયુ ઉદાસીનતા ચ ॥

(તસ્મિન્-તેનામાં (ઈશ્વરમાં), અનન્યતા-અભિનતા, તદ્વિશેષિયુ-
પ્રતિકૃષ્ટતામાં, ઉદાસીનતા-રજ ન ધરાવતા તે.)

અર્થ :-તેનામાં (પ્રિયતમ ભગવાનમાં) અનન્યતા અને તેના
પ્રતિકૃષ્ટ વિષયમાં ઉદાસીનતાને ધનુ નિરોધ કહે છે.

શ્રુત-૧૦.

અન્યાશ્રયાણાં ત્યાગઃ અનન્યતા ।

(અન્યાશ્રયાણાં-બીજા આશ્રયોતો, ત્યાગ-ત્યાગ, અનન્યતા-
અનન્યતા)

અર્થ :- (પોતાના પ્રિયતમ ભગવાન સિવાય) બીજા બધા
આશ્રયોતો ત્યાગને અનન્યતા (કહેવાય છે).

શ્રુત-૧૧.

૧. લોક વેદ્યુ તદ્વતુકલાચરણં તદ્ વિશેષિયુ ઉદાસીનતા ।

(લોક વેદ્યુ-લોકિક અને વૈદિક કર્મોમાં, તદ્વતુકલાચરણં-તેને
(ભગવાનને) અનુકૂળ કર્મ કરવા, તદ્-તેના (ઈશ્વરના), વિશેષિયુ
ઉદાસીનતા-પ્રતિકૃષ્ટ વિષયમાં ઉદાસીનતા (છે))

અર્થ :-લોકિક અને વૈદિક કર્મોમાં ભગવાનને અનુકૂળ કર્મ કરવા
(એના અર્થ એ કે) તેના પ્રતિકૃષ્ટ વિષયોમાં ઉદાસીનતા.

સૂત્ર-૧૨

ભવતુ નિશ્ચયદાયકોત્તરં લેખ્યં સાત્ત્વરશ્ચયમ્ ।

(ભવતુ-પણ, નિશ્ચયદાયકોત્તર-હિચ્ચનમ ગિચિતિમા ગિચ, લેખ્યં-
પડી, સાત્ત્વરશ્ચયમ્-સાત્ત્વોત્તુ રક્ષય (સાત્ત્વાનુ-ળ આચગમ્ય))

અર્થ - હિચ્ચનમ ગિચિતિમા ગિચ ચળ પડી પશુ સાત્ત્વોત્તુ રક્ષય
કરવુ જોઈએ-એને સાત્ત્વાનુ,ળ આચ-લ્ય કરવુ જોઈએ

સૂત્ર-૧૩

અન્યથા પનિત્યાસમ્બ્યા ॥

અન્યથા-નદિ તો, પનિત્યાસ કયા-પાવાનો ભય છે)

અર્થ-નદિ તો પડવાનો ભય છે

સૂત્ર-૧૪

લોકો પિ તાનદ એત કિન્તુ ભોજનાદિ-

વ્યાપાતુ તુ આસરીન્ધારણુરધિ.

(લોકો પિ-લોકો મોં પશુ નાવદ્એવ- ત્યા મુખી, કિન્તુ-
પરતુ ભોજનાદિવ્યાપા -ભોજન રમેત મર્યો તુ-તો, આસરીન્ધારણુ
વધિ-આ શરીર ગદેજ ત્યાં મુખી ક્રમવા પડશે)

સૂત્ર-૧૫

તત્પથશ્ચાનિ વાચ્યન્તે નાનામનભેદાત્ ।

(તદ્ લક્ષણાનિ-તેના (લક્ષિતના) વપત્રો વાચ્યન્તે-વર્ણન કરવામાં
આવે છે નાનામનભેદાન્-રિવિધ મન અનુસાર)

અર્થ -વિવિધ મન અનુસાર ભક્તિના લક્ષણોનું વર્ણન કરવામાં
આવે છે

સૂત્ર ૧૬

પૂજાદિનુ અનુગમ દતિ પાગસર્થ ॥

(પૂજાદિનુ-પૂજા આદિમાં, અનુગમ-એમ દતિ-તેમ પાગસર્થ-
પરાશરનન્દન વ્યામજી)

અર્થ-પગમન-નત બ્યામનના મન અનુમાર ભગવાનની પૂન વગેરેના પ્રેમ દેવો તે ભગ્નિ છે.

મુત્ર-૧૭

કથાદિયુ દનિ ગર્ગ ॥

(કથાદિયુ- કથા રંગેરમાં, કનિ-તેમ, ગર્ગ - ગર્ગ)

અર્થ-શ્રી નર્ગાચાર્યના (મન અનુમાર) ભગવાનની કથા વગેરેમાં (અનુગમ દેવો, તે ભગ્નિ છે.)

મુત્ર-૧૮

આત્મરનિ અવિરોધેન દનિ શાગ્નિય ॥

(આત્મરનિ-આત્મામાં આનંદ અવિરોધ-અવિરોધ રિત્તા ઇતિ-તે શાગ્નિય આપિ શાગ્નિય માને છે)

અર્થ-મુત્રિ શાગ્નિયના મન અનુમાર આત્માના આનંદના અવિરોધી વિષયમાં અનુગમ તે ભગ્નિ છે

મુત્ર-૧૯

નારદ તુ તદર્પિતા આખિયાચારતા

તદ્વિમ્બ છે પન્મ વ્યાકુલતા દનિ ॥

(નારદ નારદજી, તુ-જુ તુ, તદર્પિતા આખિયાચારતા-જેણે સર્વ કર્મો ભગવાનને અર્પણ કર્યા છે, તદ્વિમ્બ-તેના નિરમર ભુધી પન્મ વ્યાકુલ -પન્મ વ્યાકુલ થયું)

અર્થ દેવર્ષિ નારદના મન અનુમાર પોતાના સર્વ કર્મો ભગવાનને અર્પણ કરવા અને ભગવાનના નિરમરભુધી પન્મ વ્યાકુલ થયું તે ભગ્નિ છે.

સુ-૨૦

અમનિ એવ એવમ્

(અમનિ-છે એવ એવમ્-એમ ન)

અર્થ - ભરાય એમ જ છે

વિવરણ - આમના સુખા ભક્તિનું જે વર્ણન મદનિ નારદે
કયું છે તે મથાર્થ જ છે

સુત-૨૧

યથા ન જોપિમાનામ્ ॥

(યથા-જેવી જોપિ-નામ્-જોપિઓની) (ભક્તિ)

અર્થ - જેવી કે ન જોપિઓની ભક્તિ

સુત-૨૨

॥ તત્રાપિ ન મ્હાત્માનાન વિમુત્યપવાદ ॥

(તત્રા-ત્યાં (જોપિઓની અવસ્થામાં) મ્હાત્માનાન વિમુત્યપવાદ -
મહાત્માનાનની વિમુક્તિનો અપવાદ)

અર્થ-એ અવસ્થામાં પણ મહાત્માનાનની વિમુક્તિનો અપવાદ નથી.

સુત-૨૩

તદ વિહીન જ્ઞાતાશ્ચ મિત્ર ॥

(તદ વિહીન -તેના વિના-ત્યજ મહાત્માનાના જ્ઞાન વિના,

જ્ઞાન હામ્ -જ્ઞાન નહીં ઈવ-સમાન)

અર્થ - મહાત્માનાને ભગવાન જ્ઞાન સા વિન તે પ્રેમ જ્ઞાન કેમ
સમાન છે

સુત-૨૪

નાસ્તિ એવ નાસ્તિ તત્તુષ્પમુખિનમ્ ।

(ન અસ્તિ-તેનું નથી એવ-નાસ્તિ નાસ્તિ-તેમાં (તે જ્ઞાન-
પ્રેમમાં) તત્તુષ્પમુખિનમ્-એ ભીજતના સુખે સુખી)

અર્થ-તેમાં (જ્ઞાન-પ્રેમમાં) એ ભીજતને સુખે સુખી થોતું નથી.

સૂત્ર-૨૫

સા તુ કર્મજાનયોગેભ્ય અપિ અધિકનરા ॥

(સા-તે-(ભક્તિ-પરાભક્તિ), તુ-પરંતુ, કર્મજાન યોગેભ્ય - કર્મજાન અને ભક્તિથી, અપિ-પણ અધિકનરા શ્રેયતઃ)

અર્થ-પ-તુ તે (ભક્તિ) કર્મ, જ્ઞાન અને યોગથી પણ શ્રેયતઃ છે

સૂત્ર-૨૬

‘ દેવરપત્ત્યાત્ ’

અર્થ - દારણ કે (ભક્તિ) દેવરપ છે

સૂત્ર-૨૭

હમ્બરમ્ અપિ અભિમાનદેષિત્વાત્ દૈન્યપ્રિયત્વાત્ ચ ।

(હમ્બરમ્-હમ્બરને, અપિ-પણ, અભિમાન દેષિત્વાત્-અભિમાન પ્રત્યે દેષભાવ, દૈન્યપ્રિયત્વાત્- નમ્રતા પ્રત્યે પ્રિયભાવ, ચ-અને)

અર્થ-હમ્બરને પણ અભિમાન પ્રત્યે દેષભાવ અને નમ્રતા પ્રત્યે પ્રેમભાવ છે.

સૂત્ર-૨૮

તત્સ્ય જ્ઞાનમેવ સાધનમ્ હતિ એક ॥

(તત્સ્ય-તેનું (ભક્તિનું) જ્ઞાનમ્-જ્ઞાન, એવ-એક જ, સાધનમ્-સાધન, હતિ-આમ, એકે-કેઈ (આશાયી)

અર્થ-તેનું (ભક્તિનું) સાધન જ્ઞાન છે એમ અમુકનો (આશાયી) મત છે

સૂત્ર-૨૯.

અન્યોન્યાશ્રયત્વમ્ હતિ અન્યે ॥

(અન્યોન્યાશ્રયત્વમ્ - પરસ્પર, આધારરૂપ, હતિ-એમ અન્યે-બીજા (અપ્રાપ્તો))

અર્થ - મીઠાનબોનો (આચારોનો) મન છે કે ભક્તિ અને જ્ઞાન પ એક આધારરૂપ છે

મુન-૨૦

સ્વન કનકપના દતિ અવકુમાર ।

(૨૧૧- પોતે જ, કનકપના-કનકરૂપ, દતિ-એમ) અવકુમાર-
અજ્ઞાના પુત્ર (નારદજી)

અર્થ - અવકુમાર નારદજીના મન પ્રમાણે ભક્તિ પોતે જ
કનકરૂપ છે

મુન-૩૧

રાત્ર્યુદ્ધ બો નાદિનુ તયેવ દહત્વાત્ ।

(રાત્ર્યુદ્ધ બોજનાદિનુ-રાત્ર્યુદ્ધ, બોજન નમેરેમા, તથા-પ્રમાણે.
એવ-જ, દહત્વાત્-દહિગોચર થાય છે)

અર્થ - રાત્ર્યુદ્ધ અને બોજન વગેરેમા પશુ આ પ્રમાણે
દહિગોચર થાય છે

મુન-૩૨

ન તેન રાજપરિતોષ ક્રુધાશાન્તિ યા ।

ન-નરિ તેન-તેનાથી (ક્રુધા શાન્તી) રાજપરિતોષ-રાજાને
સતોષ, ક્રુધાશાન્તિ -જુખની શાન્તિ, વા-અથવા

અર્થ - ન તેનાથી (ક્રુધા શાન્તી) રાજા રાજા અને છે અથવા
ન તો તેનાથી જુખ મટે છે

મુન-૩૩

નરમાત્ સા એવ આઘા મુમુક્ષુભિ ।

(તમાત્-એટલા માટે સા-તે (ભક્તિ) એવ-એક જ, મુમુક્ષુભિ
મુમુક્ષુઓને આઘા-મદજી કરવા થોડા)

અર્થ - એટલા માટે મુમુક્ષુઓએ ભક્તિ મદજી કરવી જોઈએ

સૂત્ર-૨૪.

નમ્ય નાભ્યાનિ નાથસ્તિ આચાર્યો ।

(નમ્ય-તેની, નાથનાનિ-અર્ચન, નાથસ્તિ-રહેતો છે, આચાર્યો-આચાર્યો)

અર્થ-આચાર્યો ભક્તિના સાધનનું વર્તન કરે છે.

સૂત્ર-૨૫.

તદ્વુ રિપવત્યાગાત્ અગત્યાગાત્ ચ ।

(તત્-તે (ભક્તિ), ત્વ-પણ, રિપવત્યાગાત્-રિપવત્યાગથી સગત્યાગાત્-અગત્યાગથી ચ-અને)

અર્થ-પણ તે (ભક્તિ) રિપવત્યાગ અને સગત્યાગથી પ્રાપ્ત થાય છે

સૂત્ર-૨૬

અનાદિનમજનાત્ ।

(અનાદિનમજનાત્-અખડ ભજનથી)

અર્થ-અખડ ભજનથી ભક્તિ માર્ગમાં ભરવામાં મળે છે

સૂત્ર-૨૭

લોકે પિ ભગવદ્ગુણુ શ્રવણમોર્ચનાત્ ।

(લોકે-અસામાન્ય, અમાર્ગના, અપિ-પણ, ભગવદ્ગુણુ-ભગવાનનાં ગુણુગાન, શ્રવણમોર્ચનાત્-શ્રવણ કરવાથી અને મોર્ચન કરવાથી)

અર્થ-સમાર્ગમાં પણ ભગવાનના ગુણુગાન શ્રવણ અને મોર્ચનથી ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે

સૂત્ર ૨૮

મુખ્યત ત્વ રાદકૃપના એક ભગવદ્કૃપાનેગાત્ ચ ।

(મુખ્યત-મુખ્યત્વે, ત્વ-પણ, રાદકૃપના-મહાત્માઓની કૃપાથી, એક-ફક્ત, ભગવદ્કૃપાનેશાત્-ભગવાનની વેશ મારકૃપાથી, વા-અથવા)

અર્થ-પણ ભક્તિ મુખ્યત્વે મહાત્માઓની કૃપાથી મળે છે

શ્રુત-૪૪

કામ ક્રોધ મોહ સ્મૃતિશ્રય શુદ્ધિનાય સર્વનાય કારણત્વાત્ ।

કામ-કામ, ક્રોધ-ક્રોધ, મોહ-મોહ, સ્મૃતિશ્રય-સ્મૃતિનાય, સર્વનાય-શુદ્ધિનાય-શુદ્ધિનો યોગ, કારણત્વાત્-કારણ રૂપ છે.

અર્થ-કામ, ક્રોધ, મોહ, સ્મૃતિશ્રય શુદ્ધિનાય અને સર્વનાયનું કારણ છે.

શ્રુત-૪૫

તરંગાધિતા અપીમે સંગાત્ સમુદાયન્તિ ।

તરંગાધિતા-તરંગની સાથે, અપીમે-એ કે, હમે-આ કામ ક્રોધ મોહ, સંગાત્-સંગથી કુમંગથી, સમુદાયન્તિ-સમુદાયનેવા બની જાય છે.

અર્થ-તે કામ અને ક્રોધ વગેરે પહેલા તરંગ જેવા હોય છે રંતુ કુમંગથી સમુદાયનેવા આકાર ધારણ કરે છે

શ્રુત-૪૬

ક્ષતરતિ ક્ષતરતિ માયામ્ । ય : સંગં ત્યજતિ ।

યો મહાનુભાવ મેવતે, નિર્મમો ભવતિ ॥

ક-ક્રોધ, તગતિ-તરે છે, માયામ્-માયા, ય-જો સંગ-સંગ, ત્યજતિ-તજે છે, મહાનુભાવ-મહાપુરુષોની, મેવતે-સેવા કરે છે, નિર્મમ-મમતા રહિત, ભવતિ-બને છે

અર્થ-ક્રોધ તરીકે જે માયાને ક્રોધ તરીકે રૂપે સર્વ જોતો ત્યાગ કરે છે, જે મહાપુરુષોની સેવા કરે છે અને જે મમતા દિન છે

શ્રુત-૪૭

યો વિવિક્લસ્થાન મેવતે, યો યોક્ત્ય-૧ ઉચ્ચયતિ, નિશ્ચિયમ્યો ભવતિ, યોગક્ષેમં ત્યજતિ ॥

ય-જો, વિવિક્લસ્થાન-એકાંતસ્થાન, મેવતે-સેવા કરે છે, ય-જો,

સૂત્ર-૫૧.

અનિર્વચનીયં પ્રેમસ્વરૂપમ્ ।

અનિર્વચનીયં.—અનિર્વચનીય-વર્ણન ન કરી શકાય તેવી

પ્રેમસ્વરૂપમ્—પ્રેમસ્વરૂપ

અર્થ:—પ્રેમમહિમસ્વરૂપ અનિર્વચનીય છે.

સૂત્ર-૫૨.

મુકામવાદનવત્ ।

મુકામવાદનવત્—મૂંગા માણસના સ્વાદ જેવું.

અર્થ:—મૂંગા માણસના સ્વાદની જેમ.

સૂત્ર-૫૩.

પ્રકાશને ક્વાપિ પાત્રે ।

પ્રકાશને—પ્રકાશ જે ક્વાપિ—કોઈ જગ્યાએ કોઈ સમયે, પાત્રે-
તમા.

અર્થ—પ્રેમ ભક્તિ યોગ્ય ભક્તમાં કોઈ સમયે કોઈ જગ્યાએ
! છે.

સૂત્ર-૫૪

શુભ્યુદયિન કામનારદિત્વ પ્રતિશ્લુષ્ટવર્ધમાન અવિચ્છિન્ન સદ્ગુણતર
મયસ્વરૂપમ્ ।

શુભ્યુદયિન—શુભેથી પર, કામનારદિત્વ—કામનારદિત, પ્રતિશ્લુષ્ટ-
માન—દમેશ વધતો, અવિચ્છિન્નમ્—સતત પ્રવાહ, સદ્ગુણતર—અતિ
મ, અનુભવસ્વરૂપ—આત્મિક અનુભવસ્વરૂપ.

અર્થ—આ પ્રેમ શુભ્યુદયિન છે, કામના રહિત છે, પ્રતિશ્લુષ્ટ
તો નથી છે, સતત વહેતો છે, સદ્ગુણતર છે અને અનુભવ સ્વરૂપ છે.

સૂત્ર-૫૫

તત્ત્વ પ્રત્ય તત્ત્વ એવ અવ્યયોક્તયતિ તત્ત્વ એવ
શ્રુતોતિ તત્ત્વ એવ અવ્યયતિ તત્ત્વ એવ ચિન્તયતિ ।

તત્-નિ-ત્રિમુખમિનિ, પ્રાપ્ત-પ્રાપ્ત કરીને, તત્-તેને, એવ-એકજ,
અવતો-પનિ-મુખે છે, ત્રિગોનિ-આખે છે જ્ઞાત્યતિ-વર્ણન કરે છે,
ચિન્તનનિ-ચિન્તન કરે છે

અર્થ -આ પ્રેમને પ્રમ-રીને (જન) તેને (પ્રેમને) જ લુપ્ત
છે, તત જ સાચે છે મેડુ જ વર્ણન કરે છે ખી તેનું જ
ચિન્તન કરે છે

સુત-૫૬

ગૌગી ત્રિધા યુગમેત્ત આનાદિ બદાત્, વા ।

ગૌગી-ગીજ, ત્રિધા-ત્રિ પ્રમાણી, યુગમેદાત્-ગુણ બેદ અનુમાર
(સત્, રજઃ, તમસ) આતીન્દેદાત્-હેતુ પ્રમાણે-જેમકે-આત્, ત્રિધાસુ
અર્થોર્થો, વા-અથવા

અર્થ -ગૌણ ભક્તિ યુગમેદ અનુસાર અથવા આનાદિ બેદ
અનુમાર ત્રિ પ્રમાણી હોય છે

સુત-૫૭

ઉત્તરમાત્ ઉત્તરમાત્ પૂર્વપૂર્વો એવાય ભવતિ ।

ઉત્તરમાત્ ઉત્તરમાત્-પડીના બીજા કરતા, પૂર્વપૂર્વો-આગ
ળના, ત્રેવાય-એક, ભવતિ-છે

અર્થ -દરેક આગળનું તેના પડીના બીજા કરતા એક છે

સુત-૫૮

અન્યમાત્ સૌભવ્ય ભક્તી ।

અન્યમાત્-અન્ય કરતા, સૌભવ્ય-સુખ ભક્તી-મક્તિ

અર્થ-અન્ય બીજા કરતા ભક્તિ સુખ છે

" સુત-૫૯

પ્રમાણુન્તરસ્ય અનપેક્ષતાત્ સ્વય પ્રમાણુતાત્ ।

પ્રમાણુન્તરસ્ય-અન્ય પ્રમાણુની, અનપેક્ષતાત્-આવરણ
રહિત, સ્વય-પોતે, પ્રમાણુતાત્-પ્રમાણુરૂપ

અર્થ:-તેને (બકિતને) અન્ય પ્રમાણની અસમ્યક્તા નથી. કારણ કે પોતે જ પ્રમાણરૂપ છે.

સૂત્ર-૬૦

શાન્તિરૂપાત્ પરમાનન્દરૂપાત્ ચ ।

શાન્તિરૂપાત્-શાંતિરૂપ, ચ-અને, પરમાનન્દરૂપાત્-પરમાનન્દ રૂપ અર્થ -ભક્તિ શાંતિરૂપ અને પરમાનન્દરૂપ છે.

સૂત્ર-૬૧

લોકદાનો ચિન્તા ન કાપી નિવેદિતાત્મવૌકલ્યેહતાન્ ।

લોકદાની-આસાદિક હાનિ, ચિન્તા-ચિંતા-ન-ન, કાપી, કરવી, નિવેદિતાત્મલોકદાન-પોતાની જાન અને લૌકિક અને વૈદિક કર્મો તો ભગવાનને અર્પણ કરી ચુક્યો છે.

અર્થ -અતોએ લૌકિક સાંસારિક હાનિની ચિંતા ન કરવી જોઈએ, કારણ કે જકતે તો પોતાની જાત અને લૌકિક તથા વૈદિક કર્મો ભગવાનને અર્પણ કરી દીધા છે

સૂત્ર-૬૨

ન તત્ સિદ્ધી લોકવ્યવહારો હેય કિન્તુ

ફલત્યાગ . તત્ સાધન ચ કાર્યગિવ ॥

તત્ સિદ્ધી-ભક્તિ સિદ્ધ થાય ત્યાં સુધી લોકવ્યવહાર :-લોકવ્યવહાર, ન-નહિ, હેય -અવસા કરવી, કિન્તુ-ચ-અને, ફલત્યાગ -ફળત્યાગ તત્સાધન-ભક્તિના સાધન. કાર્ય-કરવાનુંજોઈએ, એવ-જરૂર.

અર્થ :-જ્યાં સુધી ભક્તિ સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી લોકવ્યવહારનાં કાર્યોના ત્યાગ ન કરવો જોઈએ, પરંતુ ફળ ત્યાગ કરી, ભક્તિનાં સાધન કરતાં રહેવું જોઈએ

સૂત્ર-૬૩

સ્વોધનનામિતદનૈરિચરિત્રં ન શ્રવણીયમ્ ॥

ઓવનનાગિતકૈરિચરિન—ઓ, ધન, નાસ્તિક અને ધૈરીનુ વર્ણન
ન—નદિ અવપ્તીયમ્—આખળાનુ નેષ્ઠએ

અર્થ—ઓ, ધન, નાસ્તિક અને ધૈરીનુ વર્ણન આખળાનુ નેષ્ઠએ
નદિ.

સૂત્ર-૬૮

અભિમાનદભાદિક ત્યાગ્યમ્ ॥

અભિમાનદભાદિક—અભિમાન, દમ વગેરે તથા ત્યમ્—ત્યાગ્યનાં નેષ્ઠએ

મૂલ-૩૫

તદરિંતાખિનાચાન્ અનુક્રમ કૌવાધિમાનાન્ નિમિત્તેવ કુપાયમ્ ॥

તદરિંતાખિનાચાન્—મદા આચાર ભગવાનને અર્પણ કરીને,
કામકોરભિમાનાદિક—નન, કોથ અભિમાન વગેરે, નિમિત્ત—તેને (ભગ
વાનને) એવ—જે મદ્—પ્રીયમ્—કરનાં નેષ્ઠએ

અર્થ—મદા આચાર = ભગવાનને અર્પણ કર્યા પછી જે કામકોર
અભિમાન વગેરે હોય તે તે ભગવાન કૃતિ કરના નેષ્ઠએ

સુત-૬૭

ભ ના એકાન્તિનો મુખ્યા ॥

(ભકતા-ભક્તો એકાન્તિન અનન્ય ભક્તિ મુખ્યા -મુખ્ય છે)
અર્થ -અનન્ય ભક્તિ જ એક છે

સુત-૬૮

બ્રહ્મવેદોદયેમાચાર્યુભિ પગપર વપમાના
પાવયન્તિ જ્ઞાનિ પૃથિવી ચ ।

બ્રહ્મવેદોદયેમાચાર્યુભિ હ રૂંધાઈ જતર છે શેખાચ અને
અતુઓ સાથે પગપર-૧૨૨૦ વપમાના -ભાનાપ જ્ઞાનિ-જી,
પૃથિવીખ દુધી ચ અને પાવયન્તિ-રવિત પ્રેરે છે

અર્થ -આવા અનન્ય ભક્તો બ્રહ્મવેદ શેખાચ અને અતુનીની
આમે પગપર અભ રજ ના કગના ચેનાના કુળને અને પૃ થીને
પરિત્ર કર છે

સુત-૭૧

મોહને પિતરા નૃપતિ દેવતા મનાયા

તેડ જ ભવનિ ॥

પિત - પિતૃઓ મોહને-આનંદ થાય છે નૃપતિ-નામે
 દેવતા દેવતા પ્રિયુષ્મા મૂ-ટરી સનાયા-મનાય ભવનિ-મો

અથ - આવા ભક્તોના આશિર્વાદથી પિતૃઓ આનંદિત થા
 છે તેવન મ નામે છે અને આ પૃથી મનાય મને છે

સુત-૭૨

નાતિન તતુ જાનિવિદ્યાપકુતધનકિયર્તિ બે ॥

તેડ તેઓના ભક્તોમા જ્ઞાતિવિદ્યાપકુતધન-કિયાદિ-જાતિ
 વિદ્યા રૂપ ધન ધન ધધો રંગેર બે ન બે નથી અગ્નિ-દ્વાનો

અર્થ - તેઓમા (ભક્તોમા) જાતિ વિદ્યા રૂપ કુળ ધન અને
 વ્યવસાય રંગેરો બે તેનો નથી

સુત-૭૩

ધનમદિમા ॥

ધન - ડાંગુ કે લટીસા - તેના જ

અર્થ - ડાંગુ કે મર્ડ ભક્તો તેના (ધનમદિમા) જ છે

અથ ૭૪

ધાતે નાવન બ્ય ॥

ના - કાંચિર ને યથો ન નિ અવરમ્ય - કરનો જાઈએ

અર્થ - ભક્તોએ કાંચિર નહિ કરવો બેધએ

અથ-૭૫

માનુભાગમાગ વાત્ અનિયન વાત્ ॥

(માનુભાગમાગ-નિરિધ વિચાર અનિયનવાત્-અનિયન)

અથ - (કારગુ કે) વા વિવાદમાં નિરિધ વિચારો અને તે
 અનિયન છે

મુન-૭૬

ભક્તિગાઆણિ મનનનીરાનિ તદ્ ઉદ્દમોધત

કર્મોપયપિ કમ્પીયાનિ

(ભક્તિગાઆણિ-મક્તિયાઓ, મનનનીરાનિ-મનન કરવું, તદ્-
૧. ઉદ્દમોધત-મોગિ-મોક્તિ જલિ પામે તેરા કર્મો કર્મીરાનિ-કર્મો

અર્થ-ભક્તિગાઓનું મનન કરવું તેઈએ અને એવા કાર્યો
તેરા કર્મોએ કે કર્મો ભક્તિની દૃષ્ટિ થાય

મુન-૭૭

સુખદુ મેરજાનાભાદિ ત્વકને કાને પ્રતીક્રમાણે

ભાગ્યાર્ધમપિ વ્યર્થ ન તેવમ્ ॥

(સુખદુ મેરજાનાભાદિ ત્વ ને-સુખ, દુખ, દર્દી, ભાગ વગેરેથી
મુક્ત કાને-કાળ પ્રતીક્રમાણે-ગદ્ જોના ભાગ્યાર્ધમપિ-એક દાણ પણ
વ્યર્થ-વ્યર્થ, ન તેવમ્-ન વિનાશી નેઈએ

અર્થ-સુખ દુખ દર્દી, ભાગ રહેતો પૂર્ણ ત્યાગ થઈ
જન એરા મમતની ગત નવામાં અર્ધી કસુ પણ વ્યર્થ ન વિના
વધી નેઈએ

મુન-૭૮

અદિસા સન્ય-શૌચ-દયાગ્નિમ્યાદિ ચારિત્રાણિ પરિપાનનીરાનિ ॥

અદિસા, સન્ય શૌચ દયાગ્નિકાદિ ચારિત્રાણિ-અદિયા, અત્ય,
ગૌચ, દયા અને આગ્નિના વગેરે મદ્યુરો, પાનનીરાનિ-પાનન કરવું
નેઈએ

અર્થ-(માધકે) અદિસા, અત્ય, શૌચ, દયા અને આગ્નિકા
વગેરે મદ્યુરોનું પાનન કરવું નેઈએ

શ્રુત-૭૬

મર્ત્યા સર્વભાવેન નિશ્ચિન્નભગવાનેન ભગ્મનીય ।

મર્ત્ય-સર્વદા, સર્વભાવેન-સર્વ ભાવ મહિત, નિશ્ચિન્ન-નિશ્ચિત
શ્રુતિને ભગવાનેન-ભગવાનના, ભગ્મનીય-ભગ્ન કરવાં નેહિએ
અર્થ - મર્ત્ય, સર્વભાવે, નિશ્ચિત જની ભગવાનના જ ભગ્ન
કરવા નેહિએ

શ્રુત-૮૦

સ મીર્ચમા । શીઘ્રમેવાવિર્ભત્યનુભાવયતિ ભક્તાન્ ॥

મ-તે (ભગવાન), મીર્ચમાન-મીર્ચિત થાયથી, શીઘ્રમ્ શીઘ્ર,
આવિર્ભતિ-પ્રકટ થાય છે ભક્તાન્-ભક્તોને અનુભવયતિ-અનુભવ
કરાવે છે

અર્થ -તે (ભગવાન) (પ્રેમપૂર્વક) કીર્તિત થાયથી શીઘ્ર પ્રગટ
થાય છે અને ભક્તોને અનુભવ કરાવે છે,

શ્રુત-૮૧

ત્રિસત્ત્વસ્ય ભક્તિરેવ ગરિયમી ભક્તિરેવ મદિયસી ।

(ત્રિસત્ત્વસ્ય-ત્રણે સત્ત્વોમાં, ભક્તિરેવ-ભક્તિ જ, ગરિયમી-શ્રેષ્ઠ ॥

અર્થ -ત્રણે મયોમા-(કાર્મિક, વાચિક, માનસિક) અથવા ભૂત,
વર્તમાન અને ભવિષ્ય કાળમાં) ભક્તિ જ સર્વોત્તમ છે

શ્રુત-૮૨,

શુભ્રુમકાત્મ્યામકિતરૂપાસક્તિ પૂજાસક્તિ રમત્પ્રાસક્તિ

દામ્પ્યામકિતિ સમ્પ્રામકિતિ કાન્તાસક્તિ વાત્સલ્યાસક્તિ

આત્મનિવેદનામકિતિ તન્મયાસક્તિ પરમવિરહાસક્તિ

રૂપા એકધાર્યેમદગધા ભવતિ ॥

અર્થ -આ પ્રેમરૂપ ભક્તિ હોવા છતાં નીચે પ્રમાણે અગીઆર
પ્રકારની હોય છે -(૧) શુભ્રુમકાત્મ્યાસક્તિ (૨) રૂપાસક્તિ (૩) પૂજાસક્તિ
(૪) રમત્પ્રાસક્તિ (૫) દામ્પ્યાસક્તિ, (૬) સમ્પ્રાસક્તિ (૭) કાન્તાસક્તિ

(૮) સાત્ત્વદાસક્રિય (૯) અપમાતિરેનાઅક્રિય, (૧૦) આત્મનિવેદનાસક્રિય
(૧૧) પરમનિવેદનાસક્રિય

સૂત્ર-૮૩

દત્તેષુ નન્તિ વનજાતપ્રાણિર્જ્યા એ મના કુમાન્નાસ
શુક્રશાલિયગર્ભાનિશુક્રોદિન્યગ્રોદવારુણિયપિદનુમદ
વિભાષણુ દ્વેષ ભક્ત્યાચાર્યો ॥

અર્થ - નેહોની નિદા ગુણિનો જન એવા વિના ભક્તિતત્ત્વના
આચાર્યશાસ્ત્ર જેવકિન્મનતકુમાર વેદ રામ, ના દેવદાસ, નાગિ, ન, ગર્ભ,
નિશુક્ર, કૌદિન્ય, શેષ, ઉદન-આરુણિય બનિ હનુમાન, વિભાષણુ વગેરે
એ મનથી હે છે-(૬ ભક્તિ ૪ સર્વ એવ છે)

સૂત્ર-૮૪

ય ઈદ નારદપ્રોક્ત પ્રિયનુજ્ઞામન વિશ્વમિતિ મદને
સ ભક્તિમાન્મવનિય પ્રેષ નભને સ પ્રે વભતે દતિ ॥
અર્થ -જેને આ નારદજીએ કહેલા કથાજ્ઞાત્રી સાતમા વિશ્વાસ
અને શ્રદ્ધા હોય છે તે પ્રેમરૂપ ભક્તિ મેળવે છે અને તે
પ્રિયતમને પામે છે

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને પ્રણામ હો !
મદર્પિ નારદજીને નમસ્કાર હો !
સર્વ સન્તમહાત્માઓ ભક્તોને વદન હો !

ૐ તત્ સત્
ૐ શાન્તિ ૐ શાન્તિ ૐ શાન્તિ

श्री गिनान-भादित्य प्रभा-मभिनि
अनन्त विद्या । ६-१

પ્રગટ થતુ અણમોલ ગિજાનદ આદિત્ય

પૂજ્ય શ્રી ગાંધીજી ૩૧ ઈંગ્રેજી મહાસત્રી ૧૧ માં ધર્મ, દર્શન,
યોગ, ગિરના, આર્ય સત્ત્વ વિનિ નિરોહ ઉપ પ્રણેશથી
અધિક પ્રધાન અંગે આ છે અને જનમ ફરિયાદો નાગ શ્રી
પ્રેમજી તરફ વિનિયાતિ આપ્યા પ્રાપ્ત થઈ છે તેઓ સ્વેચ્છા જન
નિહારેથી રાષ્ટ્રીય નેમના આનિયમાન અને પક્ષ ગ્નાતી મીનિષ્ઠતા
તથા પદાર્થના નેમના મગ અને મુખ્ય નિષ્ઠતા અનુભવાય છે
આરા અનુભવશું આપિયે નામ દેશ ભાગ્ય જ નહિ પરંતુ
પાકિસ્તાન દેશની જનતા તમની ભાષામાં અનુભવ કરી શકે
પ્રમાણમાં ને છે મધ્યસ્થ સમિતિ ૧૧ નિયમ અનુભવ ગાંધીજીના અમુક
પુસ્તકો ભાગની પ્રકાશના એથી સાથે પ્રમુખ ગ્રંથો તદુપરાંત
આવા ઉત્તમ પ્રાગિના નનદીપ મહા દુન ઉત્થાનમાં માર્ગદર્શન કરતા
અનેક પ્રયોગો ગુજરાતી જનના આંખે અપૂર્વ રામ પ્રાપ્ત થઈ તેમજ
આપણી સમિતિના પ્રકાશન માર્ગને મુન્યવસ્થિત અને નિયમિત બનાવવા
મુ. અમે “ ગિરના જીવન અથમાળા ” નું મુદ્રણ આદ્યું છે

દિવ્ય જીવન અથમાત્મા સળધી અગત્યનું

- ★ આ અથમાત્મા દ્વારા પૂર્ણપણે શ્રી સ્વામી શિવાનંદ મસ્તરનીના અને-વિધ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકોનું પ્રાગત કરવામા આવે છે
- ★ આ યોજના શ્રી નિવાનંદ આદિત્ય પ્રચાર સમિતિ, સુરગત વિભાગનું એ- નીન આ મ છે
- ★ આ અથમાત્માના સારિત્ત લવાજમ ન્તા ૩ પુરાખવામા આવ્યું છે આ જૂજ નવાજમમા ચાર શ્રી ૭ પુસ્તક દ્વારા ૧૦૦૦ પાનાનું વાચન વર્ષ દરમિયાન આપવામા આવશે
- ★ અથમાત્માના ૧૧ જન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર સુધીનું મહેશે પણ વર્ષ દરમિયાન ગમે ત્યાં આદક થઈ શકાશે
- ★ ઉપિના સચના લવાજમમા ઉપિના આદથી બાર સુધીની દિ મતના પુસ્તકોના નામ આ યોજના દ્વારા મળી ન્હેશે
- ★ અથમાત્માના ધર્મ દર્શન યોગ સિધ્ધા, સ્વામ્ય આદિ રિલિન રિયથેને આસરી ચેરામા આવને
- ★ પુસ્તક માટે સાગે કામની વાગવામા આવે છે, લેમ જ તે આ-ર્થ ગનાનના માટે ખાસ ખ્યાન આપવામા આવે છે
- ★ અથમાત્માના સભ્ય મરા નાં દિવ્યજીવન સધની કોઈ પણ શાખા, શ્રી શિવાનંદ આદિત્ય પ્રચાર સમિતિના સભ્ય અથવા ગ્રાપીનનો અપર્ક સાધી શકે છે
- ★ જ્ઞાનપરાતા આ પુસ્તક માં મીઝવોને આદક બનાવી બેઠ આપી, અથવા તે પુસ્તક પ્રકાશન મેં ખર્ચ આમે આથ અને મદદાર આ શો

શ્રી શિવાનંદ સાહિત્ય પ્રચાર સમિતિ

૧

સુજનન વિજાગ

૮૮૮, ટોચગાની પેળ, જમાનપુર, અમદાવાદ-૧

આગ્ય, સંસ્કૃતિ એવા અર્થે દિવ્ય જીવન મધર્તુ
શુભર ની મામિક

દિવ્ય જીવન

પૂજ્યપાદ શ્રી. સ્વામી જિનાનંદ સંસ્કૃતી
તેમ જ

અન્ય અગ્રગણ્ય ઇશ્વરજ્ઞાના લેખો દ્વારા સાંસ્કૃતિક
પુનરુત્થાનની દિશામાં આગેફૂલ મી નંદુ છે